

Informe del mercat social 2021

xes

Xarxa
d'economia
solidària
de Catalunya

Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya

Barcelona, novembre de 2021

Han participat: Anna Fernández, Guillem Subirachs, Rubèn Suriñach, Sergio España, Raquel Alquézar, totes les organitzacions que han fet balanç social i estan al Pam a Pam.

Disseny, maquetació i correcció: L'Apòstrof, SCCL

Amb el suport de:

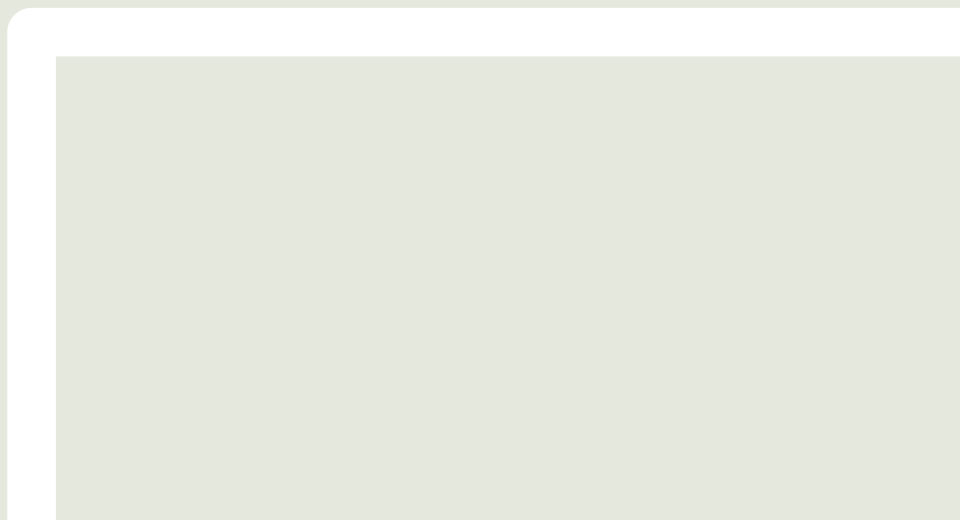
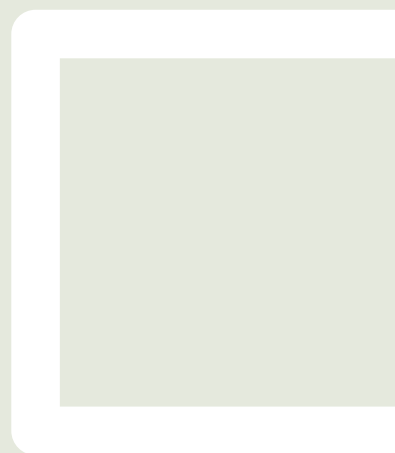
**Ajuntament
de Barcelona**

ÍNDIX DE CONTINGUTS

1. INTRODUCCIÓ	4
2. L'IMPACTE DE LA COVID-19 SOBRE EL MERCAT SOCIAL	6
2.1 Fem una mirada enrere. La resiliència de l'ESS	7
2.2 Les xifres del mercat social avui	15
3. COM HAN EVOLUCIONAT LES RESPOSTES DE L'ESS DURANT LA CRISI	26
3.1. Intercooperació i articulació de l'ESS	28
3.2. Funcionament socioempresarial solidari	35
3.3. Vincle i suport a la comunitat	43
3.4. Acció sociopolítica i de sensibilització	45
3.5. Compartint coneixement i eines al servei del comú	46
3.6. Inserció sociolaboral i inclusió social	47
4. ELS CRITERIS DEL MERCAT SOCIAL: EL COR DE LES ORGANITZACIONS	48
4.1. La democràcia	50
4.2. El gènere i la perspectiva feminista	56
4.3. La igualtat i la diversitat	65
4.4. El compromís ambiental	68
4.5. El benestar laboral	72
4.6. La salut econòmica	77
5. CONCLUSIONS	78

1

Introducció

Ens trobem davant la sisena edició de l'Informe de l'Estat del Mercat Social Català. Després d'un 2020 en què no vam fer l'informe com a tal, sinó que vam prioritzar l'anàlisi de l'impacte de la primera onada de la covid-19 i el paper de l'economia social i solidària (ESS) durant la crisi pandèmica, aquest any tenim la voluntat de donar continuïtat a la feina de sistematització iniciada fa sis anys per tal d'aportar informació sobre com evoluciona la construcció del mercat social com a prioritat estratègica de l'ESS.

Ara bé, el nostre objectiu no és reprendre la feina de la cinquena edició que vam publicar el 2019 sense tenir en compte el context viscut el 2020, ja que no només segueix vigent sinó que ens deixa molts aprenentatges, reptes i reflexions que esperem que ens serveixin per a una transició ecològica democràtica i socialment justa. Gràcies a la informació recollida a través del Pam a Pam i el balanç social, podem construir aquest informe amb dades de l'any 2020 sencer i podem aprofundir en les anàlisis que l'any passat ens permetien destacar el compromís social i comunicari de les organitzacions de l'ESS.

Amb aquest doble objectiu hem estructurat l'informe en cinc capítols (aquesta introducció compta com el primer). Al segon capítol ens centrem precisament a revisar quin ha estat l'impacte de la covid-19 per acabar fent una aproximació a l'abast del mercat social català a escala quantitativa. En canvi, al tercer capítol ens centrem en les respostes de l'ESS al context de crisi i fem un èmfasi especial en la importància de la intercooperació i l'articulació de l'ESS.

Al capítol 4 exposem els diferents indicadors agregats obtinguts durant el 2020 en diferents blocs: democràcia, gènere i perspectiva feminista, igualtat i diversitat, compromís ambiental, benestar laboral i salut econòmica. Per acabar, al capítol 5 de conclusions, ressaltem i vinculem els aspectes més destacats despleats a tots els punts de l'informe.

2

L'impacte de la covid-19 sobre el mercat social

2.1 Fem una mirada enrere. La resiliència de l'ESS

A l'Informe «[L'impacte de la covid-19 sobre l'ESS: solidaritat malgrat les dificultats](#)» destacàvem, en una de les principals conclusions, que el teixit de l'ESS va demostrar resiliència econòmica i laboral per afrontar l'impacte de la crisi econòmica provocada per la covid-19 durant el primer semestre del 2020. Això va ser possible gràcies, d'una banda, a la reducció de despeses no laborals i, de l'altra, gràcies als fons propis i als préstecs per part de les entitats de finançament ètic i solidari.

El fet de ressaltar positivament la capacitat de resiliència econòmica i laboral de l'ESS ens portava a preguntar-nos fins a quin punt podia allargar-se aquella situació. A l'inici del segon semestre de 2020 les entitats alertaven que haurien d'augmentar el seu nivell d'endeutament per fer front a la complexa situació de tresoreria, una situació que derivava, en part, de tenir pendents cobraments de subvencions i contractes d'administracions públiques que ja s'havien executat i que, si tenim en compte el perfil majoritari d'entitats de l'ESS –creades els últims anys, amb inestabilitat laboral i un alt nivell d'endeutament–, ens feien estar alerta de la situació.

La campanya del balanç social 2021 ens permet allargar la dimensió temporal de l'anàlisi i tenir una perspectiva de l'any 2020 sencer i, per tant, revisar les conclusions de l'informe i les previsions que feien les mateixes organitzacions. La mostra utilitzada per a aquesta anàlisi són les 109 organitzacions¹ que van respondre les preguntes d'impacte de la covid-19 l'any passat i que també han fet el balanç social enguany.

Evolució dels ingressos, les despeses i la necessitat de finançament

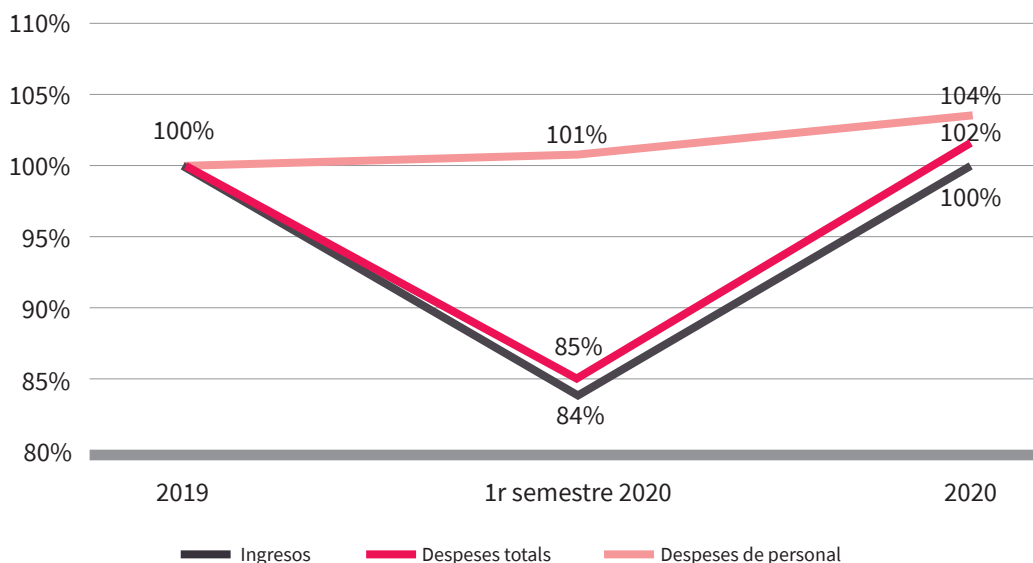
Fa un any vam poder observar com durant el primer semestre de 2020 hi havia una davallada significativa d'ingressos, un 16% menys respecte a la meitat del 2019. Ara bé, el més destacable era que les despeses de personal es mantenien i la caiguda d'ingressos es compensava amb el descens de despeses com la contractació de béns i serveis, l'ús de fons propis i la utilització de recursos financers per resoldre els problemes de tresoreria derivats d'una situació d'excepcionalitat inesperada. Tot i la dificultat de la situació, les previsions de les mateixes entitats apuntaven que el segon semestre seria d'una certa recuperació². Les dades que tenim del tancament d'any ens confirmen aquesta recuperació d'aquests nivells generals i, de fet, ens mostren que, globalment, ha estat més positiva del previst.

1 - 129 organitzacions van respondre la recollida de dades específica de l'impacte de la covid-19. D'aquestes, n'hi ha 20 que aquest any no han contestat el balanç social 2021 i 109 que sí.

2 - Previsió que van fer les mateixes entitats per al final de l'any 2020 en comparació de l'any anterior: despeses de personal: 102%, despeses totals: 89%, ingressos: 95%

Gràfic 2.1

Evolució dels ingressos i despeses de l'any 2020 respecte l'exercici 2019

Analitzant el conjunt de l'any, el més significatiu pel que fa a les despeses és que les associades al personal no van baixar i que, durant el primer semestre, la davallada dels ingressos es va compensar retallant altres partides pressupostàries. De fet, al contrari, al final de 2020 les **despeses de personal** agregades van acabar sent un 4% superiors a les de 2019. Ara bé, quan diem això ens referim a nombres agregats; volem deixar clar que dins d'aquestes dades s'amaguen, segur, situacions molt diverses.

Tenim diferents maneres per intentar entendre els nombres més enllà de la globalitat. La primera, analitzant-los per sectors. A l'informe de fa un any apuntàvem que els sectors de la cultura i oci, d'una banda, i el tèxtil, de l'altra, havien estat dels més malparats en activitat durant el confinament més estricte. Ara, amb les dades del 2020 sencer, ens adonem que són els que han tingut un impacte clar en les despeses de personal. Les 3 entitats del sector tèxtil (100%) i 6 de les 9 (75%) de cultura i oci tenen unes despeses de personal inferiors el 2020 respecte del 2019. Un fet que està molt vinculat als ERTOs, en ser sectors que no han reduït el nombre de llocs de treball. En canvi, una quantitat significativa d'organitzacions d'altres sectors van gastar més en personal l'any 2020 que el 2019. És el cas del sector d'habitatge i gestió de l'entorn –9 de les 11 entitats van tenir més despeses en personal– i de tecnologia i electrònica –3 de les 4 organitzacions.

La segona aproximació la podem fer calculant quantes de les 109 entitats van registrar una variació significativa³ de les despeses totals. En concret, 31 d'aquestes (un 28%) van tenir més despeses el 2020 que el 2019. Per contra, 32 van reduir significativament les despeses d'un any a l'altre. Però aquests nombres per ells mateixos segueixen sense permetre'ns arribar a gaires conclusions i, per tant, necessitem seguir analitzant les **despeses totals** per sectors. Aquestes dades, conjuntament amb les que veurem més endavant d'ingressos i de llocs de treball, ens han d'acabar de donar una idea del que va implicar el 2020.

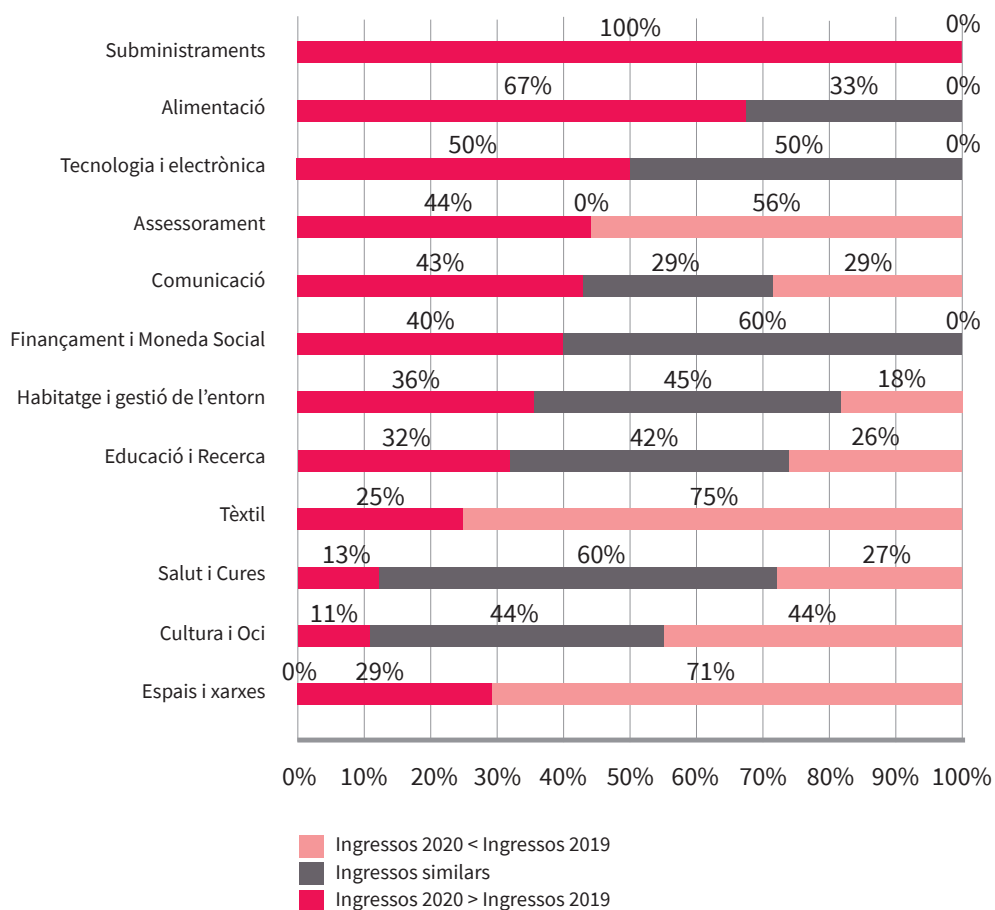
3 - Hem establert com a variació significativa dels ingressos/despeses registrar una variació positiva o negativa de més del 10% respecte del 2019.

Pel que fa a les despeses, la situació va ser molt diferent segons el sector d'activitat que analitzem. D'una banda, trobem una sèrie de sectors en què les despeses van augmentar en la majoria dels casos: subministraments, alimentació, tecnologia i electrònica. I de l'altra, trobem les entitats d'una sèrie de sectors que es van veure molt perjudicats en despeses: espais i xarxes, tèxtil i cultura i oci, és a dir, els sectors que precisament abans esmentàvem que estaven formats per més entitats que havien hagut de reduir les despeses de personal.

Pel que fa als **ingressos**, hem d'assenyalar que globalment el 2020 va ser com el 2019 gràcies al fet que les vendes de béns i serveis (+2%) van compensar de manera agregada el descens en subvencions (-29%). Però més enllà dels nombres globals, el descens de subvencions i la reducció d'activitat als primers mesos va provocar que la meitat de les entitats analitzades (54 de 109) experimentessin una davallada significativa dels seus ingressos. El que resulta més rellevant, de nou, és analitzar-ho per sectors utilitzant el mateix mètode que en les despeses. En aquest cas, a més, creiem interessant representar-ho gràficament.

Gràfic 2.2

Percentatge d'entitats segons si van tenir més o menys ingressos el 2020 respecte el 2019, segons sectors d'activitat

Aquest gràfic ve a confirmar el que ja es podia intuir d'entrada: hi ha força similitud entre la variació d'ingressos i la variació de despeses. És a dir, es confirmen dos grups de sectors. **Els sectors de subministraments, alimentació, tecnologia i electrònica van tenir un any expansiu,**

econòmicament parlant. Per contra, el tèxtil, la cultura i oci i espais i xarxes van veure com la majoria de les seves entitats tenien menys ingressos que l'any anterior.

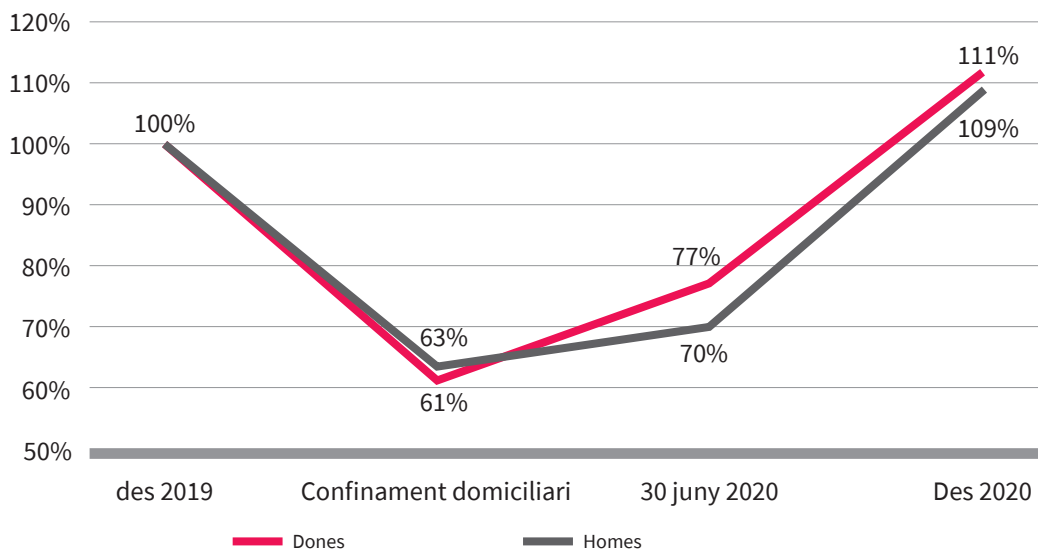
A més, aquestes diferències d'ingressos semblen directament vinculades a l'evolució en l'ús d'eines financeres per pal·liar l'impacte en la tresoreria. **En l'àmbit del finançament, la característica rellevant de l'any 2020 no va ser el seu ús generalitzat** –de 35 entitats que el feien servir el 2019 van passar a ser 40–, **sinó que les que el van demanar ho van fer per imports molt més alts**. Per tant, les que ja estaven endeutades a l'inici de 2020 encara ho estaven més al final d'aquell any. A més, com veurem més endavant, les entitats de finançament ètic i solidari van aportar el 19% del total de recursos i cada any tenen més importància dins de l'ESS.

Evolució del nombre de llocs de treball

En l'àmbit sociolaboral, el primer semestre de 2020 es va caracteritzar per l'ús d'ERTO, la generalització del teletreball i l'inici de recuperació de llocs de treball una vegada acabat el confinament domiciliari. L'evolució del nombre de persones treballadores va seguir una tendència similar a la que apuntàvem abans en l'àmbit econòmic i, globalment, el nombre de treballadores va acabar superant el de l'any anterior.

Gràfic 2.3

Evolució de les treballadores de l'any 2020 respecte l'exercici 2019, segons gènere

Fet el repàs global, cal baixar a les entitats i veure quantes van poder mantenir llocs de treball i quantes, per contra, van variar significativament de nombre⁴. Apuntàvem fa un any que la recuperació estava sent desigual en funció del sector d'activitat. Més concretament, advertíem que s'havien d'observar amb especial atenció els sectors de la cultura i oci i el de la salut i les cures, ja que, a més de ser bàsics, la no recuperació dels llocs de treball podria generar un impacte de gènere molt significatiu a causa de la feminització del treball en aquest sector. Si analitzem aquesta recuperació per sectors, veiem com la tendència del primer semestre del 2020 es va acabar revertint i **s'han recuperat els llocs de treball del sector de la salut i cures i de la cultura i oci**.

4 - Altra vegada utilitzem el marge d'un 10% per considerar que una variació és significativa.

Taula 2.1

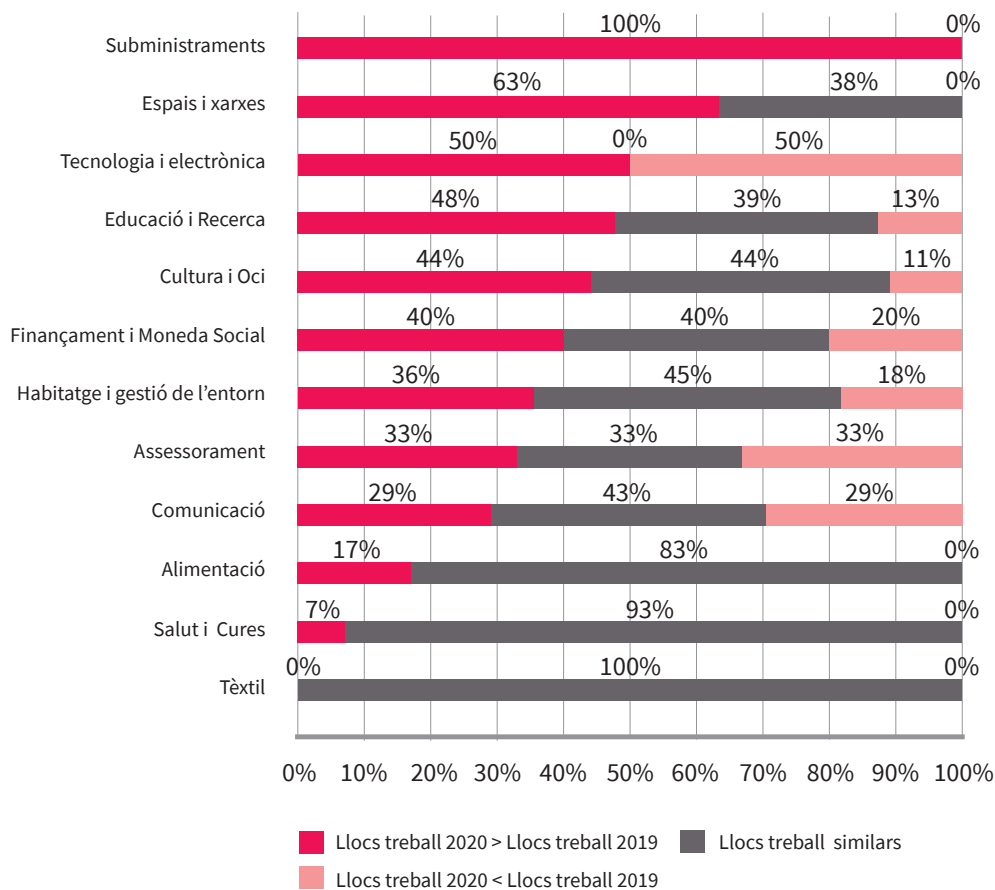
Evolució del nombre de persones treballadores respecte a desembre de 2019, segons el sector d'activitat. Desembre 2019 = 100%.

	Confinament	30 juny 2020	Des-2020
Salut i cures	53 %	95 %	119 %
Educació i recerca	72 %	92 %	113 %
Espais i xarxes	88 %	86 %	99 %
Cultura i oci	49 %	70 %	109 %
Habitatge i gestió de l'entorn	72 %	90 %	108 %
Tecnologia i electrònica	90 %	91 %	114 %
Assessorament	40 %	88 %	99 %
Comunicació	86 %	90 %	98 %
Alimentació	57 %	108 %	100 %
Finançament i moneda social	120 %	140 %	122 %

I en un pla més general observem que la majoria de sectors han recuperat els llocs de treball de 2019 o, fins i tot, alguns els han augmentat significativament. És el cas de l'educació i recerca, l'habitatge, la cultura i oci, la tecnologia i electrònica i el sector financer.

Gràfic 2.4

Percentatge d'entitats en funció de si van tenir més o menys llocs de treball el 2020 respecte el 2019, segons sectors d'activitat

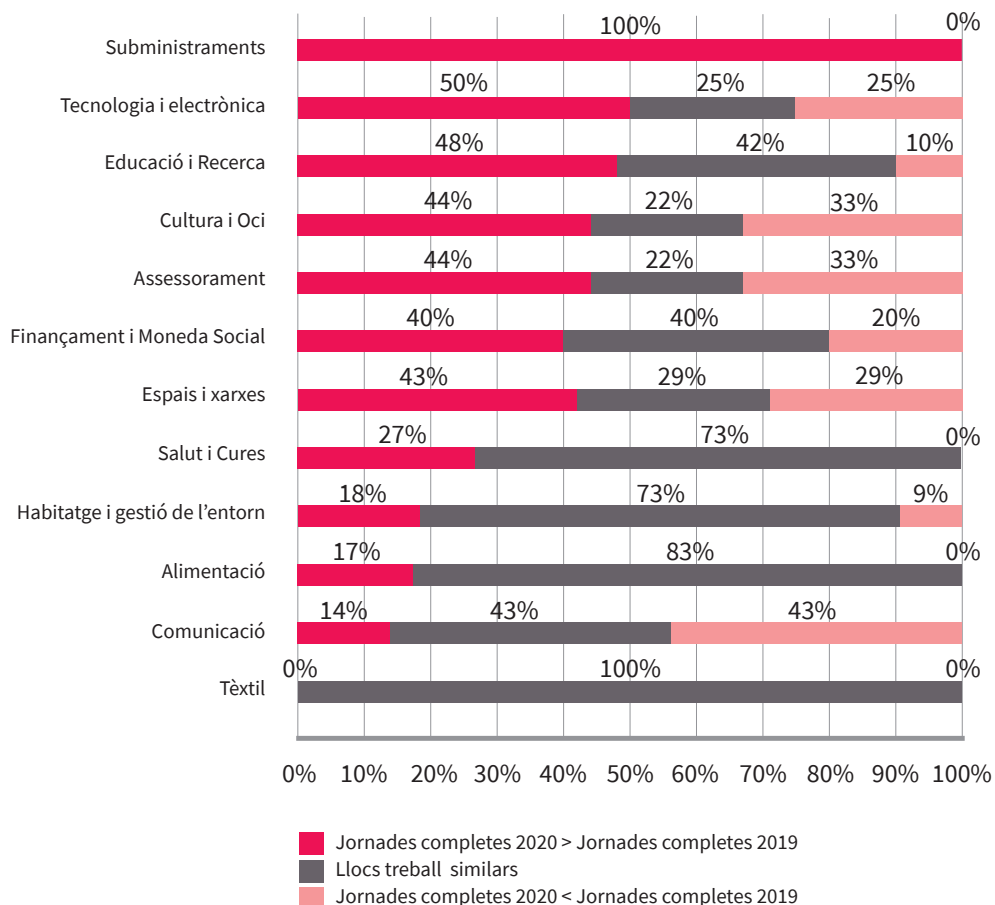
D'aquest gràfic obtenim una idea bàsica que ja començàvem a observar fa un any. Malgrat la dificultat econòmica i financera del context del 2020, la gran majoria d'entitats van apostar per mantenir els llocs de treball o fins i tot augmentar-los. En especial, volem destacar les entitats dels sectors que abans vèiem que van patir reduccions significatives d'ingressos: tèxtil, espais i xarxes i cultura i oci. En aquests tres sectors, la davallada d'ingressos no va implicar que es reduïssin llocs de treball, sinó que a priori sembla que es van reduir altres tipus de despesa.

Tot i amb això, fins ara hem vist que la gran majoria d'entitats van apostar per mantenir les persones treballadores o fins i tot contractar-ne més. Ens falta saber, però, si es van modificar les jornades laborals. Això ho fem analitzant la quantitat de jornades completes treballades.

Amb aquesta darrera variable creiem que podem acabar de confirmar la tendència. Els sectors amb més entitats que van reduir els ingressos no només van mantenir els llocs de treball, sinó també les hores treballades. I en el cas dels sectors amb més ingressos hi va haver una aposta clara per contractar més personal.

Gràfic 2.5

Percentatge d'entitats en funció de si van tenir més o menys jornades completes el 2020 respecte el 2019, segons sectors d'activitat

Totes les variables vistes fins ara les resumim en la taula següent, on fem una simplificació dels comportaments fins ara explicats que ens serveix per dibuixar les dinàmiques que es van produir l'any 2020⁵.

Taula 2.2
Resum per sectors econòmics de les dinàmiques generals de les organitzacions, segons el sector d'activitat. Any 2020 en relació amb l'any 2019.

	Ingressos	Despeses	Llocs de treball	Jornades completes	
Subministraments	+	+	+	+	
Tecnologia i electrònica	+	+	=	+	Grup 1
Alimentació	+	+	=	=	
Finançament i moneda social	=	=	+	+	
Assessorament	=	=	=	+	Grup 2
Educació i recerca	=	=	+	+	
Comunicació	+	=	=	=	
Habitatge i gestió de l'entorn	=	=	=	=	Grup 3
Salut i cures	=	=	=	=	
Tèxtil	-	-	=	=	
Cultura i oci	-	-	+	+	Grup 4
Espais i xarxes	-	-	+	+	

La tendència de les entitats de cada sector ens permet establir les categories següents:

Grup 1. Sectors en què la majoria d'entitats van viure el 2020 com un any de creixement en ingressos i despeses: tecnologia i electrònica, alimentació i subministraments⁶.

En aquest cas, el sector tecnològic va traduir l'increment de l'activitat en un augment de plantilla. El sector d'alimentació, en canvi, va seguir en general amb un nombre similar de llocs de treball.

Grup 2. Sectors en què les entitats han mantingut ingressos i despeses però han tingut, en general, un increment de llocs de treball i de jornades completes: finançament, assessorament, educació i recerca.

Grup 3. Sectors en què les entitats han mantingut els seus nivells econòmics i d'ocupació: comunicació, habitatge i gestió de l'entorn i salut i cures.

Grup 4. Sectors en què la majoria d'entitats van viure el 2020 com un any de descens d'ingressos i despeses però que, tot i amb això, van mantenir llocs de treball i jornades completes: tèxtil, cultura i oci i espai i xarxes

5 - No hem inclòs en l'anàlisi sectorial d'aquest repàs els sectors de logística, producció i restauració i hostaleria perquè no tenim prou dades d'entitats que hi pertanyen per fer les comparatives.

6 - És important destacar, però, que la mostra d'aquest sector en aquest cas ens ha de fer ser molt prudents a l'hora d'arribar a conclusions.

Conclusions

- Les despeses de personal, malgrat el sotrac del confinament estricte i la recurrència als ERTO, van acabar sent un 4% superiors a les de 2019. Per sectors, el tèxtil i la cultura i oci van ser els que van patir en aquest sentit, però si els analitzem quant a llocs de treball els van poder mantenir.
- Pel que fa als llocs de treball, l'any va acabar amb una recuperació generalitzada en tots els sectors. Aquells que, fins i tot, van patir més econòmicament van poder mantenir llocs de treball i jornades.
- Pel que fa als ingressos, s'observa la mateixa evolució global que amb les despeses laborals: malgrat la paràlisi del confinament, el nivell d'ingressos va acabar sent com el de 2019. Ara bé, observem diferències molt significatives entre sectors d'activitat. Totes les entitats de l'alimentació, els subministraments i el finançament han vist com els seus ingressos pujaven i, en canvi, gran part de les entitats de cultura i oci, tèxtil i espais i xarxes han patit una davallada d'ingressos.
- En l'àmbit financer, el recurs als fons propis i als préstecs de les finances ètiques i solidàries va ser clau per no recaure en impagament de nòmines i proveïdores. Ara bé, les entitats que el 2019 ja estaven endeutades encara ho estan més el 2020.

2.2 Les xifres del mercat social avui

Les comissions de Pam a Pam i Balanç Social no sols comparteixen l'objectiu de visibilitzar el conjunt de l'ESS catalana, sinó que treballen en el marc d'una estratègia conjunta de construcció del mercat social al voltant de la XES com a espai de referència. Aquesta estratègia passa per anar més enllà de les formes jurídiques utilitzant criteris de funcionament i d'acompliment per crear un conjunt d'indicadors que avaluen qüestions de democràcia, gènere, igualtat, impacte ambiental, compromís social i benestar laboral.

Ara bé, les lògiques de funcionament, els mètodes de recollida de dades, determinats objectius complementaris i els agents territorials que hi intervenen són diferents i, per tant, les dades que s'obtenen de cada eina ens mostren fotografies també diferents. Hem de tenir en compte, d'una banda, que el balanç social és, entre altres coses, una eina d'autodiagnòstic que posem a disposició de les entitats de l'ESS anualment. Per tant, analitzar les entitats que fan el balanç social ens ajuda, sobretot, a conèixer millor la situació actual de l'ESS, d'on prové i com ha anat evolucionant els últims anys. En canvi, les dades agregades de Pam a Pam ens donen una informació valuosa de la situació actual de l'ESS, però el més rellevant és la informació que ens aporta sobre cap a quines iniciatives i territoris està avançant l'ESS.

Prova de les dues lògiques diferents és que, si sumem les dues recollides de dades, trobem 376 respostes (233 al balanç social i 143 a Pam a Pam) i, d'aquestes, només 3 són d'organitzacions que han participat aquest any en totes dues. Per tant, **la mostra total és de 375 iniciatives diferents.**

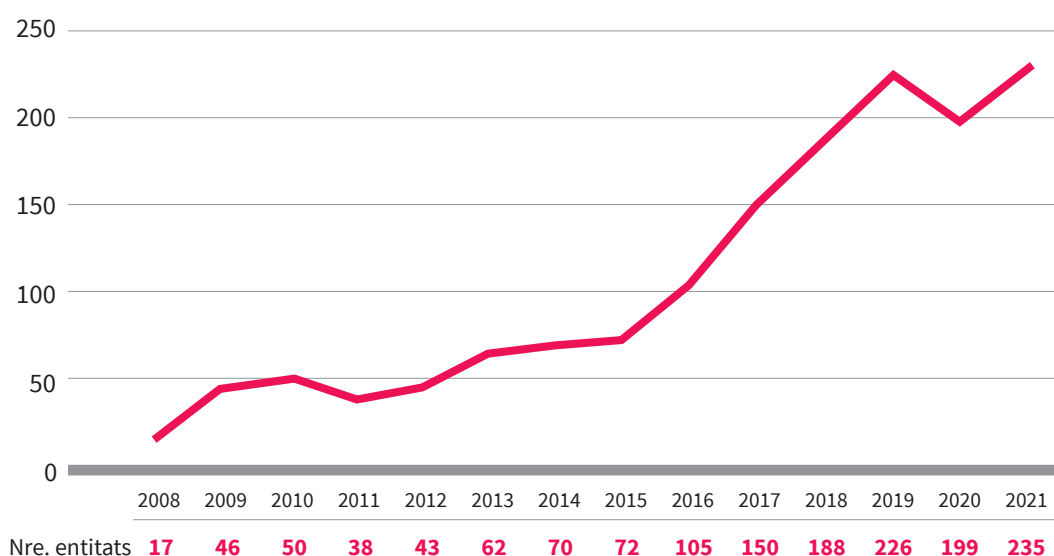
Creiem que la millor manera d'exposar i analitzar les xifres del mercat social avui és separar les dues eines per veure com les diferents lògiques influeixen en el perfil d'organitzacions a les quals arribem. Ara bé, aquest any apostem per exposar els següents apartats d'anàlisi de criteris de forma conjunta, especificant sempre a quina eina ens referim. Tal com veurem més endavant, el fet de complementar anàlisis en la majoria de casos en permet millorar-los i arribar a una mateixa conclusió. En alguns casos, però, mostrarem resultats diferents i aparentment contradictoris que llegim precisament per les diferents lògiques que abans esmentàvem i per les diferències en les mostres que veurem en aquest apartat.

Balanç social

Aquesta última edició del balanç social l'han completat 235 organitzacions: 114 han fet la modalitat completa i 121 la bàsica. Aquestes dades representen un increment significatiu respecte de l'any anterior (+18%), en què van completar-lo 199. No obstant això, hem de dir que l'excepcionalitat del 2020 va fer que fos el primer any dels últims deu en què es va registrar una davallada en la participació de la campanya. Així doncs, recuperem la tendència iniciada el 2016. Els últims sis anys s'ha triplicat el nombre d'organitzacions participants: de les 72 del 2015 s'ha passat a les 235 actuals.

Gràfic 2.6

Nombre d'organitzacions que han fet el balanç social 2008 – 2021

D'aquestes 235 organitzacions, n'hi ha dues que no han superat l'avaluació⁷ i, per tant, no han accedit al mercat social ni les podem tenir en compte en l'anàlisi estadística. A partir d'ara, llevat de si indiquem el contrari, la mostra a què ens referirem serà de 233 organitzacions, 113 de les quals han fet la modalitat completa i 120, la bàsica.

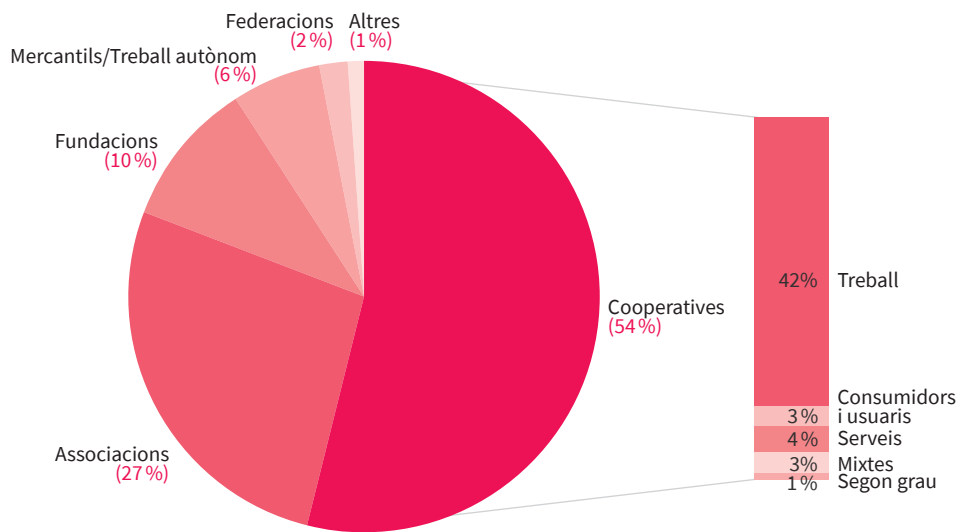
Si ens centrem en les **formes jurídiques**, les cooperatives i les associacions conformen gran part del teixit de les organitzacions que fan el balanç social i representen el 54% i el 27%, respectivament; per tant, representen juntes un 81% del total.

Entrant en detall, **les cooperatives de treball són la forma jurídica predominant (42%)**, seguida de les associacions (23%) i més lluny queden les fundacions, amb un 10%.

7 - Es pot veure el sistema d'avaluació a l'enllaç següent: <https://mercatsocial.xes.cat/ca/el-sistema-davaluacio/>

Gràfic 2.7

Nombre d'organitzacions que han fet el Balanç Social, segons forma jurídica

Fent una mirada enrere, veiem que, al llarg dels anys, tant les cooperatives com les associacions han estat les formes jurídiques principals però, a la vegada, les fundacions i les societats mercantils i el treball autònom han anat incorporant-se a poc a poc a fer-lo. L'evolució del nombre d'entitats que fan balanç social està molt relacionada amb la mateixa evolució del nombre d'entitats que s'estan creant al voltant de l'ESS en aquests darrers anys, en què s'ha produït un gran increment de les cooperatives de treball.

Analitzant les dades per sectors d'activitat obtenim que, si el **sector d'educació i recerca ha esdevingut el que més llocs de treball genera**, és, en part, perquè també és, amb escreix, el que compta amb més entitats fent el balanç social: 55 de les 233, un 24%. A continuació, l'assessorament i la salut i cures són dos sectors que cada vegada estan agafant més pes, amb 35 (15%) i 31 (13%) organitzacions respectivament.

Magnituds econòmiques

Per fer-nos una idea de les magnituds del conjunt d'organitzacions que fan el balanç social ens centrarem en la base social, la facturació i l'ocupació de les 233 organitzacions que han superat l'avaluació. En conjunt, representen una base social de 141.287 persones⁸, donen feina a 7.591 treballadores i generen un nivell d'ingressos de 301,45 milions d'euros.

Taula 2.3

Nombre d'organitzacions, facturació, ocupació i base social

Organitzacions que han fet el balanç social	233
Persones que formen la base social	141.287
Persones treballadores	7.591
Ingressos (M€)	301,45

8 - S'ha de tenir en compte que només Som Energia ja disposa d'una base social de 68.993 persones.

Si baixem al detall per les diferents formes jurídiques agrupades⁹, s'observen diferències importants. Els grups 1A (cooperatives de treball i societats laborals) i 1B (societats mercantils) generen força ocupació en relació amb la poca base social que tenen, comparada amb les altres tipologies.

El grup 2 (associacions i cooperatives de segon grau i de consum) destaca per la gran proporció d'ingressos i de base social respecte als llocs de treball que genera, la qual cosa indica el caràcter d'estructures de segon grau d'aquest grup.

El grup 3 (associacions i fundacions) representa un tipus d'organitzacions amb un alt nivell d'ocupació i de base social.

Taula 2.4					
Perfil mitjà d'organització, per grups					
	Grup 1A	Grup 1B	Grup 2	Grup 3	Mitjana
Persones que formen la base social	32	67	647 ¹⁰	530	308
Persones treballadores	22	48	34	43	33
Plantilla mitjana equivalent	12	33	24	37	24
Ingressos	0,55 M€	0,85 M€	2,96 M€	1,53 M€	1,29 M€

Utilitzant el perfil mitjà d'una organització, si l'extrapolem a **totes les organitzacions sòcies de la XES obtenim que, entre totes, impliquen més de 242.000 persones, donen feina a 9.100 persones i generen 325 milions d'euros d'ingressos.**

Si l'anàlisi la fem en funció del nombre de persones treballadores, veiem que el 27% de les entitats té menys de 5 treballadores i el 23%, de 5 a 9 treballadores. Si a aquestes quantitats hi sumem el 5% d'entitats que no té estructura laboral obtenim que **el 55% de les entitats té menys de 10 persones treballadores**. Amb tot, la distribució de la mostra d'entitats ve marcada per una mitjana de 33 treballadores, però una mediana de 8 treballadores.

Fins aquí podem tenir ja una idea del que representa, quantitativament, la base social de les organitzacions que fan el balanç social. Però, arribats en aquest punt, cal preguntar-se quina està sent la seva evolució, i si, com tot apunta, està creixent, si es deu al fet que cada vegada hi ha més entitats que s'hi incorporen o es deu també al fet que les entitats ja existents augmenten els seus indicadors. Per intentar aprofundir en aquesta qüestió, al gràfic següent mostrem l'evolució des de l'any 2013 d'entitats, ocupació, base social i facturació.

9 - Per a determinades anàlisis creiem convenient fer la següent agrupació de formes jurídiques:

1A: cooperatives de treball i societats laborals

1B: societats mercantils

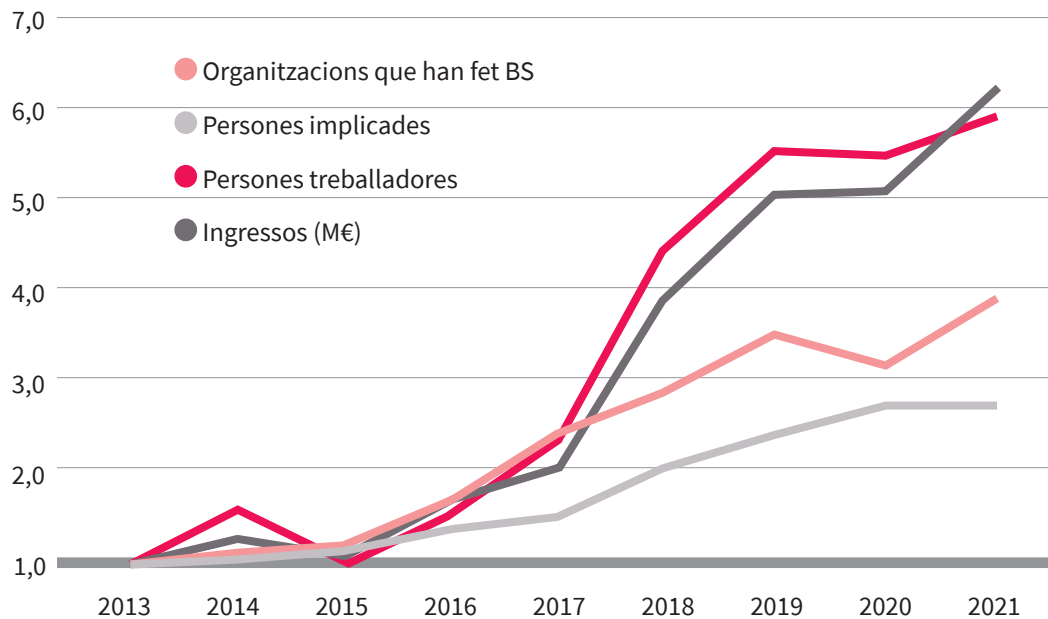
2: associacions i cooperatives de segon grau i de consum

3: associacions i fundacions

10 - Per fer el perfil mitjà del grup 2, hem tret del càlcul la base social de Som Energia. Si la incloguéssim, aquest valor mitjà seria de 2.383 persones. La resta de valors del grup 2 inclou totes les entitats.

Gràfic 2.8

Evolució en nombre d'entitats, facturació, ocupació i gent implicada, 2013-2021

Ja hem dit que el nombre d'organitzacions que fa el balanç social ha crescut de manera significativa al llarg dels anys. En concret, s'ha multiplicat per 3,7 des del 2013. És important destacar, però, que el creixement no ha estat més elevat, sinó que els ingressos i el nombre de persones treballadores han crescut en una proporció encara més gran, de 6,3 i 5,8 respectivament. La base social ha crescut (2,6), però a un ritme inferior a la resta. El creixement superior en la proporció d'ingressos i treballadores pot explicar-se de dues maneres. La primera, per l'increment d'escala de les entitats que fan el balanç social des d'un inici, majoritàriament cooperatives i associacions. Un exemple clar seria Som Energia, que els dos últims anys ha passat de 51.500 a 69.445 persones. Però en aquests dos anys podem veure altres casos a una escala diferent que també ens semblen destacables com Coop57 (de 4.370 a 5.110), Som Mobilitat (de 1.123 a 2.010), Sostre Cívic (de 878 a 955). L'Economat Social (de 304 a 544) o Colectic (de 119 a 142).

La segona explicació té a veure amb la tipologia d'entitats que s'han anat incorporant al balanç social, que serien proporcionalment més nombroses que les existents fins llavors. Aquest segon element explicaria sobretot el salt de 2017 a 2018, quan semblaria que van entrar un grup d'entitats més grans a fer el balanç social. En aquest cas, l'apropament del Tercer Sector Social a l'ESS i, per tant, a l'elaboració del balanç, podria explicar l'entrada de fundacions i associacions d'una certa dimensió i, per tant, l'augment de les xifres.

Si ens centrem a analitzar els diferents sectors d'activitat trobem el mateix que comentàvem ara des d'un altre punt de vista. El dos sectors principals en ingressos són salut i cures i subministraments. El sector de salut i cures inclou les entitats del Tercer Sector Social i es caracteritza, en comparació de la resta, per ser un sector amb moltes treballadores i poca base social. En canvi, el sector de subministraments destaca molt per sobre de la resta per la seva base social però, en canvi, no té un nombre proporcional de persones treballadores. Numèricament, queda reflectit a la taula següent:

Taula 2.5				
Sectors segons persones treballadores, base social i ingressos				
	Ingressos/ entitat	Treballado- res / entitats	Base social / entitat	Entitats
Habitatge i gestió de l'entorn	246.991 €	8	69	18
Subministraments	24.930.877 €	40	23.173	3
Tèxtil	610.123 €	35	37	5
Alimentació	324.045 €	4	141	16
Restauració i hostaleria	314.406 €	10	16	1
Cultura i oci	644.960 €	33	1.086	17
Educació i recerca	1.092.283 €	45	256	55
Tecnologia i electrònica	570.154 €	11	1.137	8
Salut i cures	2.864.464 €	88	191	31
Finançament i moneda social	1.268.021 €	9	1.419	10
Assessorament	556.657 €	15	48	35
Logística	600.319 €	21	24	1
Espais i xarxes	361.914 €	10	264	14
Producció i/o venda d'altres productes manufacturats	3.670.436 €	175	181	2
Comunicació	240.597 €	6	33	17
Total	1.293.773 €	33	606	233

Conclusions:

- Malgrat que la dimensió mitjana d'una organització és relativament gran i ha anat creixent amb el temps, veiem que el gruix d'organitzacions són molt més petites (menys de 10 treballadores) i que les xifres mitjanes han pujat per dos fenòmens observats sobretot a partir de 2018: el creixement intern d'organitzacions històricament vinculades a la XES i el balanç social i l'entrada de noves organitzacions, sobretot de l'àmbit del Tercer Sector Social.
- Les dinàmiques de creixement de l'ESS, segons aquestes observacions, són tres:
 1. Multiplicació de micropimes cooperatives, que quantitativament, són la majoria d'organitzacions.
 2. Creixement d'organitzacions històricament vinculades a l'ESS. Som Energia és l'exemple més clar, però també n'hi ha d'altres com Coop57, Som Mobilitat, Sostre Cívic, l'Economat Social o Colectic.
 3. Entrada de noves empreses i entitats provinent del Tercer Sector Social, especialment fundacions i associacions però també cooperatives, dedicades als serveis d'atenció a les persones, que busquen fer el balanç social com a eina de reconeixement de les entitats de l'ESS.

Pam a Pam

Pam a Pam és un mapatge col·laboratiu en què diversos agents de l'ESS catalana participen en l'alimentació de la base de dades. D'una banda, hi ha la base social del projecte, les xinxetes, que són les persones que de forma activista vetllen pel projecte i entrevisten les entitats que es proposen i que, a més, participen en la definició de l'estratègia pròpia de Pam a Pam per tal de decidir sectors i territoris estratègics a mapar. A més, hi ha un conjunt d'actors externs que interactuen amb el mapa com a eina pròpia i que contribueixen així a fer créixer el projecte.

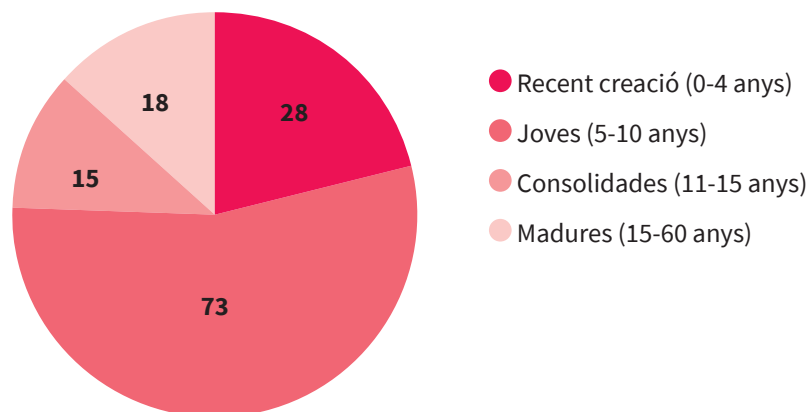
Per tal que un punt aparegui al mapa del Pam a Pam, una persona prèviament formada per l'equip de Pam a Pam visita la iniciativa (des de març 2020 es fa virtualment) i l'entrevista per conèixer en profunditat el seu funcionament. Aquesta entrevista, a més de recopilar dades bàsiques del Pam a Pam, consta de 15 criteris qualitius per avaluar l'organització interna, el seu paper en el mercat social, l'impacte social i l'impacte ambiental de la iniciativa. Cada criteri es pot complir o no i dintre del compliment hi ha una gradació de l'1 al 5 per tal de posar en valor diferents graus d'assoliment d'aquell criteri. Perquè les avaluacions siguin homogènies, s'han desenvolupat 5 indicadors per cada criteri, que es poden puntuar amb 0, 0,5 o 1 punt. Es publiquen al mapa aquells punts en què la meitat més 1 dels criteris que apliquen es compleixen (compleixen un o més indicadors).

El període de noves entrades analitzat és el de l'any natural 2020 (de 01/01/2020 a 31/12/2020) i hi ha un total de 143 nous punts analitzats. Durant aquest període, els principals actors al territori han estat la XES, impulsora del projecte i que utilitza el qüestionari com a via d'entrada a la xarxa juntament amb algunes de les seves xarxes locals. A més, diversos ateneus cooperatius (Coopcamp, Terres Gironines, Terres de l'Ebre, Coòpolis, La Col·lectiva o Ponent Coopera) han fet mapatges i diagnòstics seguint la metodologia Pam a Pam.

Una diferència notòria amb les dades del balanç social és que la majoria d'entitats consolidades i vinculades a l'ESS (sòcies de la XES) ja són al mapa i no es tornen a entrevistar cada any; en canvi, moltes entitats joves o de nova creació hi volen aparèixer, demanen adherir-se a la XES i/o són acompanyades per algun ateneu cooperatiu. Això explica, en part, que **l'edat mitjana de les entitats analitzades per Pam a Pam és de 9,02 anys i, de fet, el 75% van néixer després de 2015**, tal com es pot veure en el gràfic 2.

Gràfic 2.9

Distribució de les iniciatives del Pam a Pam per grups d'antiguitat

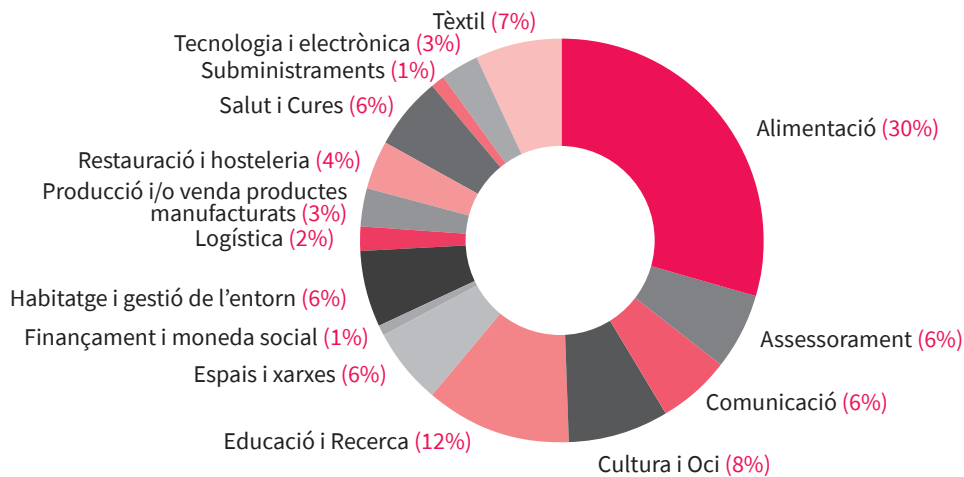

Sectors, formes jurídiques i presència territorial

En el gràfic següent podem veure la distribució de les noves iniciatives de Pam a Pam. Notem que aquesta distribució correspon al sector principal de cadascuna, encara que moltes estan presents en més d'un sector.

Gràfic 2.10

Distribució dels principals sectors de les noves iniciatives del Pam a Pam, 2020

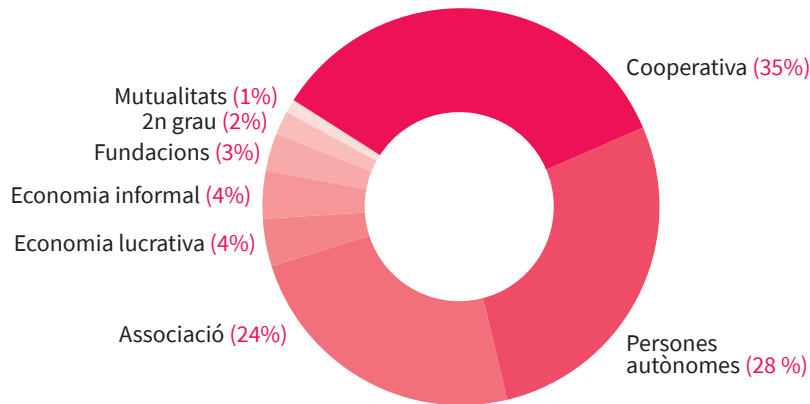
S'aprecia com el **sector d'alimentació és el més representat, amb un 30% de les entitats**. Això es deu al projecte Abastiment Agroecològic¹¹, en el qual Pam a Pam i Arran de Terra vam crear un directori de més de 200 projectes agro-ramaders catalans que es trobaven en la necessitat d'una resposta ràpida per donar sortida als seus productes, ja que l'esclat de la pandèmia i el confinament va provocar el sobtat tancament de serveis de menjadors escolars, restauració, fires, mercats o escorxadors. La llista inicial d'Arran de Terra es va complementar amb un mapa de Pam a Pam, i s'ampliava diàriament amb nous projectes i actualitzacions de les urgències de venda. Així, seguint l'estela d'anys anteriors, el 2020 es va seguir priorititzant el mapatge de projectes productius agroecològics que expliquen la sobrerrepresentació del sector alimentari en el còmput global¹¹.

Formes jurídiques

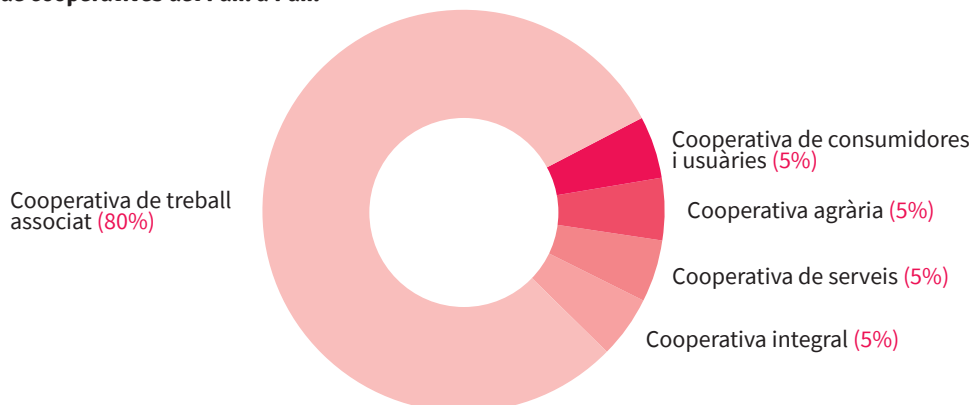
La forma jurídica no és un criteri d'entrada a Pam a Pam i, per tant, hi ha diverses iniciatives amb formes jurídiques mercantils que es mostren al mapa perquè tenen pràctiques transformadores (sobretot SL i SCP)¹². Tot i així, **la major part de les iniciatives tenen formes jurídiques corresponents a l'economia social: un 35% són cooperatives i un 24% associacions. Destaca en aquest informe el 28% de persones autònomes**, la qual cosa es deu al fet que moltes botigues de proximitat o petits productors agroecològics tenen aquest format.

11 - Consulteu <https://einatecagroecologica.pamapam.org/directori-dabastiment-agroecologic/>

12 - En el gràfic 2.11, la categoria «economia lucrativa» inclou SA, SCP, SRC i SRL.

Gràfic 2.11**Distribucions segons la forma jurídica de les iniciatives del Pam a Pam, 2020**

D'altra banda, hem agrupat les cooperatives, però si desgranem la seva composició veurem que la majoria, el 80%, correspon a cooperatives de treball, mentre que la resta de tipologies representen un 5%.

Gràfic 2.12**Tipus de cooperatives del Pam a Pam****Presència territorial**

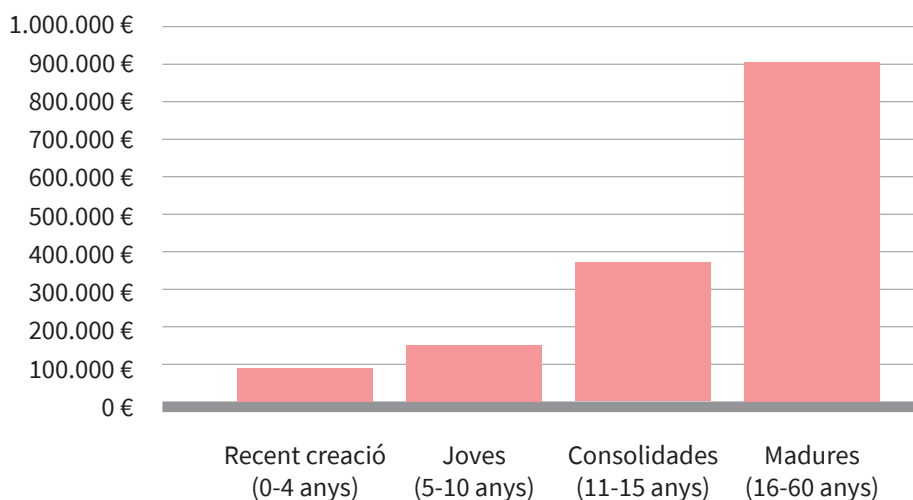
Pel que fa a la distribució territorial, aquesta està afectada pels agents del territori amb què treballam, especialment ateneus cooperatius, però també pels sectors que s'han decidit mapar estratègicament. El 2020 ha estat un any complex, en què s'han fet menys entrevistes i s'han repartit entre els ateneus amb què col·laborem i els grups de xinxetes que s'han dedicat a entrevistar projectes agroramaders dins la iniciativa Abastiment agroecològic. En el gràfic següent podem veure com es distribueixen les iniciatives per províncies:

Gràfic 2.13

Distribució territorial per províncies de les iniciatives del Pam a Pam, 2020**Magnituds econòmiques: facturació, ocupació i massa crítica****Facturació**

A diferència del balanç social, no totes les dades del Pam a Pam són obligatòries i en aquest cas només comptem amb la facturació del 58% de les entitats. Mirant la seva distribució, no podem dir que hi hagi un patró de facturació del qual puguem extrapolar un comportament genèric i les dades mitjanes no són realistes, ja que hi ha entitats de dimensions molt diferents. Sí que observem al gràfic 2.14, quan agrupem per trams d'antiguitat, una tendència, com era esperable, a augmentar la facturació amb els anys. Així com per tram d'antiguitat la facturació mitjana es mou entre 100.000 €/any les entitats de recent creació a més de 900.000 €/any les que tenen més de 15 anys, quan observem, la distribució total veiem una oscil·lació que no permet extreure cap patró entre les iniciatives mapades el 2020.

Gràfic 2.14

Facturació mitjana per franges d'antiguitat de les iniciatives del Pam a Pam, 2020

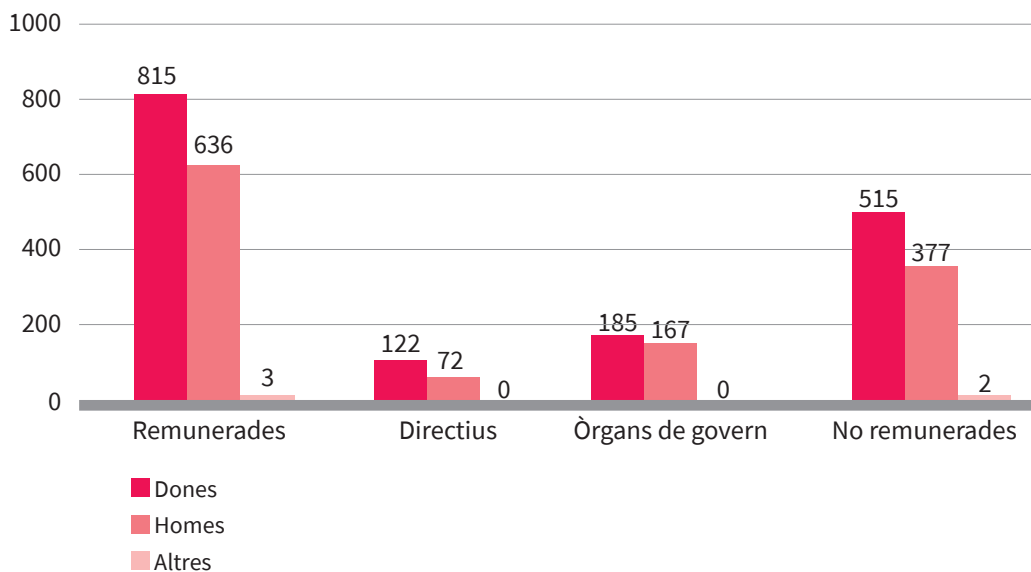
Ocupació i persones implicades

Les 143 noves iniciatives del Pam a Pam remuneren un total de 1.454 persones, 815 dones (56%), 636 homes (43,8%) i 3 persones amb identitat no binària (0,2%). Aquest desequilibri de gènere té registres diferents segons els sectors: tèxtil, comunicació, habitatge i logística mantenen percentatges de contractació femenina per sobre del 60% del total; cultura i oci, espais i xarxes, alimentació o salut i cures registren percentatges de contractació paritaris (la qual cosa és sorprenent enguany per a salut i cures, un sector molt feminitzat. El 2020, aquest resultat s'explica per les persones que treballen a la Fundació Formació i Treball, 469, i que és bastant paritari). Finalment, els sectors de subministraments o tecnologia i electrònica tenen un biaix alarmantment masculinitzat: es registren zero dones contractades en subministraments i només un 18% en tecnologia.

A escala global, comparant els diferents espais que conformen una iniciativa, veurem que es mantenen percentatges amb una lleu superioritat de la presència de dones (entre el 50 i el 60%) com a treballadores, òrgans de govern o base social, mentre que els espais de direcció registren una presència de dones del 62%.

Gràfic 2.15

Distribució per gènere de les persones implicades a les iniciatives del Pam a Pam, 2020

3.

Com han evolucionat les respostes de l'ESS durant la crisi

A l'informe *L'impacte de la covid-19* sobre l'economia social i solidària, vam analitzar les respostes que el teixit de l'ESS havia articulat i impulsat per afrontar l'emergència social i sanitària, especialment en els moments més difícils de la pandèmia. En aquella anàlisi destacàvem la gran capacitat de les iniciatives d'ESS per impulsar respostes col·lectives a la crisi, especialment en tres grans àmbits: l'acció sociopolítica, la vinculació i suport a la comunitat i la intercooperació i construcció de mercat social.

A les conclusions de l'informe ens preguntàvem, també, quina continuïtat tindrien les diferents iniciatives i, per tant, com evolucionaria el compromís social i comunitari de les empreses i entitats de l'ESS. L'objectiu d'aquest capítol és, precisament, analitzar aquest compromís, especialment per veure quines formes ha pres durant el 2020 i quin ha estat l'impacte generat.

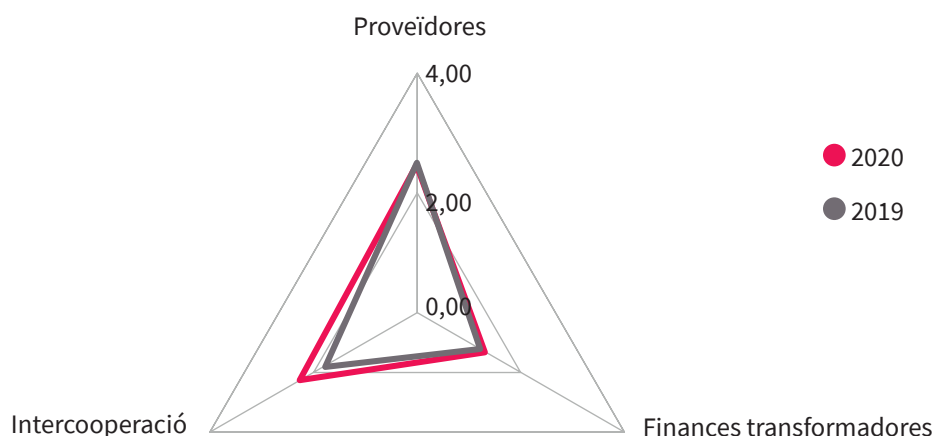
Per fer-ho, ens hem basat en:

- Dades aportades pel Pam a Pam, gràcies a preguntes del bloc d'impacte social: proveïdores, intercooperació, finances transformadores, cohesió social, transformació social i arrelament territorial;
- Dades del balanç social, a partir de les aportacions qualitatives de les organitzacions a la pregunta de «Quin és el vostre compromís social i comunitari i quines són les accions més destacades del darrer exercici?» de la versió completa del balanç, complementant l'anàlisi amb els indicadors quantitius de les dues modalitats.

I abans d'aprofundir-hi volem apuntar ja d'entrada el gràfic següent amb els resultats obtinguts pel Pam a Pam¹³ perquè resumeix els aspectes que veurem en els punts 3.1 i 3.2: la intercooperació, el mercat social. A Pam a Pam es compta amb 3 criteris amb 5 indicadors que ens permeten avaluar el compromís de cada iniciativa en la construcció de mercat social: proveïdores, intercooperació i finances transformadores. Les dades obtingudes ens permeten apuntar una conclusió important: **el més destacable quan comparem entre el 2019 i el 2020 és la significativa millora dels nivells d'intercooperació.**

Gràfic 3.1

Acompliment de criteris vinculats a la construcció de mercat social, 2019 - 2020

13 - Com explicàvem més amunt, aquests criteris tenen una puntuació entre 0 i 5 segons el nivell d'assoliment de cadascun d'ells. Considerem que el criteri es compleix si la puntuació és igual o més gran que 1 (es compleix un dels indicadors o més) i rarament s'assoleix un 5, que està pensat per a entitats referents en el criteri en qüestió.

3.1. Intercooperació i articulació de l'ESS

A l'informe de l'any passat, un dels principals reptes detectats va ser la necessitat de reforçar la intercooperació i la «densitat» del mercat social. Per la importància d'aquesta estratègia i pel paper clau que hi juga la XES, dedicarem una part important d'aquest informe a analitzar els indicadors obtinguts.

Una gran part de les organitzacions destaquen el seu compromís social a través de la seva acció d'intercooperació i de participació en els espais d'articulació de l'ESS. La **intercooperació** es plasma sobretot en la participació en articulacions sectorials, grups cooperatius i projectes intersectorials, mentre que els espais representatius més esmentats són la mateixa XES i les seves xarxes locals i comissions, així com la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya.

D'altra banda, el **mercat social** és la plasmació pràctica d'un circuit econòmic i de satisfacció de necessitats basat en els principis de l'ESS. La idea vinculada al mercat social és que en les diferents esferes del cicle econòmic tots els agents actuïn sota principis de democràcia i transparència, compromís social i mediambiental, i s'enfoquin a les necessitats humanes en comptes de l'afany de lucre. La construcció de mercat social parteix de la idea i necessitat d'apostar per un mercat diferent i alternatiu al capitalista per tal de caminar cap a la resolució eficient de les necessitats de les persones, la distribució equitativa de la riquesa i dels treballs per produir-la i la sostenibilitat ecològica.

3.1.1. La intercooperació: fent teoria des de les pràctiques

Des del 2015, vivim un cicle expansiu de l'ESS, que n'ha multiplicat les pràctiques, així com també les polítiques públiques i dispositius d'acompanyament i promoció. Aquesta efervescència s'ha traduït, també, en gran quantitat d'experiències d'intercooperació, així com en mesures i recursos per donar-los suport. En aquest sentit, destaca la convocatòria extraordinària de suport a Projectes Singulars Covid19 d'economia social i cooperativa, impulsada per la Generalitat de Catalunya, dedicada a «reactivar econòmicament les empreses d'economia social, mitjançant processos d'intercooperació»¹⁴. També són rellevants els ateneus cooperatius, que tenen entre els seus objectius la «facilitació de la intercooperació, enxarxament i dinamització territorial»¹⁵, o la convocatòria de subvencions per enfortir l'ESS de l'Ajuntament de Barcelona, amb una línia específica de projectes d'intercooperació, tant en la vessant sociopolítica, com en la socioempresarial¹⁶. Finalment, la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya també ha donat un impuls molt important a la intercooperació sectorial en els darrers anys. Així doncs, si fa pocs anys, la XES era el principal –i, pràcticament, l'únic– espai des d'on s'impulsava la intercooperació i la construcció de mercat social, el paisatge avui és el d'un ecosistema ric i divers, amb nous actors i eines rellevants.

Com en d'altres aspectes de l'ESS, les pràctiques d'intercooperació estan poc analitzades i sistematitzades, ja que és clarament un terreny en què les pràctiques van per davant de la teoria. Hi ha molt poca literatura sobre el particular, tant des d'un punt de vista conceptual, com també del seu enfocament estratègic. Per això creiem rellevant analitzar els indicadors d'intercooperació obtinguts mitjançant el balanç, ja que permeten, com a mínim, ajudar-nos a entendre millor com s'estan donant aquestes pràctiques.

14 - <https://economiasocial.coop/projectes-singulars>

15 - <https://economiasocial.coop/ateneus-cooperatius>

16 - <https://ajuntament.barcelona.cat/economia-social-solidaria/ca/enfortim-economia-social-solidaria>

Conclusió

Si fa pocs anys la XES era el principal –i, pràcticament, l'únic– espai des d'on s'impulsava la intercooperació i la construcció de mercat social, el paisatge avui és el d'un ecosistema ric i divers, amb nous actors i eines rellevants. El repte és com coordinem les accions de tots els actors. Potser cal constituir una Taula Nacional del Mercat Social i reconèixer-la com a part de la proposta de Llei de l'ESS?

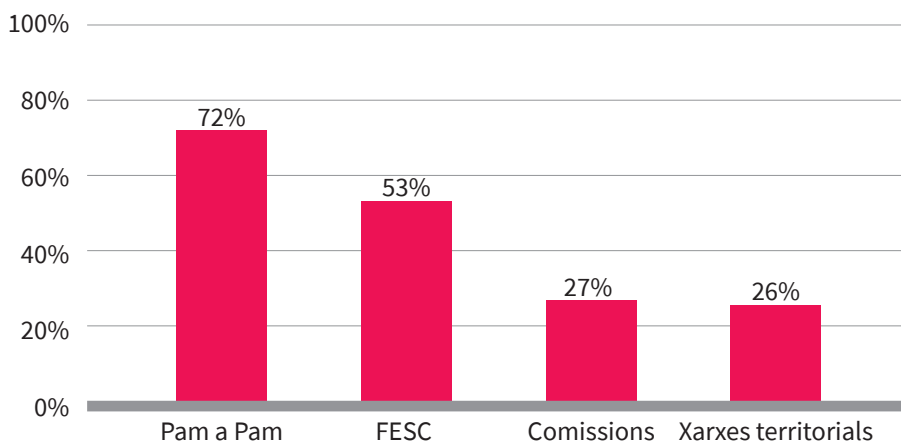
3.1.2. La intercooperació sociopolítica

Quan parlem d'intercooperació, és important diferenciar-ne **dos grans tipus: la sociopolítica i l'econòmica o empresarial**. La primera fa referència a la cooperació entre organitzacions de l'ESS al voltant d'un objectiu polític o social (per exemple, aconseguir polítiques públiques favorables a l'ESS), mentre que la segona fa referència a la cooperació amb objectius productius, és a dir, adreçada a millorar o modificar les condicions productives de les organitzacions implicades.

Per analitzar la intercooperació sociopolítica, hem observat el grau d'implicació de les organitzacions amb les eines i articulacions promogudes per la XES. En concret, hem analitzat la participació a la Fira d'Economia Solidària de Catalunya (FESC) i al Pam a Pam, per un costat, i la implicació en xarxes territorials i en comissions sectorials o temàtiques de la xarxa, per l'altre.

Gràfic 3.2

Nivell d'utilització i implicació a les eines i espais d'articulació de la XES

Veiem, doncs, que el 72% de les organitzacions que han fet balanç social estan també presents al **Pam a Pam**. Aquest percentatge s'eleva fins al 88% si analitzem només les sòcies de la XES, mentre que baixa fins al 53% quan analitzem les no sòcies.

Quant a la **FESC**, veiem que la meitat de les organitzacions hi van participar l'any passat. Val a dir que és una dada que es troba molt condicionada pel format excepcional que va adoptar la Fira el 2020, en què es va haver de virtualitzar tota l'activitat de les entitats exposidores. En aquest cas, quan distingim entre sòcies i no sòcies, veiem que les diferències s'aguditzen: el 71% de les sòcies hi va participar, mentre que ho va fer només el 31% de les no sòcies.

Quant a la participació a les comissions **sectorials o temàtiques**, el 27% de les organitzacions diuen participar en alguna d'aquestes articulacions.

Taula 3.1	
Nombre d'organitzacions que participen a les comissions sectorials/temàtiques de la XES	
	Nre. d'organitzacions
Ecologia	13
Habitatge cooperatiu en cessió d'ús	11
Procomuns	8
Economies feministes	9
Formació i publicacions	7
Xarxa d'Espais Comunitaris (XEC)	6
Altres	20

A l'apartat «Altres» s'hi inclouen altres espais de participació generats per la XES, però que no són pròpiament comissions sectorials. Destaquen especialment dos sectors en què la comissió d'intercooperació ha estat dinamitzant trobades: comunicació, amb 9 organitzacions, i educació, formació i lleure, amb 4.

En aquest cas, encara pren més rellevància si l'entitat és sòcia de la XES: el 42% de les sòcies diu participar en un espai sectorial.

A **escala territorial**, veiem que hi ha uns nivells de participació molt similars al de les sectorials: el 26% de les organitzacions diuen participar-hi. Destaca el fet que el 22% de les organitzacions no sòcies afirmen estar implicades en una xarxa local. Això s'explica perquè la participació a les xarxes locals no està limitada a les organitzacions sòcies. A la taula 3.2 mostrem el grau de participació per cada xarxa territorial.

Taula 3.2	
Nombre d'organitzacions que participen a les xarxes locals de la XES	
	Nre. d'organitzacions
Cooperasec	4
Coopoblet	2
Impuls Cooperatiu	11
SSG Coopera	0
Taula Eix Pere IV	1
Teler Cooperatiu	4
XES Baix Llobregat	4
XES Barcelonès Nord	0
XES Ciutat Vella	0
XES Empordà	0
XES Horta Guinardó	2
XES La Garrotxa	2
XES l'Hospitalet	5
XES Mataró	2
XES Pirineu	1
XES Ripollès	0
XES Sant Andreu	7
XES Sant Cugat	3
XES Terrassa	3
Altres	12

Conclusió

La XES té un paper important com a espai per a la intercooperació sociopolítica, ja que una de cada quatre entitats sòcies participa en els seus espais d'intercooperació sectorials o territorials. En aquest cas, fins i tot entitats no sòcies, com a fruit de la decisió conscient de la xarxa de no limitar l'accés als seus espais i eines a les entitats sòcies.

3.1.3. La intercooperació socioeconòmica

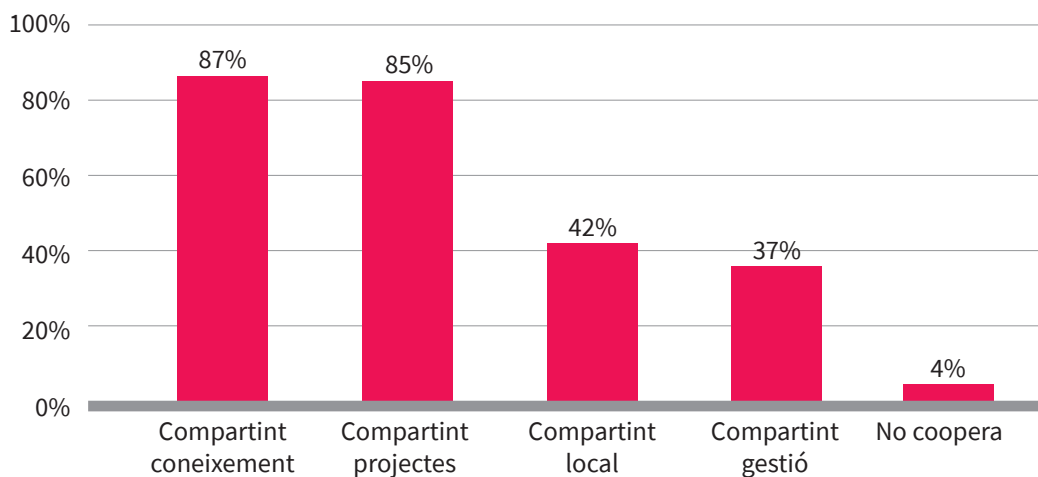
Aquest tipus d'intercooperació és la principal hipòtesi d'escalabilitat de l'ESS com a projecte socioeconòmic en l'esfera mercantil. Això significa que la capacitat de posar en pràctica i demostrar que un mercat diferent del capitalista és possible passa, en gran mesura, per construir relacions no competitives entre els membres d'aquest mercat (especialment si operen en un mateix sector d'activitat). Fer-ho significa escalar la capacitat de cooperar més enllà dels equips de treball i generar xarxes de col·laboració de llarg abast entre múltiples organitzacions.

A l'informe de l'Estat del Mercat Social 2016, vam explorar les pràctiques existents, a partir d'una recerca participada pels mateixos actors. Vam poder aprofundir en alguns dels criteris o requisits sobre els quals fonamentar les relacions intercooperatives, com per exemple l'existència d'interessos comuns i objectius clarament definits, la reciprocitat, la confiança mútua entre els participants o el respecte o l'adequació dels ritmes de treball, que es relaciona amb l'existència d'una cultura organitzativa similar.

Amb l'informe d'enguany, no entrarem a analitzar els reptes de la intercooperació, però sí que volem fer visible les pràctiques identificades d'**intercooperació sectorial**. A partir de les dades del Pam a Pam obtenim que dos terços de les iniciatives (69%) s'articulen en alguna forma d'intercooperació sectorial. Un percentatge que creix quan analitzem les dades dels balanços socials de les organitzacions (gràfic 3.2). Així doncs, veiem que el més habitual és compartir coneixement (87%) i projectes (84%), mentre que menys de la meitat col·laboren compartint local o compartint gestió.

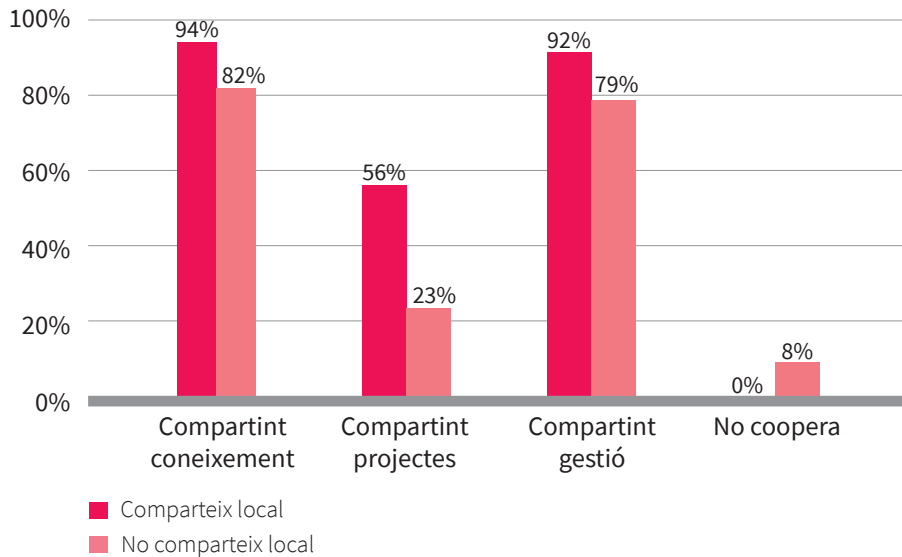
Gràfic 3.3

Nivell i formes d'intercooperació dins del mateix sector d'activitat

La creació d'espais compartits de treball és una de les grans apostes recents de l'ESS (des d'alguns territoris s'hi estan referint com a **pols cooperatius**, com és el cas de Sant Cugat o Sabadell). Els avantatges de compartir espai de treball entre diverses organitzacions, no només del mateix sector, són moltes i es troben especialment relacionades amb la capacitat de generar sinergies i projectes compartits, així com per mancomunar factors productius. Les dades del balanç social corroboren aquests avantatges (gràfic 3.3): aquelles empreses i entitats que comparteixen local tenen uns índexs d'intercooperació molt superiors. Destaca especialment la intercooperació en projectes compartits: només el 23% de les organitzacions que no comparteix local comparteix projectes amb d'altres, mentre que, si es comparteix espai de treball, aquest percentatge s'enfila fins al 56%.

Gràfic 3.4

Intercooperació sectorial segons si es comparteix local o no

A continuació, mostrem alguns exemples de cooperació sectorial:

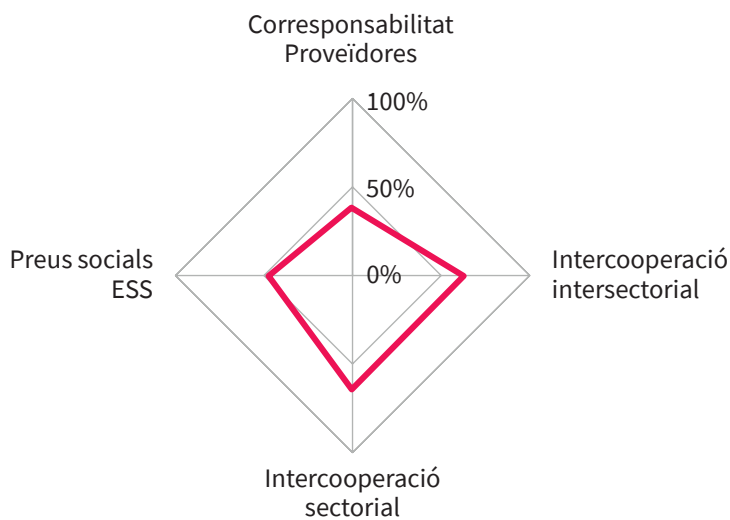
- **Biciclot SCCL:** *Participació a la gestora de l'Associació BiciHUB, desenvolupament de projectes d'intercooperació i participació en les diferents comissions de treball.*
- **Arç Corredoria d'Assegurances SCCL:** *Participació continuada en projectes (...) de l'àmbit de les finances ètiques (CAES, Coop57, Fiare Banca Etica).*
- **Societat Orgànica +10 SCCL:** *A banda dels projectes que realitzem amb d'altres cooperatives, estem treballant en la creació d'un hub o node energètic de l'ESS a Barcelona, amb d'altres cooperatives(...), amb el nom de BATEC.*
- **Dies d'Agost SCCL:** *Intercooperem amb altres mitjans cooperatius, com la Directa, compartint continguts.*
- **Enruta't:** *Hem creat, amb altres entitats de l'ESS feministes i que treballen en el món educatiu, una xarxa de suport mutu amb qui ens reunim mensualment [La Insòlita].*
- **Nou Patufet SCCL:** *Col·laborem habitualment amb entitats de l'ESS del nostre sector. Per exemple, organitzem activitats conjuntament amb l'Associació cultural BitLab i amb Arquitectes Tècnics Sense Fronteres, amb els quals cooperem per a la rehabilitació d'escoles a diferents punts del planeta.*

Unes altres pràctiques que volem destacar són les que tenen a veure amb la **intercooperació intersectorial**. És a dir, les activitats econòmiques que es duen a terme conjuntament amb altres organitzacions que operen en sectors diferents però complementaris. En aquest sentit, creiem molt significatiu que un 67% de les entitats analitzades al Pam a Pam en practiquin, sigui en clau territorial o bé vertical.

A més, Pam a Pam també ens aporta dues dades que ens ajuden a complementar aquesta anàlisi. Una és que un terç de les iniciatives practiquen la corresponsabilitat amb les proveïdores, una corresponsabilitat que implica tenir un contacte directe amb les proveïdores amb les quals es treballa i disposar de canals de diàleg per establir de manera bilateral les condicions d'intercanvi com preus, terminis, etc. La segona dada és que un 44% ofereix preus específics per a la clientela de l'ESS, fet que ajuda a consolidar el mercat social i fomenta la intercooperació.

Gràfic 3.5

Acompliment dels indicadors d'intercooperació al Pam a Pam, 2020

Conclusions

Ens trobem en un context de molta experimentació en intercooperació, amb nous projectes i fórmules intercooperatives, on prenen gran importància els pols cooperatius entesos com a espais físics en un territori. De fet, les dades del balanç social constaten que compartir espai afavoreix les dinàmiques d'intercooperació.

Dos terços de les iniciatives desenvolupen intercooperació intersectorial, sigui en clau territorial o bé vertical.

3.2. Funcionament socioempresarial solidari

Un segon aspecte recurrent a l'hora de plasmar el compromís social de les organitzacions és l'acció solidària a través de l'activitat socioempresarial. Això es tradueix, sobretot, en tres grans aspectes: la política de compres responsable (prioritzant proveïdors de l'ESS), l'ús de les finances ètiques i les donacions o aportacions solidàries a diferents col·lectius o lluites.

3.2.1. Política de compres i proveïments

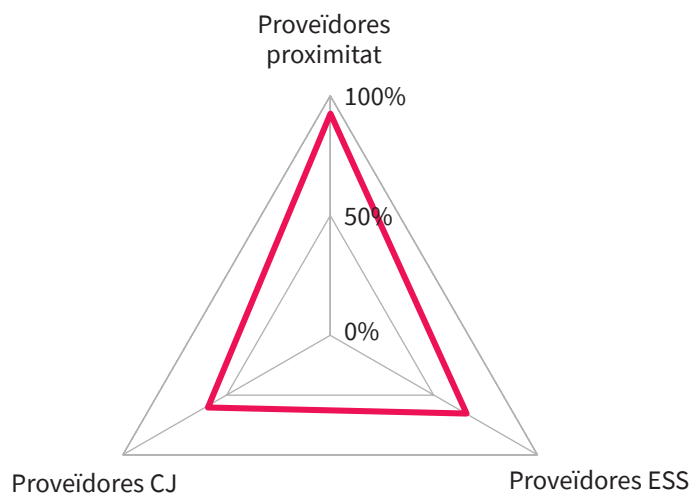
Una política de compres dirigida als béns i serveis oferts per l'ESS es pot entendre com una forma d'intercooperació, tot i que, pel grau de vinculació que suposa, estaríem parlant d'una forma d'intercooperació dèbil. Per això l'hem situat en un apartat específic, més vinculat a pràctiques solidàries en el funcionament empresarial.

En aquest aspecte volem començar analitzant les dades del Pam a Pam, que ens aporten una visió general sobre la voluntat d'apostar per béns i serveis de l'ESS, de comerç local i de comerç just.

Veiem que un 92% de les iniciatives prioritzen les proveïdores de proximitat en el consum. En aquest 92% també estem valorant totes aquelles iniciatives que prioritzen els comerços de barri en comptes de grans superfícies, supermercats o de la compra en línia en grans plataformes. Això implica que pot ser que, malgrat que considerem un proveïdor de proximitat, no tota la cadena de valor que hi ha darrere del producte ho sigui i això explicaria la diferència amb proveïdors de comerç just on ja no es posa el focus tan sols en la proveïdora sinó en tota la cadena de valor. Tot i així, en aquest segon cas un 62% de les iniciatives prioritzen aquests productes. De manera similar, **un 68% de les iniciatives prioritza tenir com a proveïdores entitats de l'economia solidària.**

Gràfic 3.6

Acompliment d'indicadors de relació amb proveïdores al Pam a Pam, 2020

Amb aquestes dades queda clara la voluntat d'apostar per l'ESS en la provisió de béns i serveis. Ara bé, si ho comparem amb les dades obtingudes al balanç social, el resultat és molt inferior. El resultat és relativament baix (**4 de cada 5 euros de compres van fora de l'ESS**) i es manté en la dinàmica històrica de les dades obtingudes: mai el percentatge de compres a l'ESS no ha superat el 25%. És un repte important pendent i, probablement, un camp de millora per a moltes organitzacions.

Taula 3.3		
Nivells de compra al mercat social de la XES i a l'economia social		
	Volum de compres	% sobre el total
Compres a proveïdors del mercat social	6.424.344,38 €	11,50 %
Compres a entitats de l'economia social (que no pertanyen al mercat social ni a la XES)	5.890.486,11 €	10,54 %
Compres a l'ESS	12.314.830,49 €	22,04 %
Fora de l'ESS		77,96 %

Per complementar aquesta anàlisi més general, enguany hem fet una anàlisi desagregada per sectors de compra a fi d'entendre millor en quins sectors flaqueja més l'ESS. A la taula 3.4. veiem una primera capa d'aquesta anàlisi: s'hi mostra quin percentatge de les organitzacions compren a un sector determinat i, en cas que hi comprin, si utilitzen (en diferents graus) proveïdors del mercat social. Els sectors on més organitzacions compren són, en aquest ordre, **finances i assegurances, papereria i impremta, assessoria i serveis jurídics, i electrònica i informàtica**. Entre el 75% i el 90% de les organitzacions fan compres a aquests sectors. En un segon nivell hem ubicat les que entre el 50% i el 70% de les organitzacions hi compren i trobem els serveis d'imatge i comunicació; missatgeria, transport i logística; educació i formació; energia; alimentació i begudes; neteja; i consultoria, recerca i projectes. A partir d'aquí, hi ha un seguit de proveïments que podríem dir que tenen a veure específicament amb el sector on se situa l'organització, de manera que no hi entrarem amb gaire detall.

Taula 3.4
Sectors de compra més habituals i grau d'utilització de proveïdors de mercat social

	L'entitat compra en aquest sector?	S'utilitzen proveïdors del mercat social?
FINANCES I ASSEGURANCES	87 %	91 %
PAPERERIA I IMPREMTA	84 %	79 %
ASSESSORIA I SERVEIS JURÍDICS	83 %	80 %
ELECTRÒNICA, INFORMÀTICA I TIC	76 %	48 %
COMUNICACIÓ I IMATGE	69 %	75 %
MISSATGERIA, TRANSPORT I LOGÍSTICA	68 %	72 %
EDUCACIÓ I FORMACIÓ	66 %	83 %
ENERGIA	61 %	80 %
NETEJA	58 %	65 %
ALIMENTACIÓ I BEGUDES	57 %	78 %
CONSULTORIA, RECERCA I PROJECTES	56 %	85 %
SALUT I CURES	29 %	78 %
HOSTALERIA I ALLOTJAMENT	28 %	60 %
GESTIÓ DE RESIDUS	22 %	67 %
CULTURA I OCI	21 %	78 %
TÈXTIL, CALÇAT I COMPLEMENTS	17 %	61 %
JARDINERIA I BRICOLATGE	17 %	50 %
MOBLES, PARAMENT I DECORACIÓ	16 %	41 %
INTERVENCIÓ SOCIAL	13 %	100 %
ELECTRODOMÈSTICS	11 %	0 %
INDÚSTRIA I CONSTRUCCIÓ	10 %	18 %
HABITATGE I URBANISME	8 %	78 %

Aquestes dades les hem creuat amb el grau d'utilització de proveïdores de l'ESS, i n'hem pogut extreure aquestes categories:

1. Proveïments transversals amb cobertura majoritària del mercat social:

En aquesta categoria trobaríem les **finances i les assegurances, els serveis jurídics i d'assessoria, i papereria i impremta**. Aquests sectors es caracteritzen perquè els consumeixen la majoria de les organitzacions i, a més, estan coberts per proveïdores del mercat social entre el 50% i el 100%.

2. Proveïments transversals amb cobertura parcial del mercat social:

En aquest cas, només hi trobaríem un sector: el de **l'electrònica, informàtica i TIC**, on veiem que 1 de cada 4 organitzacions hi compren, però només la meitat ho fa a través del mercat social. A més, de les que hi compren, només un 23% ho fa del tot amb proveïdors de l'ESS.

3. Proveïments bastant habituals amb cobertura majoritària del mercat social:

En aquesta categoria trobem un grup important de sectors que es caracteritzen perquè les compres de les organitzacions són bastant habituals i els graus de cobertura per part del mercat social són també bastant bons. Estem parlant de serveis de **comunicació i imatge; missatgeria, transport i logística; educació i formació; energia; alimentació i begudes; i consultoria, recerca i projectes.**

4. Proveïments puntuals o poc habituals, amb cobertura majoritària del mercat social

Aquí trobem totes aquelles compres que només fan entre el 8% i el 30% de les organitzacions, però que tenen percentatges elevats de cobertura per part d'organitzacions de l'ESS. Estem parlant de **cultura i oci; salut i cures; gestió de residus; tèxtil, calçat i complements; hostaleria i allotjaments; intervenció social; i habitatge i urbanisme.** Val a dir que hi ha alguna diferència remarcable entre elles. Per exemple, en el cas de serveis de salut i cures, tèxtil, calçat i complements i habitatge i urbanisme, entre el 80% i el 90% de les organitzacions diuen que pràcticament tot ho compren a l'ESS. En canvi, en el cas de la cultura, veiem que el 50% de les organitzacions diuen que les compres al mercat social són minoritàries o inexistents.

5. Proveïments puntuals o poc habituals, amb escassa cobertura del mercat social

Finalment, la darrera categoria defineix aquells proveïments que no són gaire habituals entre les organitzacions, però que, quan s'hi acudeix, hi ha poca o nul·la presència de l'ESS. Estem parlant de **jardineria i bricolatge; mobles, parament i decoració; indústria i construcció; i electrodomèstics.** En aquest cas, també trobem algunes diferències significatives. La primera seria que, en el cas de jardineria i bricolatge i mobles, parament i decoració, entre el 40% i el 50% de les organitzacions compren al mercat social, i aquestes compres es cobreixen en més d'un 50% amb l'ESS. En canvi, en el cas de la indústria i la construcció, veiem que només el 18% de les organitzacions es proveeixen d'aquests serveis al mercat social, però les que ho fan, ho fan plenament des de l'ESS. Finalment, en el cas dels electrodomèstics, queda palès que no existeix oferta d'ESS.

Finalment, per acabar de completar aquest apartat de compres, hem inclòs un nou aspecte per a l'anàlisi: la localització de les adquisicions de béns i serveis. Ho resumim a la taula 3.5. En aquest cas, veiem que els percentatges se situen entre el **35% i el 40%, en funció de si és la localitat o la comarca.**

Taula 3.5		
Nivells de compra per unitat territorial		
	Volum de compres	% sobre el total
Import total anual de les adquisicions de béns i serveis a empreses proveïdores de la vostra localitat	10.033.102,45 €	35 %
Import total anual de les adquisicions de béns i serveis a empreses proveïdores de la vostra comarca	10.807.449,85 €	38 %

Conclusions:

Hem caracteritzat la cadena de valor de l'ESS en cinc grans categories:

- *Proveïments transversals amb cobertura majoritària del mercat social:* finances i assegurances; serveis jurídics i d'assessoria; i papereria i impremta.
- *Proveïments transversals amb cobertura parcial del mercat social:* l'electrònica, informàtica i TIC.
- *Proveïments bastant habituals amb cobertura majoritària del mercat social:* serveis de comunicació i imatge; missatgeria, transport i logística; educació i formació; energia; alimentació i begudes; i consultoria, recerca i projectes.
- *Proveïments puntuals o poc habituals amb cobertura majoritària del mercat social:* cultura i oci; salut i cures; gestió de residus; tèxtil, calçat i complements; hostaleria i allotjaments; intervenció social; i habitatge i urbanisme.
- *Proveïments puntuals o poc habituals amb escassa cobertura del mercat social:* jardineria i bricolatge; mobles, parament i decoració; indústria i construcció; i electrodomèstics.

La gran presència de proveïdores de l'ESS en molts sectors i la voluntat d'apostar per proveïdores de l'ESS contrasten amb l'indicador general que ens diu que menys del 25% de les compres es fan a proveïdores de l'ESS.

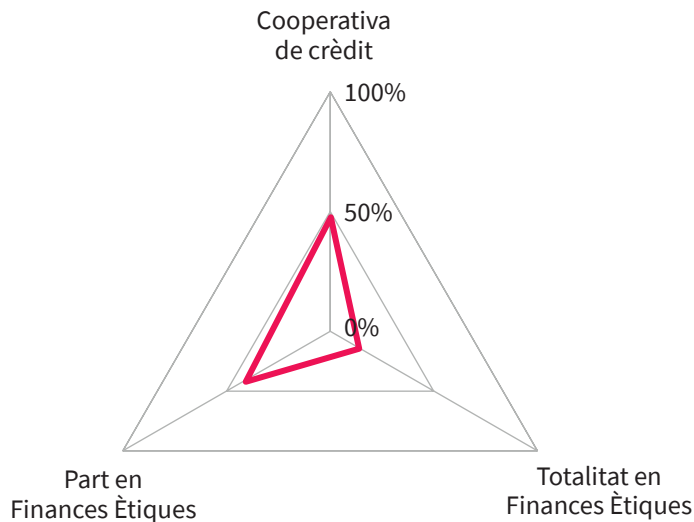
3.2.2. Ús de finances ètiques i solidàries i/o cooperatives

Un segon element des del qual avaluem el compromís social en el funcionament socioempresarial té a veure amb l'ús de les finances ètiques i solidàries i/o cooperatives. Considerem que la cerca de finançament i d'operativa bancària fora de la banca capitalista és una de les baules més importants en la creació de mercat social, més encara tractant-se d'un dels sectors amb més poder econòmic i polític.

Per fer aquesta anàlisi diferenciem dos tipus d'entitats financeres. Per un costat, tenim les **finances ètiques i solidàries**, caracteritzades per incloure criteris ètics a l'hora de valorar la concessió de finançament a les organitzacions que el sol·liciten, de manera que garanteixen que els seus recursos només s'inverteixen en projectes amb impacte social i ambiental positiu. En aquest subconjunt, hi trobaríem **Coop57, Fiare Banca Ètica, Triodos Bank i Oikocredit**. Per l'altre costat, també hem inclòs les **finances cooperatives** a fi d'incorporar aquelles entitats financeres que, si bé no garanteixen que tots els seus recursos es dediquen a inversions amb impacte positiu, tenen una estructura interna cooperativa. Els casos més coneguts són la **Caixa d'Enginyers i Caixa de Guissona** (Coop57 i Fiare també són cooperatives, però, en el seu cas, preval la seva condició de finances ètiques).

Per fer-nos un primer dibuix, observem que menys de la meitat (40%) de les iniciatives entrevistades al Pam a Pam utilitzen finances ètiques i solidàries. Això és deu, en part, al fet que algunes no s'ho han plantejat, però també, com moltes d'altres argumenten, al fet de no disposar d'una oficina a prop per fer tràmits. De fet, observem que el 50% de les iniciatives del Pam a Pam opten per una banca cooperativa a falta de trobar l'operativa que necessiten a les entitats de finances ètiques i solidàries. Destaquem que, tot i aquestes limitacions, un 19% de les iniciatives gestionen tots els seus recursos en banques ètiques.

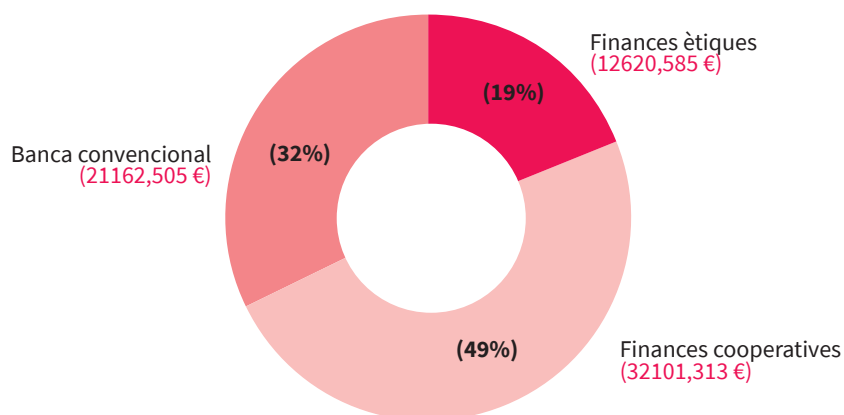
Gràfic 3.7

Acompliment d'indicadors de finances transformadores al Pam a Pam, 2020

Per complementar l'anàlisi, les dades del balanç social ens permeten analitzar la distribució dels recursos financers dipositats segons la tipologia de banca. Veiem que el 50% dels recursos estan dipositats a les finances cooperatives i, per tant, reforcem la conclusió que abans obteníem amb el Pam a Pam: **les organitzacions de l'ESS tenen majoritàriament l'operativa bancària a les finances cooperatives**. Les finances ètiques queden lluny i representen el 19%, també per sota de la banca convencional, que acapara el 32% dels recursos.

Si centrem l'anàlisi en les **finances ètiques i solidàries**, observem dos indicadors que ens mostren l'**increment del seu ús**. D'una banda, s'ha passat de l'11% dels dipòsits el 2016 al 19% el 2021, mentre que la mitjana de recursos per entitat era de 39.000 € el 2016 i de 54.000 el 2021. D'altra banda, el 75% de les organitzacions en són sòcies.

Gràfic 3.8

Dipòsits en entitats de finançament segons tipologia d'entitat

Si comparem el finançament rebut amb els recursos dipositats, veiem que hi ha hagut un canvi de tendència respecte d'anys anteriors. Si als informes anteriors observàvem que el 50% del finançament provenia de les finances ètiques i solidàries, mentre que els recursos dipositats no arribaven al 20%, aquest any les proporcions s'han equiparat: el 23% dels préstecs provenen de les finances ètiques pel 20%, dels dipòsits. El volum mitjà de finançament rebut a l'any 2020 va ser de 34.000 € per organització. Aquesta davallada pot tenir a veure amb l'obtenció de préstecs amb avals públics i altres fonts de finançament extraordinàries impulsades per les administracions arran de la covid-19.

Conclusions

La banca cooperativa és majoritària en l'operativa bancària de les entitats de l'ESS, per sobre de la banca ètica i de la convencional. La principal raó és la superior implantació de xarxes d'oficines en comparació de la banca ètica i solidària. Aquest fet guarda relació amb la pèrdua de pes de les finances ètiques i solidàries en el conjunt del finançament rebut per les entitats d'ESS.

3.2.3. Dedicació d'excedents a causes socials

Finalment, el tercer element per analitzar el compromís en el funcionament socioempresarial és la política de gestió dels excedents i, més concretament, la part que es destina a causes socials i solidàries.

El primer que constatem és que el **65%** de les organitzacions **han obtingut excedents** durant el 2020 i, d'aquestes, un **26% els ha dedicat a compensar pèrdues d'anys anteriors**. Així doncs, tenim un 74% d'organitzacions que han pogut dedicar els excedents tant a repartiment entre les sòcies com a patrimoni col·lectiu. D'aquestes, només un 6% ha distribuït –totalment o parcialment– els excedents entre les persones sòcies (la mitjana d'excedents distribuïts era del 49%).

En canvi, la major part de les organitzacions ha aplicat els excedents a diferents tipus de reserves, a provisions per a educació i formació de les persones treballadores i a causes socials i solidàries (taula 3.6).

Taula 3.6	
Dedicació de les reserves generades	
Educació / formació interna	4,49 %
Causes socials i solidàries	3,87 %
Inversions financeres en entitats financeres de l'ESS	0,51 %
Reserves (obligatòries, voluntàries, etc.)	81,25 %
Altres	9,88 %

Així mateix, veiem que **només el 3,87% de les reserves s'han dedicat a causes socials i solidàries**. De fet, tan sols **el 15% de les organitzacions** que han tingut excedents els ha dedicat a aquestes finalitats. A la taula 3.7 analitzem quina proporció dels excedents de cada entitat es corresponia a l'aplicació a causes socials i solidàries. Veiem, doncs, que poc més de **la meitat hi dedicaven més del 10%**.

Taula 3.7
Trams de % d'excedents a causes socials i solidàries, 2021

<5%	17 %
5-10%	26 %
>10%	56 %

Conclusions

En la distribució d'excedents valorem positivament que les entitats de l'ESS es caracteritzen per no repartir-los entre les persones sòcies sinó que els destinen a reserves. Tot i amb això, considerem que els percentatges de dedicació a causes socials i solidàries són baixos.

3.3. Vincle i suport a la comunitat

Un tercer element molt generalitzat relacionat amb el compromís social de les organitzacions de l'ESS és la seva participació i vinculació amb els espais comunitaris dels barris o municipis on es troben o operen. Aquesta vinculació és diversa: participació i impuls de xarxes de suport mutu, participació en plataformes i activitats associatives, allotjament o impuls d'economies comunitàries..., i també hi ha aquelles organitzacions l'activitat de les quals es basa precisament en la intervenció comunitària; per tant, en aquests casos la participació i implicació del veïnat és clau en la prestació dels seus serveis.

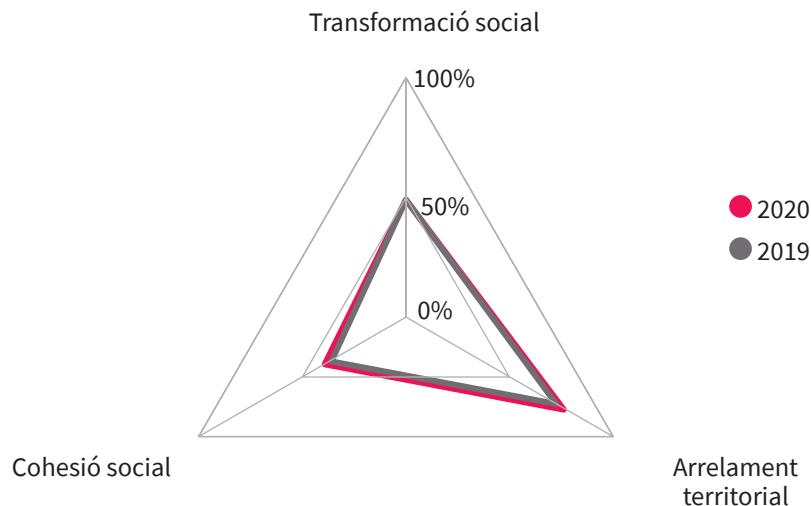
En aquest sentit, Pam a Pam vincula l'arrelament territorial a l'impacte social¹⁷, al qual afegeix dos criteris més:

- Cohesió social: el veurem al punt 3.6 Inserció sociolaboral i inclusió social
- Transformació social: el veurem al punt 3.4 Acció sociopolítica i de sensibilització
- Arrelament territorial

Com a arrelament territorial valorem el coneixement de les iniciatives de la seva realitat territorial i comunitària, com també la seva implicació i contribució. Es valora, d'una banda, quin compromís té l'entitat en l'ús de la llengua catalana i la resta d'indicadors valoren el coneixement i la participació en el territori, el fet de desenvolupar una proposta econòmica que doni resposta a les seves necessitats i l'articulació en clau local.

Gràfic 3.9

Puntuació mitjana d'impacte social al Pam a Pam, 2019-2020

17 - Per impacte social a Pam a Pam entenem la relació de les iniciatives amb el seu territori i entorn social, la manera com donen resposta a les necessitats d'aquest i promouen formes de fer anticapitalistes.

L'arrelament territorial és el criteri amb més acompliment en el qüestionari de Pam a Pam (3,12 sobre 5), i confirma el fet que l'ESS no és una economia especulativa sinó arrelada al territori, al qual s'articula per donar resposta a les seves necessitats. A més, la pràctica totalitat de les iniciatives, siguin del sector que siguin, utilitzen el català en les seves comunicacions orals i escrites. Una cosa a destacar és que l'acompliment d'aquest criteri és molt més alt fora de la capital.

Quant a la participació al barri o territori, amb les dades del balanç social veiem que, d'entrada, **un 86% de les organitzacions ha participat en alguna en activitat del territori**, ja sigui campanyes i reivindicacions, la festa major, activitats dins el calendari popular o en iniciatives conjuntes amb altres agents.

Taula 3.8	
Participació de les organitzacions de l'ESS en activitats comunitàries	
	Percentatge d'entitats que hi han participat
Festa major	22%
Campanyes i reivindicacions	62%
Calendari popular	15%
Iniciatives amb altres agents del territori	74%

A més, veiem que **un 63% de les entitats ha participat de manera activa en algun dels aspectes que vinculem a les economies comunitàries**, formes col·lectives de resolució de necessitats socioeconòmiques basades en l'autogestió i la implicació en un projecte comú i col·lectiu.

Igual que quan analitzàvem fa un any les respostes a la primera onada de la pandèmia, volem destacar per sobre de la resta l'elevat nombre d'empreses i entitats que han participat en xarxes de suport mutu: un 36%

Taula 3.9	
Participació de les organitzacions de l'ESS en economies comunitàries	
Banc del temps i/o xarxes d'intercanvi	10 %
Xarxes comunitàries de suport mutu	36 %
Bancs de recursos comunitaris	18 %
Iniciatives de cures compartides (per exemple, espais de criança)	12 %
Grups i cooperatives de consum agroecològic	25 %
Xarxes de resposta a l'emergència habitacional (per exemple, sindicats de barri)	13 %
Altres	37 %

En la categoria «altres» trobem exemples de participació en comunitats energètiques, en l'impuls de monedes comunitàries o espais autogestionats d'educació basada en l'acció col·lectiva i participada de la comunitat.

Conclusions

Si fa un any destacàvem la capacitat de les economies comunitàries d'emergir ràpidament i donar resposta a necessitats sociocomunitàries, enguany les dades completes del 2020 ens permeten afirmar que les xarxes comunitàries de suport mutu s'han consolidat com una eina bàsica per a l'autoprotecció col·lectiva i que tenen una participació significativa d'organitzacions de l'ESS.

3.4. Acció sociopolítica i de sensibilització

Un quart aspecte que destaquen moltes organitzacions té a veure amb la seva vessant sociopolítica, especialment vinculada a la participació en espais d'articulació i moviments socials, on destaquen el moviment ecologista, el de la lluita per l'habitatge o l'agroecològic; a l'adhesió o impuls de campanyes d'incidència i accions de sensibilització; i a la participació en espais compartits amb l'administració per incidir en les polítiques públiques. Com en el cas anterior, hi ha organitzacions la finalitat de les quals és, precisament, l'acció sociopolítica i la sensibilització, especialment de caràcter associatiu.

En aquest aspecte, veiem d'entrada que un **74% de les organitzacions ha participat en campanyes i/o articulacions polítiques per a la transformació social que tenien com a objectiu la incidència política**. Pràcticament dues de cada tres s'han adherit i fet difusió a campanyes i, a més, pràcticament la meitat han impulsat o participat activament en campanyes.

Taula 3.10

Participació en campanyes i/o articulacions polítiques per a la transformació social que tenien com a objectiu la incidència política, segons el tipus de participació

Adhesió i difusió	61%
Participació activa	29%
Impuls	20%

A través de les dades del Pam a Pam també podem afirmar que, a més del seu caràcter sociopolític, l'ESS té una mirada anticapitalista que treballa per contribuir a erradicar les injustícies inherents al sistema dominant i, a la vegada, per construir alternatives. Això no sols es tradueix en la seva participació en articulacions polítiques, com ara explicàvem i que podem reafirmar amb les dades de Pam a Pam –gairebé la meitat de les iniciatives del Pam a Pam s'articulen en xarxes o d'altres col·lectius per tal d'incidir políticament–, sinó també en una voluntat de transformació social explícita, en la relació amb moviments socials, en el fet de treballar per donar resposta a necessitats socials o en el fet que de vegades la mateixa iniciativa té una proposta de model postcapitalista. En aquest cas, veiem que **un 70% de les iniciatives del Pam a Pam expliciten d'alguna manera (web, a l'espai físic, en documents...) la voluntat transformadora de la seva organització**.

Conclusions

- El caràcter sociopolític de l'ESS queda clar quan la meitat de les organitzacions han impulsat o participat activament en accions polítiques que tenen l'objectiu de transformació social per mitjà de la incidència política.
- La mirada anticapitalista i transformadora de l'ESS queda clara quan un 70% de les iniciatives ho expliciten.

3.5. Compartint coneixement i eines al servei del comú

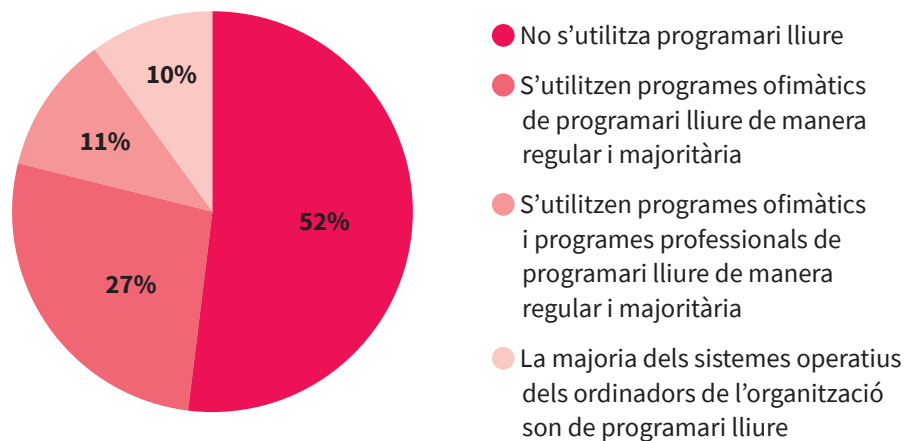
Un penúltim aspecte destacat, tot i que en menor mesura que els anteriors, és el compromís social des del fet de compartir coneixement i eines de treball, especialment vinculat a una visió de procomú de la creació de coneixement.

Afirmem que en menor mesura que els anteriors perquè segueix la tendència dels últims anys, en què hem alertat que, en general, les pràctiques de la cultura lliure estaven poc esteses en l'ESS i que calia reforçar la implicació en el moviment del procomú. Per analitzar-ho, al balanç social tenim dos indicadors que ens permeten aproximar-nos a l'estat actual de la qüestió. El primer ens indica que el 56% de les organitzacions generen algun tipus de bé, servei o material que posen a lliure disposició del comú. Aquest percentatge ha minvat un 8% als darrers dos anys, cosa que encara ens fa alertar més sobre aquesta situació. Amb les llicències lliures es comparteix el coneixement, es fomenta compartir esforços cap a un mateix objectiu i constitueix una acció en contra de la privatització.

El segon indicador que podem analitzar és el compromís de l'ESS amb el programari lliure. En aquest sentit veiem que **el 52% de les organitzacions no utilitza el programari lliure i, per tant, fa servir eines privatives que contribueixen a una perillosa acumulació de poder i capital en poques empreses.** En el sentit justament contrari, únicament el 10% de les organitzacions fan servir programari lliure en la majoria dels sistemes operatius dels seus ordinadors.

Gràfic 3.10

Compromís amb el programari lliure

Conclusions

Veiem, doncs, que sigui pel desconeixement del programari lliure, sigui per la incoherència que apliquem quan utilitzem les plataformes digitals, les pràctiques de la cultura lliure estan poc esteses a l'ESS. Aquest valor són pitjors als d'anys anteriors – que ja ens feien estar alerta– i posen damunt la taula la necessitat de reforçar la implicació en el moviment del procomú per part de l'ESS.

3.6. Inserció sociolaboral i inclusió social

Considerem que l'ESS ha de ser un espai inclusiu, que superi les exclusions i discriminacions que tenen lloc en el sistema capitalista, siguin de la índole que siguin: raça, cultura, orientació sexual, diversitat funcional... Una de les vies per superar aquestes exclusions la trobem sobretot a les entitats del Tercer Sector Social, les que majoritàriament es dediquen a la inserció sociolaboral o a l'atenció de col·lectius vulnerabilitzats. El fet que cada vegada més entitats que fan el balanç social afirmen que el compromís social és la finalitat de la seva organització i que la vehiculin a través de la inserció sociolaboral fa que millorin significativament any rere any els indicadors que analitzen aquest aspecte.

Taula 3.11

Presència de persones treballadores en risc d'exclusió social

% d'entitats amb treballadores en risc d'exclusió social	31%
% de treballadores en risc d'exclusió social respecte al total de treballadores de les entitats que tenen treballadores en risc d'exclusió social	27%
% de treballadores en risc d'exclusió social respecte al total de treballadores	20%

Un 31% de les entitats que han fet el balanç social tenen, com a mínim, una persona treballadora en risc d'exclusió social. Del conjunt de treballadores que formen part d'aquestes entitats, pràcticament el 27% són persones en risc d'exclusió social. I si ho comparem amb el nombre total de treballadores, aquest percentatge baixa al 20%, un nombre significativament més alt que el de fa dos anys (10%), que també està vinculat amb el fet que les entitats del Tercer Sector Social són, de mitjana, més grans que la resta de les que participen en el balanç social.

Per altra banda, **analitzant les dades del Pam a Pam trobem també un baix acompliment del criteri de cohesió social.** Hi detectem poques pràctiques més enllà de les iniciatives de salut i cures que treballen majoritàriament per atendre col·lectius vulnerabilitzats.

Conclusions

- L'increment progressiu de la presència d'organitzacions del Tercer Sector Social té un impacte significatiu en els indicadors d'inserció sociolaboral i inclusió social, per la seva dedicació a la inserció sociolaboral o a l'atenció de col·lectius vulnerabilitzats.
- Més enllà d'aquestes entitats, trobem poques pràctiques orientades a superar les exclusions i discriminacions que es produeixen en el sistema capitalista.

4

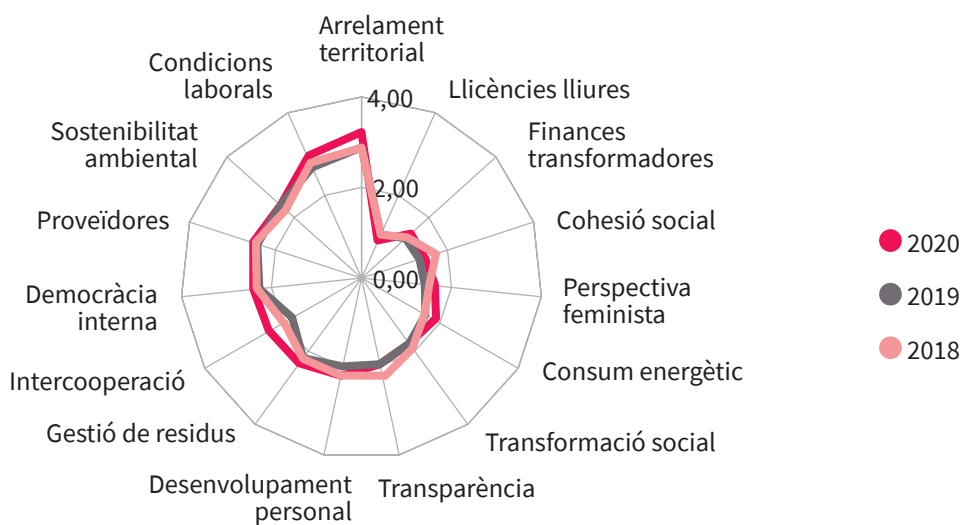
Els criteris del mercat social: el cor de les organitzacions

Per tal de donar un cop d'ull general al cor de les organitzacions fem servir la foto de les puntuacions mitjanes dels diferents criteris que s'avaluen en el qüestionari del Pam Pam. Aquesta foto no únicament ens diu quins són els punts forts i febles de les noves iniciatives del mapa, sinó que també és molt indicativa dels diferents aspectes que analitzarem en aquest bloc, sigui a través del Pam a Pam o del balanç social. En el gràfic 4.1 veiem l'avaluació mitjana dels 15 criteris¹⁸. La mitjana d'acompliment dels criteris és de 2,09 sobre 5, és a dir, 0,11 punts més alta que en el cicle anterior. Observem que, com ja ha passat en edicions anteriors, el criteri amb menys compliment és el de llicències lliures amb un 0,95 sobre 5, mentre que el de més compliment és l'arrelament territorial amb un 3,12 sobre 5.¹⁹ De la mateixa manera, l'ordre dels criteris segons el seu compliment és similar i, tal i els anirem desgranant a les següents pàgines de l'informe.

Gràfic 4.1

Comparativa de l'acompliment global dels criteris de Pam a Pam, 2018-2020

18 - Notem que la gràfica està sobre 4 i no sobre 5 que seria el valor màxim.

19 - Aquests dos criteris ja els hem analitzat als apartats 3.3 i 3.5.

4.1. La democràcia

L'ESS ha demostrat al llarg dels anys ser capaç de donar resposta als reptes econòmics, socials i ambientals que tenim com a societat, al mateix temps que genera activitat econòmica des de lògiques d'organització democràtica del treball. L'any 2020, malgrat el context atípic, no va ser cap excepció.

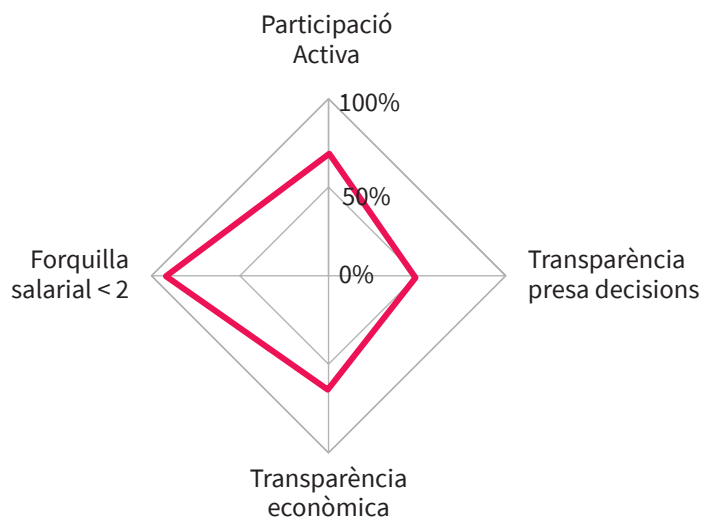
En aquest apartat veurem com els indicadors de qualitat democràtica no només van mantenir la tendència dels últims anys sinó que, fins i tot, van millorar. Per tal d'analitzar-ho ens fixarem en dos aspectes que considerem bàsics: la participació activa i la transparència.

- Participació activa: Vetllar perquè hi hagi una participació activa i mecanismes d'incorporació de qualsevol membre de la iniciativa als espais/òrgans de govern, incloent-hi espais d'estratègia del projecte.
 - En la base social de les organitzacions
 - En l'estructura laboral
- Transparència
 - En la presa de decisions: Les actes dels òrgans societaris (consell rector, junta, consell d'administració, patronat) i totes les decisions preses són accessibles i comprensibles per a totes les persones que formen part de la iniciativa i/o de la base social.
 - Econòmica: La informació econòmica de l'organització és accessible i comprensible per a totes les persones que hi treballen, incloent-hi els salaris i remuneracions.

Fent una primera avaluació de tots aquests criteris per mitjà de les dades del Pam a Pam, n'extraïem bons resultats en participació activa i transparència econòmica, com també un marge de millora significatiu en la transparència en la presa de decisions. Sense oblidar que l'horitzontalitat no només implica participació i transparència sinó un nivell d'igualtat que a l'ESS es plasma en una forquilla salarial inferior a 2 i que tractarem al punt 4.3 La igualtat i la diversitat.

Gràfic 4.2

Acompliment dels indicadors d'horitzontalitat del Pam a Pam, 2020

Primer de tot, però, volem començar fent un cop d'ull a la composició de les organitzacions per centrar-nos després a observar qui pren les principals decisions i els nivells de transparència.

Participació activa de la base social

La composició de la base social de les 233 organitzacions que han fet el balanç social, la resumim en la taula següent.

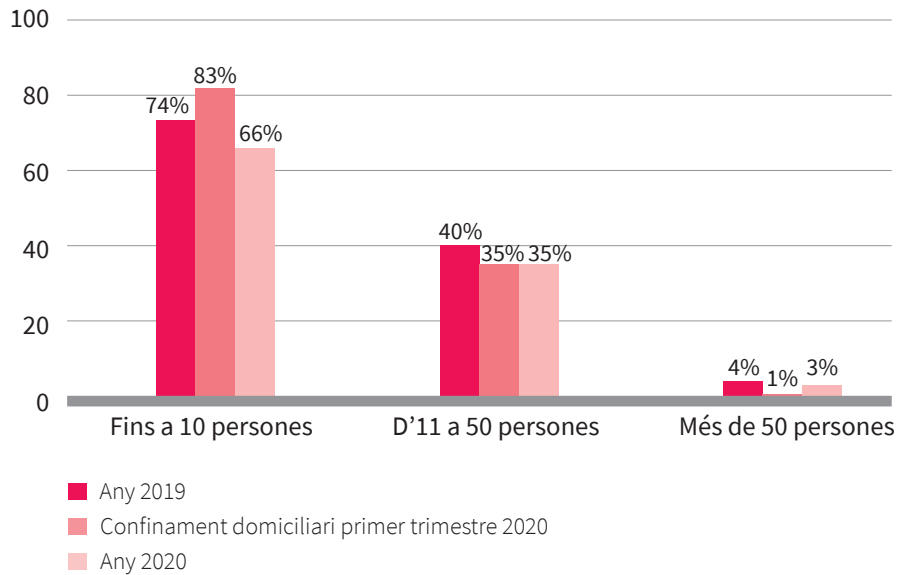
Taula 4.1					
Composició de la participació segons el gènere					
	Dones	Homes	No-binàries	Total	%
Nombre de persones sòcies (no s'inclouen les treballadores sòcies)	53.614	68.482	206	122.302	86,56 %
Nombre de persones que participen representant les organitzacions sòcies	1.783	1.338	3	3.124	2,21 %
Nombre de persones patrones	99	126	0	225	0,16 %
Nombre de persones treballadores sòcies	749	525	1	1.275	0,90 %
Nombre de persones treballadores no sòcies	4.018	2.296	2	6.316	4,47 %
Nombre de persones voluntàries	4.628	3.411	6	8.045	5,69 %
Total	64.891	76.178	218	141.287	

D'una banda, l'alt percentatge de persones sòcies no treballadores ens segueix deixant clara **la matriu associativa d'on provenen les experiències de l'ESS**. De l'altra, el fet que el segon col·lectiu amb més participació siguin les persones voluntàries reforça la idea que **estem davant d'iniciatives de caràcter socioeconòmic amb una gran base social**. Ara bé, necessitem anar més enllà per saber quantes persones de la base social participen en la definició de les línies bàsiques de les entitats.

D'entrada, a partir de les dades del Pam a Pam obtenim que **un 70% de les entitats promou mecanismes de participació activa i incorporació de nous membres als espais de govern, incloent-hi espais d'estratègia del projecte**. Aquest dada ja és un reflex clar que una característica que distingeix l'ESS de l'economia capitalista és la **voluntat d'evitar jerarquies i de prendre les decisions de la forma més participada possible**. Si anem més enllà, les dades del balanç social ens permeten analitzar la participació en funció de la dimensió de les entitats i de la seva forma jurídica.

Gràfic 4.3

Evolució del percentatge de persones de la base social que participen a la presa de decisions, segons grandària de les organitzacions

Fa un any apuntàvem que el confinament havia perjudicat la participació en aquelles organitzacions amb bases socials més nombroses però que, en canvi, les organitzacions més petites havien pogut celebrar assemblees i havien incrementat la participació social. Veient el conjunt del 2020, podem afirmar que durant els últims mesos de l'any la participació de les organitzacions més petites va ser significativament inferior que la del primer semestre i es va acabar equilibrant i retornant a valors més semblants als de 2019. En canvi, **les organitzacions més grans van aprofitar les millores tecnològiques i la progressiva opció de fer assemblees presencials per aconseguir una participació superior a l'assolida durant el confinament domiciliari.**

Per complementar aquesta aproximació, afegim a l'anàlisi la forma jurídica de l'entitat, una variable significativa any rere any en els percentatges de participació en la presa de decisions i els percentatges de càrrecs societaris.

Taula 4.2

Nombre de persones que van participar en l'aprovació del pla de gestió i el pressupost

	Grup 1A	Grup 1B	Grup 2	Grup 3	Total
Percentatge respecte al nombre total de persones implicades	25,04 %	5,71 %	1,96 %	3,99 %	3,15 %
Percentatge respecte al nombre total de persones treballadores	37,13 %	7,96 %	149,42 %	49,33 %	58,69 %
Mitjana de persones que hi van participar	8	4	50	21	19

Al grup 1A, on hi ha cooperatives de treball i societats laborals, és on apareixen els percentatges més alts de participació respecte al total de la base social. Hem de tenir en compte que es tracta d'organitzacions petites i que, en termes absoluts, estem parlant d'una participació mitjana de 8 persones. Al grup 1B, on hi ha les societats mercantils, el perfil d'entitats segueix sent de poques persones però el percentatge de participació disminueix significativament.

Als grups 2 i 3 es registra una gran diferència entre els percentatges de participació respecte al total de la base social i respecte al conjunt de persones treballadores. Són uns valors molt marcats pel gran nombre de persones que conformen la base social d'aquestes organitzacions.

Seguint l'anàlisi segons les formes jurídiques, la taula següent mostra l'estructura de la base social, amb el percentatge de càrrecs societaris/polítics i l'índex de rotació d'aquests càrrecs en els darrers quatre anys.

Taula 4.3					
Estructura de la base social de les organitzacions segons les formes jurídiques					
	Grup 1A	Grup 1B	Grup 2	Grup 3	Total
% de càrrecs societaris respecte al total de la base social	10,72 %	2,73 %	0,24 %	1,09 %	0,76 %
Índex de rotació de càrrecs societaris/polítics	49,48 %	7,69 %	81,10 %	58,30 %	60,51 %

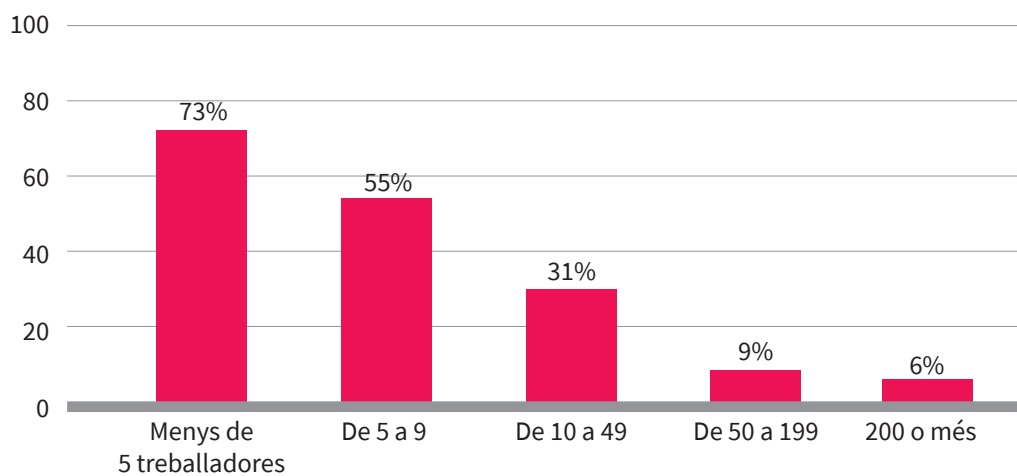
D'aquestes dades destaca que, en la línia del que acabem de veure, el grup 1A segueix sent, de llarg, el que té un percentatge més alt de càrrecs societaris/polítics. Pel que fa a la rotació de càrrecs societaris/polítics, destaca també el percentatge de rotació en el grup 1B, si bé en aquest cas no ens sorprèn perquè les persones que ocupen aquests càrrecs són també les propietàries de les entitats i la rotació esdevé menys habitual.

Participació activa dins l'estructura laboral

Fins aquí ens hem centrat en la base social i en qui i com s'ocupen els espais formals de presa de decisions. A partir d'ara posarem el focus en les estructures laborals i, per fer-ho, començarem analitzant el nombre de càrrecs de responsabilitat. Aquesta dada ens ha de permetre aproximar-nos al nivell d'horizontalitat i a la manera com es prenen les decisions laborals.

Gràfic 4.4

Mitjana de l'índex de càrrecs de responsabilitat sobre persones treballadores

Al gràfic es pot veure com el **nombre de persones treballadores és un element que marca el percentatge de càrrecs de responsabilitat, i que existeix una relació inversa entre les dues variables**. Les entitats de més de 200 persones treballadores tenen un 6% de càrrecs de responsabilitat i, en canvi, les que tenen menys de 5 treballadores, més d'un 73% d'aquestes ocupen càrrecs de responsabilitat. Són unes dades que tenen molt a veure amb el fet que entre les organitzacions més petites predominen les cooperatives de treball i les societats mercantils i, per contra, a mesura que hi ha més persones treballadores trobem associacions i fundacions.

És important destacar que 55 de les 222 entitats amb treballadores, un **24,7%, no tenen càrrecs de responsabilitat o totes les treballadores ocupen aquest rol**. En ambdues situacions, el resultat a efectes pràctics és el mateix; aquestes organitzacions – majoritàriament cooperatives de treball però també associacions – es poden definir per la seva horitzontalitat absoluta, ja que la totalitat de treballadores de l'organització assumeixen responsabilitats estructurals.

Transparència

Per acabar l'anàlisi en l'àmbit de la democràcia, ens volem fixar en els percentatges dels indicadors de transparència.

Pel que fa a la **transparència econòmica**, a primera vista el Pam a Pam i el balanç social ens aporten informació similar. D'una banda, el 65% d'iniciatives del Pam a Pam permeten l'accés a dades econòmiques, un percentatge que puja fins al 76% entre les entitats que han fet el balanç social i que disposen de mecanismes de publicitat interna dels salaris a l'abast de les persones treballadores i entre aquelles entitats que faciliten i analitzen trimestralment les desviacions pressupostàries (84%).

Un altre factor de transparència analitzat és precisament la **difusió dels resultats del balanç social**, que van més enllà de la transparència econòmica. Considerem important difondre aquests resultats perquè creiem que ajuda comunicar els valors i pràctiques de les entitats, a fer visible l'ESS i les seves pràctiques i, a més, ajuda al reconeixement per part de les administracions públiques. En aquest sentit, veiem positivament que un 78% de les organitzacions difongui els seus resultats internament però creiem que hi ha força marge de millora en la seva publicació i difusió externa.

Per acabar, és necessari fer esment de la **transparència en la presa de decisions**, que va més enllà de la participació. En aquest sentit, a partir de les dades del Pam a Pam observem una certa diferència entre el percentatge d'entitats que permeten l'accés a les dades econòmiques (65%) i l'**accés a la documentació de la presa de decisions** (50%); aquestes dades palesen que és en l'àmbit de la **presa de decisions on hi ha més marge de millora**, fent accessibles i comprensibles totes les decisions preses pels diferents òrgans societaris.

Conclusions

- L'ESS té com una de les seves característiques bàsiques la matriu associativa. El 86% de les persones implicades a les organitzacions són sòcies no treballadores.
- Els darrers mesos del 2020 la participació de la base social de les organitzacions més grans va compensar els problemes de participació que hi va haver durant el confinament domiciliari. I a l'inrevés en el cas de les organitzacions petites. La resposta en participació va ser molt significativa els primers mesos de l'any i inferior els últims.
- Un 70% de les iniciatives promou mecanismes de participació activa. L'exemple paradigmàtic són les cooperatives de treball. La seva horitzontalitat es reflecteix en els alts percentatges de participació de les treballadores en la presa de decisions i de càrrecs societaris, uns indicadors que les estableixen com la referència en l'eix democràtic.
- En general, els indicadors de transparència segueixen la tendència positiva dels darrers anys, però encara hi ha marge de millora, sobretot pel que fa a la difusió dels resultats del balanç social i a la transparència de les decisions preses pels òrgans societaris.

4.2. El gènere i la perspectiva feminista

A l'hora d'avaluar qüestions de gènere i de perspectiva feminista dins d'una organització, la informació que ens aporten els indicadors quantitius del balanç social és limitada perquè allò que podem obtenir és, sobretot, una avaluació quantitativa de com cada gènere ocupa els diferents espais interns de les organitzacions. Aquesta avaluació permet, en qualsevol cas, observar si hi ha situacions de discriminació per raons de gènere en les diferents instàncies de les estructures organitzatives de les entitats.

Aquests últims anys hem incorporat noves categories d'anàlisi i preguntes per tal d'obtenir cada vegada més i millor informació que ens serveixi per a analitzar la situació de les organitzacions i si s'hi dona una equitat efectiva i real. D'una banda, l'any 2020 va ser el primer en què el balanç social, seguint el camí iniciat pel Pam a Pam, va incorporar la categoria «altres identitats» per poder interpretar la perspectiva de gènere d'una forma més àmplia, superant el binarisme que caracteritza la forma d'entendre en l'actualitat el sistema sexe/gènere. Les 233 organitzacions que han fet el balanç social aquest any formen una base social de 141.287 persones, 64.891 dones, 76.178 homes i 218 persones amb identitats de gènere no-binàries, un 0,15% del total. Tenim el compromís de visibilitzar les identitats de gènere no-binàries. Per això hem optat per mostrar les dades de gènere no-binari sempre que parlem de nombres absoluts. Quan parlem de nombres relatius, donada la petita dimensió de la mostra, les mostrem només si ens permet arribar a conclusions no esbiaixades.

Per altra banda, l'any passat també va ser el primer d'incorporar preguntes sobre la vigència de plans d'igualtat amb recursos vinculats, i l'existència de protocols per a la prevenció i abordatge de l'assetjament sexual per raó de sexe, d'identitat de gènere o de preferència sexual. L'objectiu no només és visibilitzar totes aquelles entitats que ja en tenen de vigents, sinó també alertar que resta molta feina per fer i que tenir plans i protocols és un primer pas entre molts altres.

La visió que aporta el Pam a Pam, en canvi, és complementària a la de balanç social perquè va més enllà dels aspectes purament quantitius. D'entrada, avalua de forma similar l'elaboració de continguts específics de gènere (pla d'igualtat, comunicació no sexista, protocols de prevenció d'agressions...), si s'han revaloritzat les tasques de cura (cura de l'espai, de les persones, la presa d'actes...) i si estan repartides equitativament, si s'han analitzat les dinàmiques de gènere i poder, i si existeix un repartiment equitatiu de rols sovint masculinitzats (visibilitat pública, participació en espais de presa de decisió i lideratge...), si existeix un espai de referència per abordar temes de gènere i, finalment, si el feminisme travessa de manera integral totes les esferes de la iniciativa i forma part de l'objectiu de l'activitat econòmica d'aquesta.

Participació als diferents espais de participació en funció del gènere

Comencem l'anàlisi per la participació en els diferents espais de les organitzacions, diferenciant-los entre la base social i l'estructura laboral.

Taula 4.4		
Proporció de dones en la base social i l'estructura laboral de les entitats		
Base social	Dones que formen la base social	46 %
	Dones amb càrrecs societaris/polítics	50 %
Estructura laboral	Dones treballadores	63 %
	Dones amb càrrecs de responsabilitat en l'estructura laboral	61 %

Aquestes dades ja ens assenyalen una primera idea que ja obteníem en anys anteriors. Les dones són majoria en l'estructura laboral i executiva de les entitats, però no en la base social, on es prenen les decisions estratègiques i polítiques.

Primer posem el focus en l'**estructura laboral de les organitzacions**.

D'entrada veiem que en l'estructura laboral/executiva és rellevant destacar tres aspectes. El primer és que el 63% de les treballadores de les organitzacions de l'ESS són dones. El fet que hi hagi una majoria de dones en l'àmbit laboral no és una cas aïllat al llarg del temps, sinó que manté la tendència, i podem afirmar que és una tendència de les organitzacions de l'ESS en totes les formes jurídiques. El segon, que els percentatges de dones treballadores són significativament superiors als percentatges de dones en la base social de les organitzacions de l'ESS. I el tercer aspecte rellevant és que aquest percentatge disminueix lleugerament quan analitzem els càrrecs de responsabilitat en l'estructura executiva.

Ara bé, necessitem anar més enllà aprofundint en l'anàlisi per sectors si volem percebre quins sectors estan més feminitzats i quins més masculinitzats i si hi ha diferències en la presència de dones a l'hora d'ocupar càrrecs de responsabilitat.

Taula 4.5				
Proporció de dones en l'estructura laboral segons sectors				
Sector	Nre. de dones treballadores	% dones treballadores	% de dones en càrrecs de responsabilitat	Punts percentuals de diferència
Salut i cures	1.685	62 %	72 %	9,71
Educació i recerca	1.654	67 %	67 %	0,02
Cultura i oci	397	70 %	54 %	-15,93
Assessorament	362	68 %	55 %	-12,79
Producció i/o venda d'altres productes manufacturats	150	43 %	33 %	-9,65
Habitatge i gestió de l'entorn	95	67 %	55 %	-12,23
Espais i xarxes	86	62 %	56 %	-5,91
Tèxtil	82	47 %	53 %	6,08
Subministraments	55	45 %	53 %	7,18
Comunicació	51	48 %	57 %	9,74
Finançament i moneda social	49	56 %	47 %	-9,10
Alimentació	45	64 %	65 %	0,58
Tecnologia i electrònica	45	52 %	35 %	-16,24
Restauració i hostaleria	7	70 %	50 %	-20,00
Logística	4	19 %	20 %	0,95
Total	4.767	63 %	61 %	-1,32

La taula anterior ens permet establir sectors amb una clara feminització del treball: educació i recerca, salut i cures, habitatge i gestió de l'entorn i alimentació²⁰, uns sectors, a més, on es manté majoritàriament la proporció de dones quan analitzem els nivells de presència en els càrrecs

20 - En el cas de «Restauració i hostaleria» la dimensió de la mostra fa que haguem d'agafar els resultats amb més prudència.

de responsabilitat. En l'altra banda de l'anàlisi situem dos sectors: la producció i/o venda d'altres productes manufacturats i la tecnologia i electrònica²¹; en aquests la presència de dones en els càrrecs de responsabilitat és clarament inferior al pes que ocupen en l'estructura laboral.

Si analitzem aquestes variables en funció de la forma jurídica veiem que el percentatge de dones amb càrrecs de responsabilitat i el percentatge de dones treballadores difereixen significativament.

Taula 4.6
Percentatge de dones entre les persones treballadores i els càrrecs de responsabilitat segons la forma jurídica

	Dones treballadores	% dones respecte al total de treballadores	% de dones respecte al total de càrrecs de responsabilitat	Punts percentuals de diferència
Cooperativa de treball associat	1.421	66 %	57 %	-8,97 %
Fundació	1.386	60 %	69 %	8,74 %
Associació	868	70 %	67 %	-3,41 %
Cooperativa de serveis	497	81 %	55 %	-25,55 %
Societat de responsabilitat limitada	220	39 %	74 %	35,11 %
Cooperativa mixta	151	46 %	57 %	10,06 %
Cooperativa de consumidors i usuàries	74	49 %	50 %	0,67 %
Associació de segon grau	59	56 %	52 %	-3,81 %
Federació	50	82 %	83 %	1,37 %

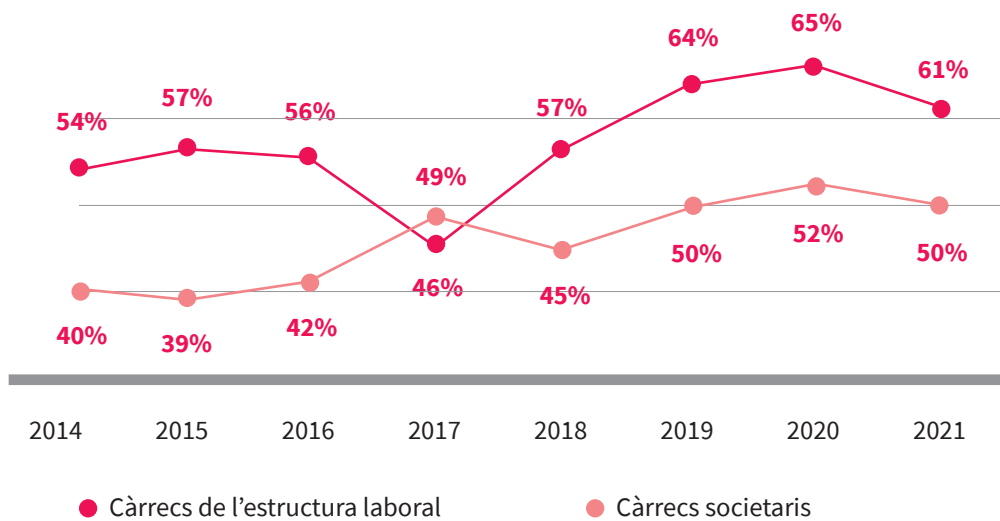
En aquest cas, a les fundacions, les societats de responsabilitat limitada i les cooperatives mixtes les dones representen un major percentatge en els càrrecs de responsabilitat. Això, en canvi, no passa sobretot a les cooperatives de serveis i les cooperatives de treball associat, on les dones estan infrarepresentades respecte de la proporció de l'estructura laboral. També volem destacar l'alt grau de feminització en les cooperatives de serveis i les associacions, amb percentatges que en tots els casos superen el 70%.

L'evolució de les variables de càrrecs de responsabilitat ens mostra com, tret del 2017, la presència de dones en càrrecs de responsabilitat ha anat augmentant progressivament al llarg dels anys. Tant en els càrrecs societaris com en els de l'estructura laboral, la presència de dones ha augmentat 10 punts percentuals des de 2014.

21 - La logística es troba en el mateix cas que el punt anterior.

Gràfic 4.5

Percentatges de dones als càrrecs de responsabilitat, 2014 – 2021

Si canviem l'enfocament i ens centrem en la **base social de les organitzacions** partim de la dada que hem vist a l'inici d'aquest apartat. Hem vist com les dones representen un 46% del total i la meitat dels càrrecs societaris. Es tracta d'una realitat que, igual que hem fet anteriorment, necessitem diferenciar en funció de les formes jurídiques perquè hi ha diferències rellevants.

Taula 4.7

Percentatge de dones a la base social i als càrrecs societaris segons la forma jurídica

	Dones	% dones respecte al total de la organització	% dones en càrrecs societaris	Punts percentuals de diferència
Cooperativa de consumidores i usuàries	32.817	41 %	35 %	-5,4
Associació	19.862	51 %	54 %	2,34
Cooperativa de serveis	3.192	49 %	48 %	-1,13
Fundació	2.061	59 %	45 %	-13,45
Cooperativa de treball associat	1.939	60 %	55 %	-5,17
Cooperativa mixta	1.722	54 %	50 %	-3,61
Associació de segon grau	1.502	57 %	45 %	-12,17
Federació	468	65 %	46 %	-19,53
Societat de responsabilitat limitada	226	39 %	35 %	-3,21

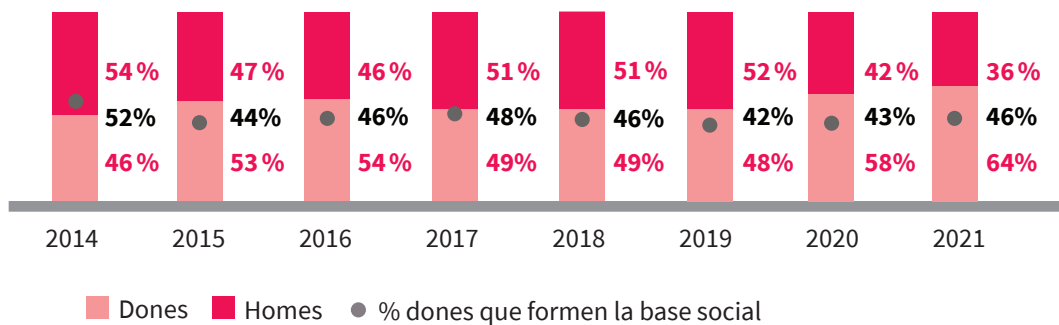
Les formes jurídiques on hi ha més dones participant en nombres absoluts són les cooperatives de consumidores i usuàries i les associacions. En canvi, en la majoria d'altres formes jurídiques aquest fet es produeix a l'inrevés.

Per acabar aquest bloc, ens volem centrar en la participació als espais de presa de decisions del conjunt de la base social.

Les dades del balanç social ens permeten, també, analitzar quina és la participació, quantitativament parlant, en els espais de presa de decisions. Si comparem el percentatge de dones implicades en l'organització amb el de dones que participen en l'aprovació del pressupost i del pla de treball veiem que les dones conformen un 46% de la base social i, a la vegada, un 64% de l'espai de participació i presa de decisions d'aquesta base.

Gràfic 4.6

Percentatges de participació en l'aprovació del pressupost i del pla de treball segons gènere, 2014 - 2021

Retribucions

Més enllà de la participació i de la presa de decisions, un aspecte clau que cal analitzar és la retribució salarial i les diferències que s'hi produeixen. El balanç social ens permet fer-ho des de dues perspectives que, encara que no tinguin en compte les diferents categories professionals que puguin existir en les diferents organitzacions, ens permeten obtenir informació suficient per fer una bona aproximació. La primera, analitzant les retribucions en euros bruts per hora treballada, les màximes i mínimes que posa cada organització.

Taula 4.8

Retribucions brutes màximes i mínimes en €/h segons el gènere

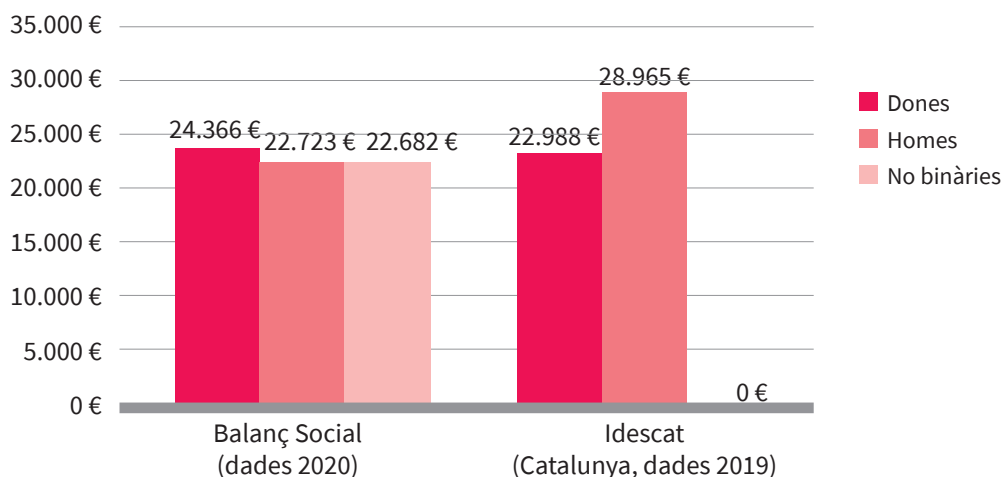
	2021		
	Dones	Homes	No-binàries
Retribució més alta mitjana	17,8	16,7	15,1
Retribució més baixa mitjana	10,8	11,2	14,5

La primera idea a destacar és el fet que les dones tenen una retribució màxima que és superior a la dels homes i les identitats no-binàries. En canvi, les retribucions mínimes són més similars entre les dones i homes però si ens fixem en les identitats no-binàries, aquestes tenen una retribució mínima molt propera a la màxima.

Les diferències salarials entre dones i homes es poden explicar per les dues característiques que assenyalàvem abans. Si les dones tenen més presència en els càrrecs de responsabilitat laboral que els homes (61% vs. 49%), no és d'estranyar que també tinguin unes retribucions màximes més altes. A més, el sector de salut i cures no només té un gran nombre de dones en valor absolut i relatiu sinó que, com veurem en l'apartat següent, proporciona una retribució superior molt elevada en comparació de la resta.

Un altre eix d'anàlisi és a partir dels imports mitjans destinats a salaris en funció del gènere. Aquesta aproximació ens permet, d'una banda, comparar-ho amb dades globals de l'economia catalana²² i, de l'altra, obtenir l'indicador de bretxa salarial.

Gràfic 4.7

Retribució mitjana anual segons gènere

A primer cop d'ull es poden observar dues coses. Centrant-nos en les dades obtingudes al balanç social, podem confirmar la tendència ja apuntada al gràfic anterior que les dones perceben un salari més elevat que la resta de gèneres, en concret, 24.366 € bruts anuals. Si ho comparem amb el conjunt de Catalunya, es tracta d'un valor superior al conjunt de dones. On hi ha la principal diferència és en el gènere masculí, on al conjunt de Catalunya es perceben de mitjana uns 7.000 € bruts anuals més.

D'aquestes dades creiem necessari especificar, a més, que no podem comparar la retribució per identitats no-binàries amb el conjunt de Catalunya perquè Idescat no comptabilitza dades d'identitats no-binàries.

Les dades anteriors ens permeten obtenir quasi automàticament la **bretxa salarial de gènere**²³. Analitzant les 233 organitzacions que han fet el balanç social, **les dones cobren un 7% més que els homes**, un valor molt allunyat del que trobem en el conjunt de l'economia, on els homes cobren un 20% més. Per contra, la bretxa salarial entre les homes i les persones no-binàries és pràcticament inexistent (+0,18%), una dada, però, que hem de relativitzar estadísticament a causa dels pocs valors que té la mostra.

22 - Per tal de comparar el valor obtingut en aquest informe amb el conjunt de Catalunya utilitzem les retribucions mitjanes anuals publicades a l'Idescat l'any 2019. Es poden consultar a: <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10401&t=201900>

23 - Hi ha diferents aproximacions per calcular la bretxa salarial. En aquest informe utilitzem la fórmula: Bretxa salarial: (retribució mitjana anual d'homes - retribució mitjana anual de dones) / retribució mitjana anual d'homes x100

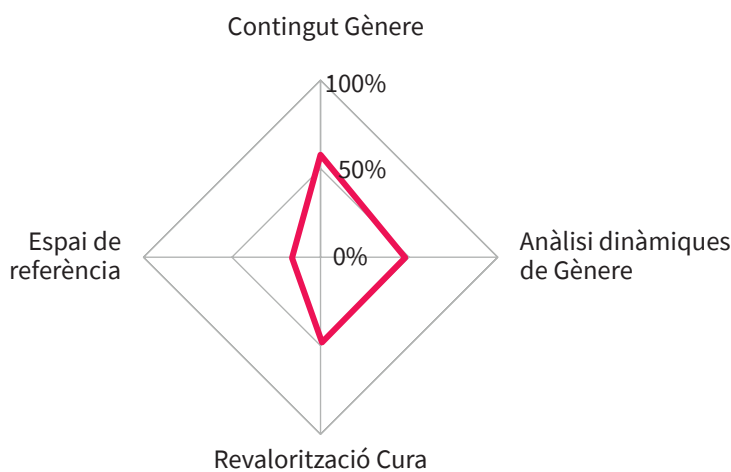
Llenguatge inclusiu, pla d'igualtat, protocol davant d'assetjaments i revalorització de les tasques de cura

D'entrada, si tornem a les dades de Pam a Pam exposades al gràfic 4.1, observem que la perspectiva feminista és el quart criteri amb menys acompliment de tot el qüestionari, amb una mitjana d'1,59 sobre 5. Hi avaluem l'elaboració de continguts específics de gènere (pla d'igualtat, comunicació no sexista, protocols de prevenció d'agressions...), si s'han revaloritzat les tasques de cura (cura de l'espai, de les persones, la presa d'actes...) i si estan repartides equitativament, si s'han analitzat les dinàmiques de gènere i poder i es dona un repartiment equitatiu de rols sovint masculinitzats (visibilitat pública, participació en espais de presa de decisió i lideratge...), si existeix un espai de referència per abordar temes de gènere i, finalment, si el feminisme travessa de manera integral totes les esferes de la iniciativa i forma part de l'objectiu de l'activitat econòmica d'aquesta.

Posant dades, obtenim que més de la meitat de les iniciatives (58%) compten amb algun tipus de contingut de gènere, que després desenvoluparem més extensament amb les dades de balanç social, i el 50% ha fet un procés de revalorització de les tasques de cura. Un 45% ha fet passos per tenir un repartiment de tasques i rols de poder més equitatiu. Només el 14% ha considerat necessari disposar d'un espai de referència per abordar qüestions de gènere, cosa que és comprensible veient que la dimensió mitjana de les iniciatives és d'unes 10 persones.

Gràfic 4.8

Acompliment dels criteris de perspectiva feminista al Pam a Pam, 2020

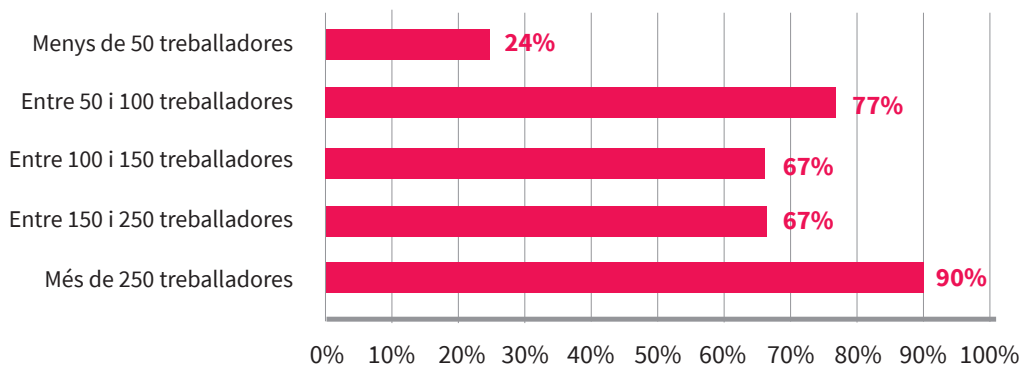

Per complementar aquesta anàlisi, el balanç social ha anat incorporant noves preguntes a fi de poder anar més enllà d'analitzar l'ocupació dels espais en funció del gènere. D'entrada, veiem com el **88% de les entitats i empreses utilitzen el llenguatge inclusiu, tant en els documents escrits com en el llenguatge verbal** i només 3 entitats de les 233 (un 1,29 %), no usen normalment un llenguatge no sexista ni inclusiu.

Amb relació als plans d'igualtat, l'1 de març de 2019 es va aprovar el Reial decret–lleí 6/2019 de mesures urgents per a la garantia de la igualtat de tracte i oportunitats en l'ocupació. Aquest decret determina un període de transició de fins a tres anys perquè totes les empreses de més

de 50 persones tinguin un pla d'igualtat vigent²⁴. Malgrat que la majoria d'organitzacions de l'ESS estan per sota d'aquests trams perquè les integren menys de 50 persones (un 82,8%), és interessant analitzar quina era la situació l'any 2020, en ple període de transició.

Gràfic 4.9

Disposició d'un pla d'igualtat vigent segons número de treballadores

D'aquestes dades hem de destacar que bona part de les entitats que estan sotmeses a aquest període de transició ja tenen vigent un pla d'igualtat, i que un 24,35% de les entitats que no el tenen com a obligatori l'han implantat igualment.

En aquest sentit és interessant saber que un 25% de les organitzacions de menys de 5 persones afirma que la dimensió de l'organització dificulta formalitzar o protocol·litzar aquest aspecte, però les seves pràctiques diàries l'incorporen de manera informal. Tot i amb això, considerem important que aquestes pràctiques es formalitzin.

Taula 4.9

Formalització d'un pla d'igualtat i d'un protocol davant d'assetjaments, 2021

	Sí, formalitzat	No, s'aplica de manera informal	No
Pla d'igualtat	30 %	25 %	45 %
Protocol	36 %	23 %	41 %

Per acabar, un 36% de les entitats tenien formalitzat un protocol per a la prevenció i abordatge de l'assetjament sexual per raó de sexe, d'identitat de gènere o de preferència sexual. Aquest percentatge està molt lligat a la dimensió de les organitzacions, ja que puja a un 49% si ens fixem amb les que tenen 5 o més treballadores i baixa a un 9% per a aquelles que en tenen 4 o menys. Creiem que el fet que hagi entrat en vigor el protocol davant d'assetjaments de la XES²⁵ hauria de servir com a referència perquè aquest percentatge vagi creixent i cada vegada més entitats treballin en favor de la prevenció de les violències masclistes incorporant un protocol i desenvolupant les accions necessàries de prevenció, detecció i abordatge.

24 - En concret, s'establia un termini de tres anys per a les empreses de més de 50 persones treballadores, dos anys per a les de 100 a 150 i un any per a les de 150 a 250.

25 - Es pot consultar el protocol i adherir-s'hi al web, <https://xes.cat/protocol-davant-dassetjaments/>

Conclusions

- Les dones són majoria en l'estructura laboral i executiva de les entitats, però no en la base social, on es prenen les decisions estratègiques i polítiques.
- La bretxa salarial de gènere ens indica que les retribucions són un 7% superiors per a les dones que per als homes.
- Tant en el pla d'igualtat com en el protocol davant d'assetjaments hi ha molt marge de millora, sobretot entre les entitats amb menys persones treballant-hi, que incorporen pràctiques en aquesta línia però no les han formalitzat.

4.3. La igualtat i la diversitat

Un altre gran pilar de l'economia solidària és la cerca de la igualtat en diferents àmbits, ja que només garantint unes condicions mínimes per poder participar en societat podem apropar-nos a una estructura social cohesionada i inclusiva.

A més de la igualtat de gènere, que incorpora la inclusió i visibilització dels valors i les pràctiques històricament feminitzades a la societat, aquesta igualtat (o equitat) s'ha de poder garantir en diferents àmbits, dels quals destaquem i analitzem tres. El primer és el repartiment d'excedents i l'assignació de retribucions salarials. El segon, el grau en què es garanteix la diversitat, amb la presència de treballadores extracomunitàries i racialitzades. Per últim, el tercer consisteix a garantir la presència de persones treballadores en situacions de risc d'exclusió social, sigui per causes econòmiques o bé socials.

Igualtat retributiva

Comencem per analitzar les diferències salarials internes per tal de tenir un primera aproximació del nivell d'igualtat existent a les organitzacions. D'entrada, sabem que un 90% de les iniciatives que han entrat al Pam a Pam tenen un ràtio salarial inferior a 2. És a dir, que la diferència entre el salari per hora de la persona que cobra més de l'entitat i el de la que cobra menys és menys del doble.

A partir de les dades del balanç social podem aprofundir en aquest fet i analitzar-lo en funció de les formes jurídiques, agrupades per facilitar-ne l'anàlisi i interpretació²⁶.

Taula 4.10		
Igualtat retributiva per formes jurídiques		
1A		1,68
1B		1,74
2		1,81
3	Associació	1,78
	Fundació	2,43
Mitjana ponderada		1,82

Observem que les diferències més grans es produeixen al grup 3 (2,02); les fundacions són, amb escreix, les formes jurídiques amb més diferències salarials. En aquest cas, la forquilla salarial és de 2,43. És a dir, aquesta és la diferència entre la mitjana de retribucions més baixes i la mitjana de les retribucions més altes de les 23 fundacions que han fet el balanç social.

Malgrat això, tots els valors estan lluny del sostre màxim d'1 a 5 definit a la proposta de llei d'economia social i solidària elaborada per la XES l'any 2014. Si aquesta anàlisi la fem per sectors

26 - Per a determinades anàlisis creiem convenient fer la següent agrupació de formes jurídiques:

1A: cooperatives de treball i societats laborals

1B: societats mercantils

2: associacions i cooperatives de segon grau i de consum

3: associacions i fundacions

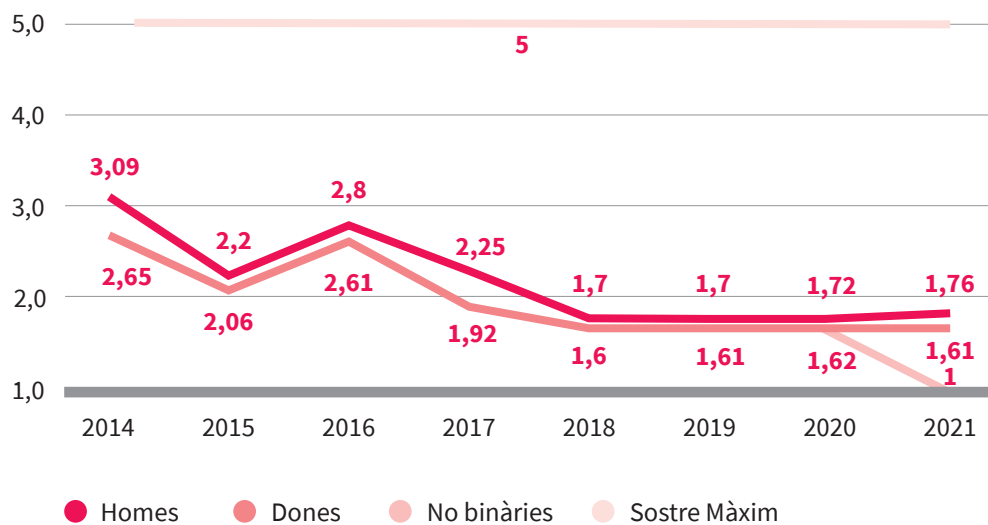
veiem com els de producció, salut i cures, i logística són els tres únics que estan per sobre del 2 en ràtio salarial.

Taula 4.11
Retribució més alta mitjana i més baixa mitjana per sectors

	Nre. de treballadores	Retribució més alta mitjana (€/h)	Retribució més baixa mitjana (€/h)	Ràtio salarial
Salut i cures	2.716	22,97	10,61	2,17
Educació i recerca	2.464	16,36	10,58	1,55
Cultura i oci	568	14,51	9,02	1,61
Assessorament	536	21,98	12,82	1,71
Producció i/o venda d'altres productes manufacturats	349	34,00	8,33	4,08
Tèxtil	175	11,96	6,47	1,85
Habitatge i gestió de l'entorn	142	20,92	11,48	1,82
Espais i xarxes	138	13,31	10,19	1,31
Subministraments	121	23,14	12,73	1,82
Comunicació	107	17,68	9,77	1,81
Tecnologia i electrònica	87	14,69	13,28	1,11
Finançament i moneda Social	87	18,95	12,60	1,50
Alimentació	70	10,39	8,45	1,23
Logística	21	28,47	8,10	3,51
Restauració i hostaleria	10	9,91	7,15	1,39

Per acabar, tal com es pot veure al gràfic següent, es consolida la tendència dels últims anys de reducció de les desigualtats salarials en les entitats que fan el balanç social.

Gràfic 4.10
Evolució de la igualtat retributiva segons el gènere, 2014–2021

Fins aquí hem constatat que, en general, s'està consolidant un fet important: les organitzacions que fan balanç social tenen en conjunt unes diferències salarials internes menors a 2 i això s'està consolidant com una de les característiques que les defineix.

Diversitat

Una vegada analitzat l'àmbit de la igualtat econòmica ens centrarem en la presència de persones extracomunitàries i racialitzades, un aspecte que els darrers anys hem destacat com un dels principals on l'ESS ha de millorar més. Les dades d'enguany van en la mateixa línia i ens fan que considerem urgent reflexionar-hi.

Les dades ens segueixen mostrant diferències entre el "discurs" i les pràctiques. A la vora del **40% de les entitats afirmen que tenen la "voluntat" d'afavorir la presència de persones treballadores extracomunitàries o racialitzades**. Ara bé, a la pràctica només un **34% d'aquestes té treballadores extracomunitàries i un 29% treballadores racialitzades**. Aquests percentatges baixen al **8% si calculem el pes d'aquests dos col·lectius entre el total de persones treballadores**. Malgrat les diferències entre la pràctica i el discurs que percebem en aquestes dades, hem d'apuntar que aquestes diferències s'estan reduint als últims anys i que d'ençà de 2019 ha augmentat el nombre d'entitats amb persones extracomunitàries i racialitzades als seus equips.

Per últim, volem destacar dos aspectes. El primer està vinculat a la presència de persones treballadores en risc d'exclusió social. **Un 16% de les entitats té com a mínim una treballadora en risc d'exclusió social**, però aquest percentatge baixa fins al 10% si mirem què representen aquestes treballadores respecte del total. El segon aspecte està lligat a la diversitat funcional i fa referència a una pregunta que hem incorporat aquest any per primera vegada: **el 40% d'entitats afirma disposar de procediments i pràctiques per assegurar l'accessibilitat a persones amb diversitat funcional**. Ens falta saber quins espais ocupen dintre les entitats i si formen part de l'estructura laboral o de la base social.

Conclusions

- S'ha consolidat una diferència salarial inferior a 2, que és generalitzada si la detallem en funció del gènere, sector i forma jurídica. Les fundacions i els sectors de salut i cures, logística i la producció i/o venda d'altres productes manufacturats són les excepcions en igualtat retributiva.
- Tot i haver-se reduït, hi segueix havent una diferència entre la pràctica i el discurs pel que fa a la presència de treballadores extracomunitàries i racialitzades.

4.4. El compromís ambiental

No s'entendria l'economia solidària sense una profunda consciència dels límits ambientals que envolten l'activitat econòmica i a la qual les empreses i la societat en conjunt s'han d'adaptar per ser sostenibles a llarg termini. És veritat que sovint hi ha dinàmiques ambientals globals, com el canvi climàtic, que sobrepassen la capacitat d'acció de les organitzacions, però si l'economia solidària s'ha d'erigir com un sector econòmic alternatiu ha de mostrar que es poden respectar els límits del planeta i ser viables econòmicament. En aquest sentit, és clau que les organitzacions identifiquin els vectors ambientals més rellevants relacionats amb la seva activitat, que els incorporin al funcionament i a la presa de decisions estratègiques, i que internalitzin així una visió de llarg termini basada en l'equitat ambiental, global i intergeneracional.

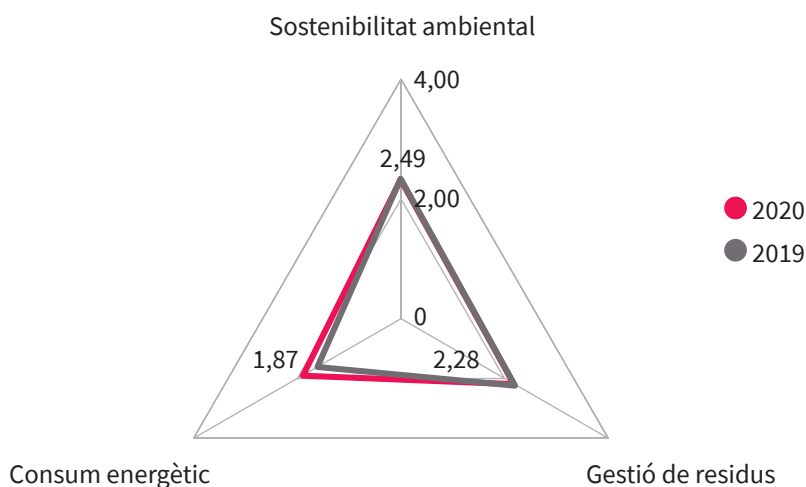
Els criteris del Pam a Pam relacionats amb l'impacte ambiental ens serveixen com a marc de referència per a analitzar aquest bloc. Són tres:

- **Sostenibilitat ambiental:** avalua la prioritització de productes ecològics o la seva producció, la relació amb l'agroecologia i les mesures preses per a reduir la petjada ecològica
- **Gestió de residus:** Mesura la reducció de residus, la reutilització i la prioritització de productes de segona mà en comptes de nous, la reducció del consum innecessari i treballar fent economia circular
- **Consum energètic:** té en compte la reducció del consum energètic, l'aposta per energia d'origen renovable, la contractació de l'energia a iniciatives d'ESS o la inversió per a l'optimització energètica.

La sostenibilitat ambiental és el tercer criteri amb més acompliment aquest any (2,49 sobre 5). En canvi, el consum energètic és el cinquè per la cua en mitjana d'acompliment (1,87 sobre 5), per bé que millora una mica respecte d'altres anys.

Gràfic 4.11

Puntuació mitjana en impacte ambiental al Pam a Pam , 2019 - 2020

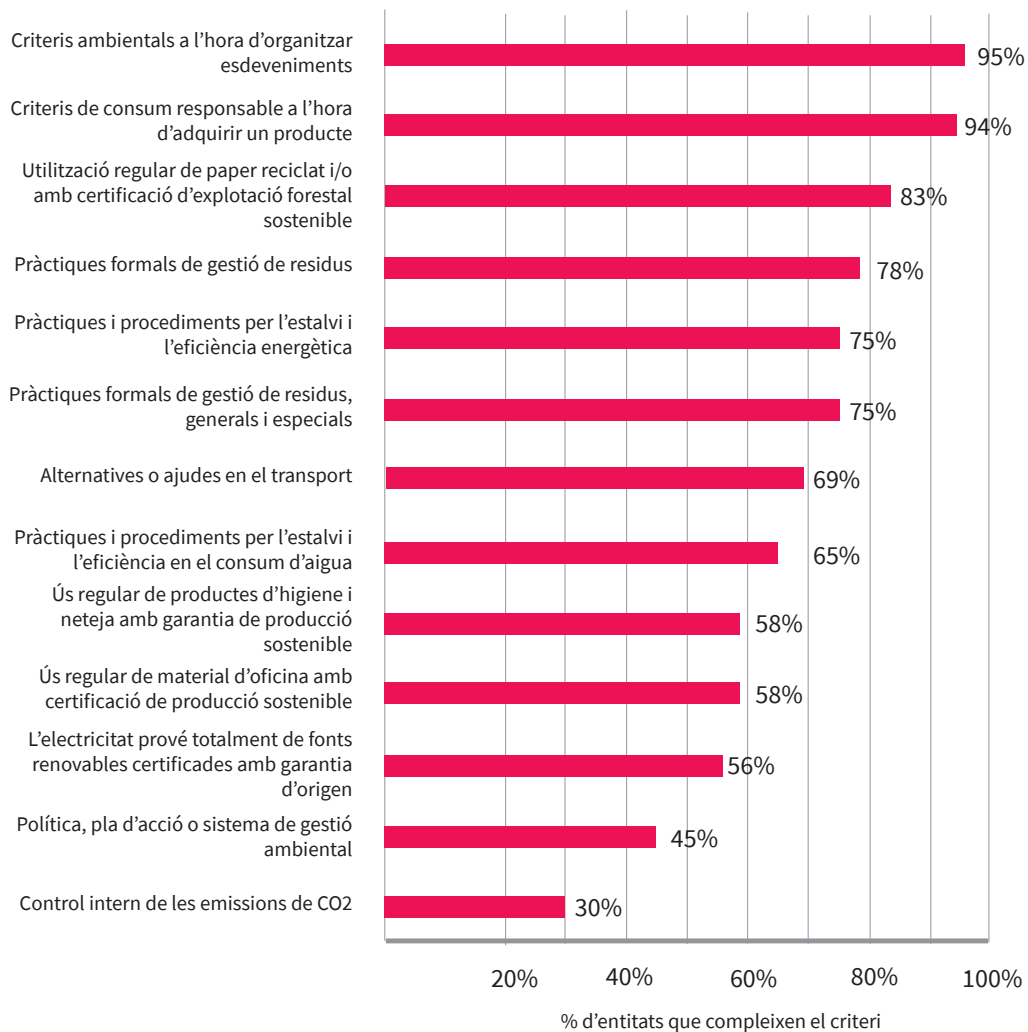

Críteris de sostenibilitat ambiental

Amb l'objectiu de mesurar el comportament ambiental de les organitzacions que fan el balanç social, hem establert una sèrie de preguntes a les quals les organitzacions han de respondre "sí" o "no" en funció de si les compleixen. Aquesta bateria de preguntes l'hem anat completant al llarg dels anys i actualment permet obtenir tretze indicadors binaris. El gràfic següent mostra el percentatge d'acompliment de cada criteri o, dit d'una altra manera, el percentatge d'entitats que han contestat "sí" a cada pregunta.

Gràfic 4.12

Acompliment de criteris ambientals

De les diferents respostes destaca de manera positiva que pràcticament totes les organitzacions apliquen criteris ambientals quan organitzen esdeveniments (95%) i de consum responsable a l'hora d'adquirir productes (94%).

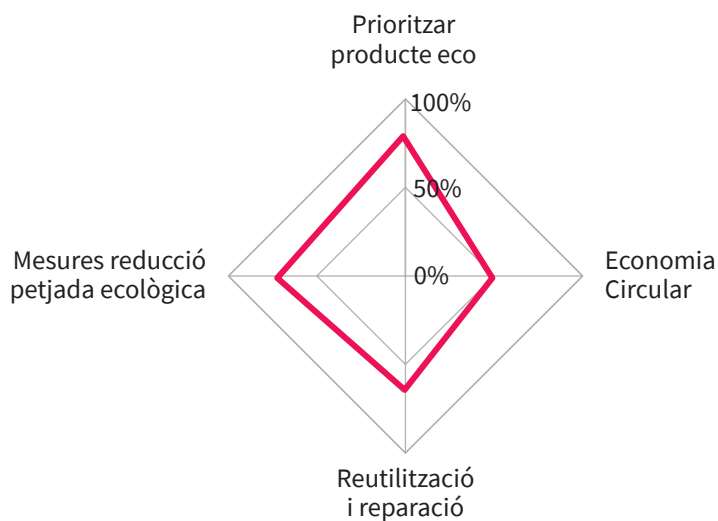
De la resta de preguntes s'extreu la idea evident que encara resta molta feina per fer en diferents àmbits, una feina que, perquè sigui exhaustiva, recomanem que giri al voltant d'un pla d'acció ambiental, que tenen un 45% de les organitzacions. Aquest valor ha crescut els darrers anys, però encara té marge de millora. Les polítiques, els plans d'acció o els sistemes de gestió ambiental són una bona eina perquè l'organització pensi, estructurari i apliqui les diferents mesures que té a l'abast per a reduir el seu impacte ambiental. Aquestes mesures, de ben segur, no només ajudarien a millorar la resta d'indicadors, sinó que sobretot contribuirien a reduir l'impacte ambiental que generem globalment.

Per altra banda, les dades del Pam a Pam ens permeten analitzar pràctiques concretes que caminen cap a la transició ecològica. Primer, veiem que el 81% de les iniciatives prioritzen productes ecològics en els seus proveïments (sigui perquè comercialitzen producte eco, sigui perquè usen producte ecològic per a la neteja...), un 73% de les iniciatives duen a terme alguna mesura per a reduir la petjada ecològica de l'entitat, la qual té a veure majoritàriament amb una reflexió sobre la mobilitat i la prioritització del transport públic o la bicicleta, si és possible.

Quant a la gestió de residus, l'acompliment és una mica inferior: un 62% aposta per la reutilització de materials o la reparació quan s'espatllen, i un 40% de les iniciatives té alguna pràctica d'economia circular (utilitzar com a matèria primera el que per a uns altres és un residu, o gestionar els residus propis de manera que siguin aprofitables per un tercer).

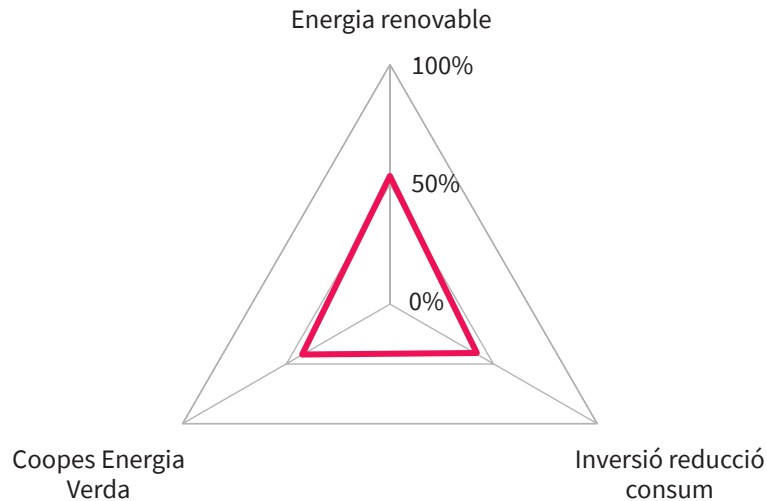
Gràfic 4.13

Pràctiques cap a la transició ecològica al Pam a Pam, 2020

Pel que fa al proveïment d'energia verda, tant el Pam a Pam com el balanç social coincideixen. Poc més de la meitat (56%) de les iniciatives es proveeixen d'energia verda. Gràcies al Pam a Pam veiem que, a més, tan sols el 38% ho fa amb empreses cooperatives de l'ESS. Segueixen essent percentatges molt baixos, en la línia d'anys anteriors, potser perquè moltes iniciatives no poden decidir de quina energia es proveeixen, com és el cas d'un 15% de les del Pam a Pam. Així mateix, observem que el 40% de les iniciatives del Pam a Pam ha fet inversions d'algun tipus per reduir el consum energètic.

Gràfic 4.14

Acompliment del criteri de consum energètic al Pam a Pam, 2020**Consums**

Més enllà de les preguntes binàries, creiem que un eix d'anàlisi que ens aporta informació significativa és la taxa de resposta de les entitats a les preguntes referents al consum, on es demana la quantitat anual de consum o de residus. En aquest tipus de preguntes apuntàvem fa dos anys la preocupació per la davallada en la taxa de resposta, tot i la gran tasca que fa aquests últims anys la Comissió d'Ecologia de la XES. Enguany, però, el nivell de respostes s'ha recuperat i ha tornat a valors que ens permeten obtenir informació rellevant. Així, una major resposta a les preguntes sobre consums ens permet guanyar en precisió per saber quines quantitats s'estan consumint i com és aquesta evolució.

Taula 4.12**Evolució dels consums ambientals en termes relatius, 2014-2021**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Electricitat: Kwh/milió d'€	44.851	25.066	29.275	26.501	35.801	29.731	21.152	11.852
Gas: m ³ /milió d'€	13.049	5.903	4.455	11.299	6.343	9.700	2.316	1.323
Aigua: m ³ /milió d'€	842	744	670	766	607	420	667	209
Paper: Paq./milió d'€	113	62	71	59	42	43	40	38
Residus: kg/milió d'€	1.307	726	349	245	242	213	136	66

Veiem que tots els consums s'han reduït dràsticament. Aquest fet pot tenir dues explicacions: d'una banda, en molts casos s'està seguint una tendència que es va iniciar el 2015 en què cada any minven progressivament els consums; de l'altra, el fet que aquest 2021 estiguem mostrant els consums del 2020, molt marcat per la covid-19, fa que també estiguem mostrant l'impacte de la variació d'activitat i del teletreball en el consum de les organitzacions.

4.5. El benestar laboral

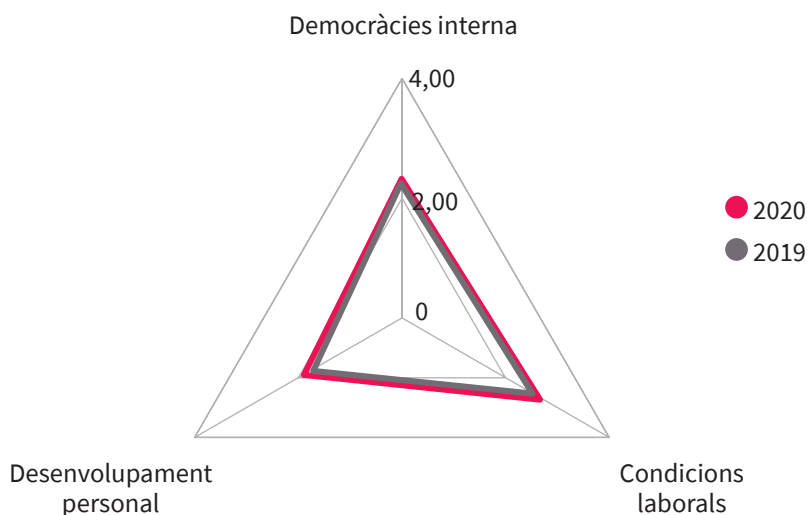
La preocupació per les condicions de treball i pel benestar de les persones treballadores és un dels grans pilars de l'ESS. És fonamental que les treballadores s'empoderin als seus llocs de treball i que la seva condició laboral no se circumscriuï només a la legislació vigent, en un moment que, a més, la desregulació precaritza els llocs de treball i la protecció laboral. Cal anar més enllà. Les organitzacions de l'economia solidària són referents a demostrar que es pot funcionar d'una manera diferent, que permeti conciliar la vida laboral amb la familiar i personal, assegurar l'estabilitat laboral basant-se en pràctiques de repartiment del treball, crear entorns humans on donar-se suport, sentir-se acompanyades i afrontar conflictes de manera democràtica i cuidant les persones, i donar autonomia a tothom perquè se senti realitzat a la feina. Quan parlem de benestar laboral, ens referim a la suma de tots aquests elements, els quals garanteixen una experiència de benestar en l'entorn de treball. A més, una organització amb un entorn laboral sa i motivat serà sempre més productiva, creativa i eficient.

En aquest apartat es registra una diferència significativa respecte als apartats anteriors. No solament utilitzem com a dades per a l'anàlisi les respostes o valoracions de les entitats sinó que, com ja hem fet els darrers anys, hem emprat enquestes de valoració de la qualitat laboral destinades a les persones treballadores. Comencem, però, per les dades que ens proporcionen les entitats.

Al Pam a Pam incloem l'anàlisi de benestar laboral dins del bloc d'organització interna, que incorpora l'apartat de democràcia interna (amb un 2,37/5 de mitjana)²⁷, el desenvolupament personal que cada iniciativa aporta a les persones que la conformen (amb un 2,23/5) i les condicions laborals que les persones remunerades tenen en les entitats avaluades (2,82/5). És un dels blocs amb més acompliment i això es degut al fet que, com comentàvem, una de les característiques principals de l'ESS és la voluntat de generar una economia que posi les persones en el centre.

Gràfic 4.15

Organització interna de les iniciatives del Pam a Pam, 2020 - 2019

27 - Ja hem vist el detall d'aquest bloc a l'apartat 4.1 Democràcia i la igualtat retributiva, explicat dins del 4.3, sobre igualtat i diversitat.

Les condicions laborals i el desenvolupament personal els analitzarem més en detall complementant aquesta informació amb les dades aportades pel balanç social.

Estabilitat laboral

Per un cantó, la taula següent mostra les principals dades referides a l'estabilitat laboral de les 113 entitats que han fet la modalitat completa del balanç social.

Taula 4.13				
Estabilitat laboral per gènere				
	Dones	Homes	No-binàries	Total
Nombre d'acomiadaments, baixes voluntàries i jubilacions en el darrer exercici	339	145	1	485
% Sobre el total de persones treballadores	14,7%	9,8%	33,3%	12,8%
Nombre total de contractes vigents durant el 2020	2.601	1.944	2	4547
% de contractes indefinits	57,7%	47,8%	50,0%	53,5%
% de contractes temporals	40,4%	50,9%	50,0%	44,9%
% de contractes en pràctiques	1,8%	1,3%	0,0%	1,6%

De la taula volem destacar dues dades rellevants. La primera, l'índex de rotació. El percentatge d'acomiadaments, baixes voluntàries i jubilacions respecte al total de les persones que treballen en aquestes entitats ha estat pràcticament d'un 13%, un índex que els últims anys ha anat augmentant i que ha capgirat l'anterior dinàmica positiva de descens. I la segona, el pes dels contractes indefinits és d'un 53,5%, de manera que prossegueix la preocupant tendència global dels darrers anys pel que fa a la temporalitat.

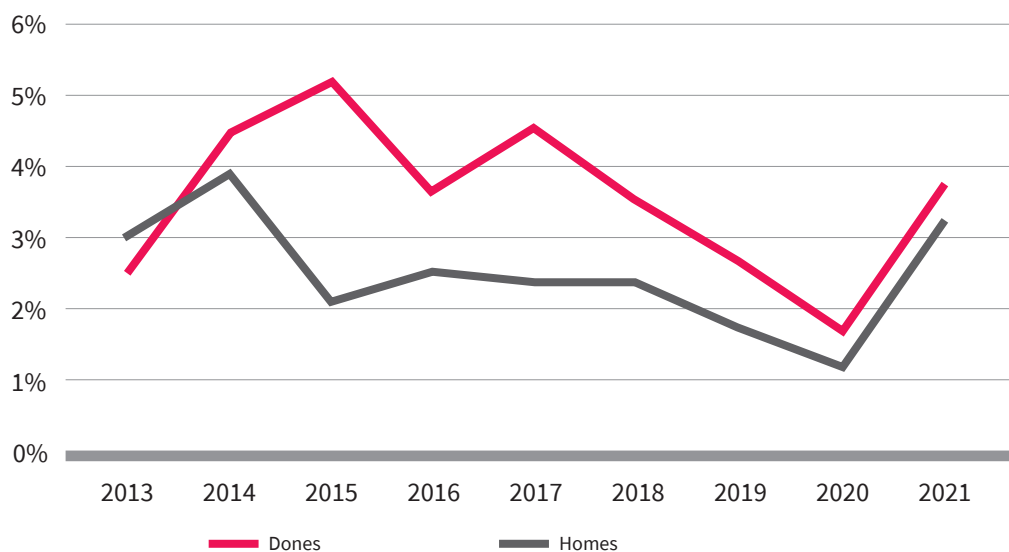
Mecanismes de promoció de la salut

Els indicadors de prevenció de riscos laborals i de promoció de la salut són sempre importants, però en l'informe d'impacte de la covid-19 ja apuntàvem que estaven esdevenint encara més bàsics en un context de pandèmia. D'entrada veiem que els dos indicadors segueixen una tendència similar i els últims anys el seu assoliment ha millorat. Un 81% d'entitats té un sistema de prevenció de riscos laborals implantat, 13 punts percentuals per sobre del valor del 2016. En la mateixa línia, un 87% de les entitats pren mesures actives de promoció de la salut laboral, 20 punts percentuals més que fa tres anys.

Quant a les hores de baixa i permís, la tendència també s'ha capgirat i han augmentat significativament els dos indicadors, molt probablement pel context de pandèmia iniciat l'any 2020, que en el gràfic es reflecteix en les dades del balanç social 2021.

Gràfic 4.16

Percentatge d'hores de baixa anuals, 2013-2021

Conciliació i millores en les condicions laborals

A més, un 77% de les organitzacions millora les condicions laborals del conveni i un 74%, els permisos establerts per la llei en matèria de conciliació.

Ara bé, igual que passava en el pla d'igualtat i el protocol davant d'assetjaments, en aquests dos aspectes es registra una diferència significativa entre qui ha formalitzat aquests aspectes i qui no.

Taula 4.14

Formalització de millores en les condicions laborals i en temes de conciliació

	Sí, formalitzat	No, s'aplica de manera informal	No
Millores condicions conveni	58 %	20 %	23 %
Conciliació	52 %	22 %	26 %

Mecanismes de desenvolupament personal a l'entorn laboral

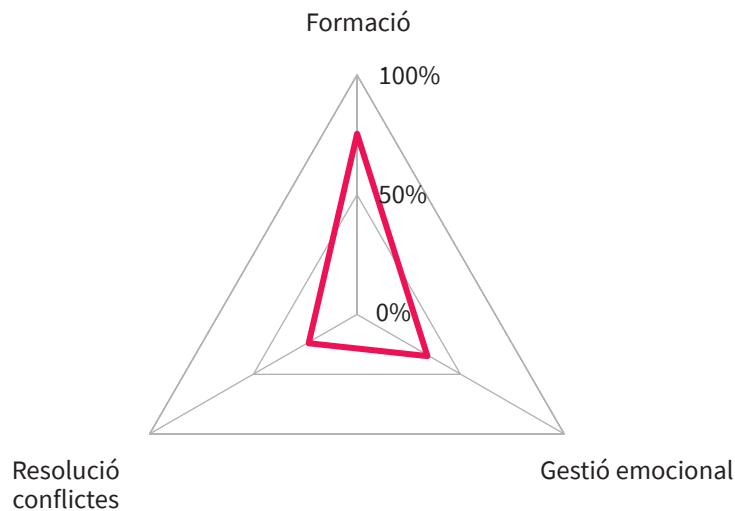
No podem obviar la dimensió de creixement personal que cada entitat aporta a les persones que la integren, bé sigui oferint formacions, treballant per prevenir o gestionar el conflicte, si apareix, o donant espai per a la gestió de les emocions quan cal.

En aquest aspecte, les dades que ens aporten el Pam a Pam i el balanç social són força diferents, segurament a causa de les diferències en la tipologia d'organitzacions que formen les dues mostres.

A partir de les dades del Pam a Pam podem observar que el desenvolupament personal obté una puntuació de 2,23 sobre 5. que si bé més de tres quartes parts (78%) de les entitats que han entrat a formar-ne part faciliten a les persones que les integren formacions més enllà d'allò

legalment establert, l'atenció psicoafectiva és molt més marginal. Un 39% de les iniciatives preveu algun moment de gestió emocional (sovint generar espais més informals de distensió com estades a fora o lleure conjunt), però només un 25% té protocols per atendre el conflicte i incloure l'esfera emocional en l'activitat.

Gràfic 4.17

Acompliment dels indicadors de desenvolupament personal al Pam a Pam , 2020

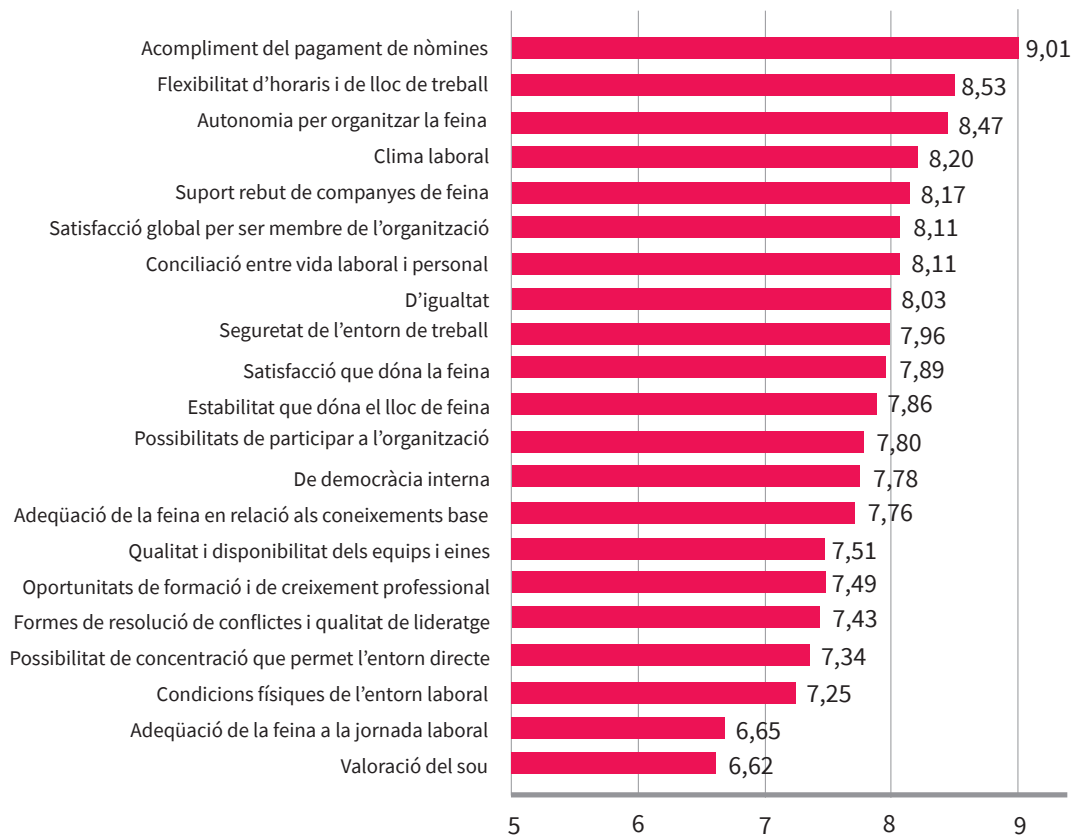
En canvi, a partir de les dades de les organitzacions que han omplert el balanç social observem com totes les entitats (98%) preveuen mesures de formació per a les persones treballadores. Anant més enllà, ens adonem que, d'aquestes mesures aplicades, la meitat (un 54%) són hores de formació en l'horari laboral i ajudes per cobrir-ne el cost. Un 23% aplica una de les dues mesures anteriors i el 23% restant adapta els horaris per facilitar la formació. Més enllà de la formació, el 84% de les entitats i empreses que fan el balanç social disposa d'espais formals d'atenció emocional perquè les persones treballadores puguin compartir la seva vivència i situació personal a l'entorn de treball. Es tracta d'un aspecte que s'ha anat incorporant cada vegada més al llarg dels anys i que va esdevenir una de les mesures principals per a la prevenció i la garantia de la salut a l'any 2020.

La visió de les treballadores

Com a complement de les dades anteriors resulta imprescindible analitzar les respostes a les enquestes de qualitat laboral. Primer, volem destacar que han contestat 1.835 persones: un 48% del nombre de treballadores de les entitats ha contestat la modalitat completa del balanç social i un 24% respecte al total de les treballadores. Entrant en el detall de les valoracions, començarem destacant que tots els aspectes avaluats es troben significativament per sobre dels 5 punts sobre 10. Els aspectes més puntuats per aquestes enquestes de valoració es repeteixen any rere any. Són el grau d'acompliment del pagament de les nòmines (9,0), el grau d'autonomia per organitzar-se la feina (8,5), la flexibilitat horària i de lloc de treball (8,5) i el clima laboral (8,2). Per contra, el sou i l'adequació de la feina a la jornada laboral segueixen sent els aspectes pitjor valorats.

Gràfic 4.18

Respostes a les enquestes de qualitat laboral

Conclusions

- L'estabilitat laboral segueix sent un dels punts més febles del conjunt de l'ESS. Només el 53% dels contractes són indefinits.
- Tot i que les mesures de promoció de la salut s'han generalitzat, les hores de baixa han augmentat significativament aquest últim any.
- Gran part de les organitzacions disposen de mesures que milloren les condicions del conveni i aspectes per ajudar a la conciliació personal i laboral. Ara bé, encara hi ha marge de millora, més tenint en compte que part d'aquestes millores no estan formalitzades per escrit.
- El pagament de nòmines, l'autonomia i flexibilitat per organitzar-se la feina són els aspectes que més valoren les persones treballadores. Per contra, el sou i l'adequació de la feina a la jornada laboral són any rere any els aspectes pitjor valorats.

4.6. La salut econòmica

Si analitzem els registres econòmics, veiem que, tant en conjunt com per formes jurídiques, es van obtenir resultats positius.

Taula 4.15					
Xifra de negoci i rendibilitat					
	Total	Grup 1A	Grup 1B	Grup 2	Grup 3
Import total anual d'ingressos (M€)	301,45	55,87	10,18	106,66	128,74
Import total anual de les despeses (M€)	297,10	54,47	9,72	106,39	126,52
Diferència entre ingressos i despeses	4,35	1,41	0,45	0,27	2,22
% d'excedent sobre els ingressos	2,14 %	2,87 %	5,26 %	1,07 %	2,47 %

Malgrat els valors positius, cal destacar que es tracta de valors agregats del conjunt de les 233 entitats, però si mirem individualment veurem com el percentatge d'entitats que van acabar l'any amb excedents va ser del 64%, un valor significativament inferior al de fa dos anys (un 91,7%), per exemple.

Hem de destacar, però, que només un 45% de les entitats fa una auditoria externa o intervenció de comptes amb l'objectiu de comprovar que la comptabilitat reflecteix la realitat de l'organització. A més, cal tenir present el paper de les subvencions públiques i la dependència d'aquestes, ja que aquest és un factor de vulnerabilitat important per garantir l'estabilitat econòmica, especialment per a les entitats del tercer sector. De fet, les xifres mostren com pràcticament la meitat de les organitzacions que pertanyen al grup 3 –associacions i fundacions– tenen un endeutament per sobre del llindar recomanat (40%). Aquest percentatge es redueix en el cas de les entitats del grup 2 –federacions, cooperatives de consumidores i usuàries, de serveis, crèdit, mixtes i de segon grau– i del grup 1A –cooperatives de treball i societats laborals–, però segueixen tenint percentatges alts (33% i 26% respectivament) mentre que, en el cas de les entitats del grup 1B –les societats mercantils–, és d'un 16%. En aquests dos últims casos, el llindar d'endeutament recomanat és del 25%.

Taula 4.16					
Dependència de subvencions					
	Total	Grup 1A	Grup 1B	Grup 2	Grup 3
Import total de les subvencions concedides (M€)	63,82	7,49	2,02	9,24	45,08
% de subvencions respecte al total ingressos	21,17 %	13,40 %	19,84 %	8,66 %	35,02 %
% d'entitats amb un índex de dependència superior al llindar	34,76 %	26,73 %	16,67 %	33,33 %	47,62 %

5.

Conclusions

1. Malgrat el context de covid-19, tots els sectors han aconseguit mantenir els llocs de treball, fins i tot aquells amb caigudes d'ingressos

Fa un any apuntàvem que, en el context de dificultat econòmica del 2020, l'ESS s'estava caracteritzant per una clara aposta de mantenir el personal. Aquesta aposta s'ha confirmat i, amb dades de l'any sencer, veiem com la gran majoria d'entitats van apostar per mantenir els llocs de treball o fins i tot augmentar-los. La majoria de sectors han recuperat els llocs de treball de 2019 o, fins i tot, alguns els han incrementat significativament. Analitzant les jornades laborals, els sectors amb més entitats que van reduir els ingressos –tèxtil, cultura i oci i espais i xarxes– no només van mantenir els llocs de treball, sinó també les hores treballades. I en el cas dels sectors amb més ingressos hi va haver una aposta clara per contractar més persones.

2. L'ESS segueix creixent en conjunt, ja sigui per la incorporació de noves organitzacions com pel creixement intern d'algunes organitzacions històriques

Les cooperatives de treball de menys de 10 treballadores segueixen sent el perfil predominant. Tot i això, cada vegada hi ha més entitats al voltant del balanç social i de pam a pam, una vinculació que està molt relacionada amb les dinàmiques de creixement de l'ESS:

1. Multiplicació de micropimes cooperatives, que quantitativament, són la majoria d'organitzacions.
2. Creixement d'organitzacions històricament vinculades a l'ESS. Som Energia és l'exemple més clar, però també n'hi ha d'altres com Coop57, Som Mobilitat, Sostre Cívic, l'Economat Social o Colectic.
3. Entrada de noves empreses i entitats provinent del Tercer Sector Social, especialment fundacions i associacions però també cooperatives, dedicades als serveis d'atenció a les persones, que busquen fer el balanç social com a eina de reconeixement de les entitats de l'ESS.

3. La intercooperació com a eix central de les dinàmiques de l'ESS i la XES com a espai rellevant per a la intercooperació sociopolítica en un context cada vegada amb més eines i agents

Ens trobem en un context on cada vegada més organitzacions aposten per relacions no competitives, ja sigui per generar un nivell d'escala més gran en projectes socioeconòmics o per generar espais al voltant d'objectius polítics o socials. En aquest sentit, la XES té un paper important com a espai per a la intercooperació sociopolítica, ja que una de cada quatre entitats sòcies participa en els seus espais d'intercooperació sectorials o territorials. En aquest cas, hi participen fins i tot entitats no sòcies, com a fruit de la decisió conscient de la xarxa de no limitar l'accés als seus espais i eines a les sòcies.

La intercooperació socioeconòmica és la principal hipòtesi d'escalabilitat de l'ESS i es tradueix en el fet que més del 70% de les entitats practica algun tipus d'intercooperació sectorial –per compartir coneixements, projectes, espai o gestió– i dos terços practiquen la intercooperació intersectorial, sigui en clau territorial o vertical.

Aquest context cada vegada més ric i divers d'actors i eines ens obliga a reflexionar sobre com ens coordinem d'ara endavant. Podria ser una opció constituir una Taula Nacional del Mercat Social i reconèixer-la com a part de la proposta de la Llei de l'ESS?

4. Comprar dins l'ESS segueix sent un dels principals camps de millora

Així com en les entrevistes del Pam a Pam, el 92% de les iniciatives declara prioritzar les compres de proximitat i el 68% prioritza tenir com a proveïdores entitats de l'economia solidària, les dades del balanç social mostren com 4 de cada 5 euros de compres van fora de l'ESS: històricament mai el percentatge de compres a l'ESS no ha superat el 25%. És un repte important pendent i, probablement, un camp de millora per a moltes organitzacions.

Hem caracteritzat la cadena de valor de l'ESS en cinc grans categories:

- Proveïments transversals amb cobertura majoritària del mercat social: finances i assegurances; serveis jurídics i d'assessoria; i papereria i impremta.
- Proveïments transversals amb cobertura parcial del mercat social: electrònica, informàtica i TIC.
- Proveïments bastant habituals amb cobertura majoritària del mercat social: serveis de comunicació i imatge; missatgeria, transport i logística; educació i formació; energia; alimentació i begudes; i consultoria, recerca i projectes.
- Proveïments puntuals o poc habituals amb cobertura majoritària del mercat social: cultura i oci; salut i cures; gestió de residus; tèxtil, calçat i complements; hostaleria i allotjaments; intervenció social; i habitatge i urbanisme.
- Proveïments puntuals o poc habituals amb escassa cobertura del mercat social: jardineria i bricolatge; mobles, parament i decoració; indústria i construcció; i electrodomèstics.

5. La banca cooperativa segueix sent la majoritària, però les finances ètiques i solidàries han estat clau concedint crèdit en un context d'extrema dificultat econòmica

La banca cooperativa, amb un 50% dels recursos dipositats, és majoritària en l'operativa bancària de les entitats de l'ESS. Tot i amb això, si complementem les dades obtingudes en aquest informe amb les del Baròmetre de les Finances Ètiques 2020²⁸, veiem que, pel que fa a recursos dipositats, la banca ètica i solidària va créixer en un 9,45% el 2020, obtenint 2.450 milions d'euros d'estalvi. Es tracta d'una dada que, sumada a l'evolució des de 2007, ens porta a concloure que l'estalvi recollit per les entitats de finances ètiques s'ha multiplicat per 18,41 al llarg dels últims tretze anys.

Malgrat que el nombre de persones usuàries, físiques i jurídiques, que hi operen disminuís un 2,46% i se situés en 190.000, la importància de les finances ètiques i solidàries ha estat clau en el context de covid-19 per ajudar les entitats de l'ESS a aturar el primer impacte econòmic i financer. Tal com començàvem a apuntar fa un any, el Baròmetre de les Finances Ètiques 2020 indica que les entitats de finances ètiques i solidàries han concedit més crèdit que mai per donar suport a les entitats en moments de dificultat econòmica, un 16% més que l'any anterior. Aquesta dada consolida l'aposta de les entitats de finançament ètic per finançar projectes i organitzacions amb un impacte social i ambiental positiu.

28 - Baròmetre 2020 de les finances ètiques. Observatori de la Finances Ètiques. Disponible a <https://fets.org/barometre/>

6. L'arrelament territorial i teixir comunitat són dos dels eixos centrals de l'ESS

L'ESS està estretament vinculada amb les persones, la comunitat i els territoris, i les dades que presentem en aquest informe així ho reflecteixen, ja que un 85% de les organitzacions ha participat en alguna activitat del territori. A més, si fa un any destacàvem la capacitat de les economies comunitàries d'emergir ràpidament i donar resposta a necessitats sociocomunitàries, enguany les dades completes del 2020 ens permeten afirmar que un 63% de les entitats ha participat de manera activa en algun dels aspectes que vinculem a les economies comunitàries i que les xarxes comunitàries de suport mutu s'han consolidat com una eina bàsica per a l'autoprotecció col·lectiva i que tenen una participació significativa d'organitzacions de l'ESS.

7. Tot i el gran treball dels últims anys de la comissió Procomuns de la XES, hem normalitzat l'ús d'eines privatives que contribueixen a l'acumulació de poder i capital

Malgrat els esforços de divulgació i apropament que s'ha fet de les tecnologies lliures des de la comissió Procomuns de la XES, enguany les dades de generació de coneixement obert i ús del programari lliure empitjoren respecte a edicions anteriors. La incorporació del programari lliure en el dia a dia de les organitzacions de l'ESS segueix sent un dels camps amb més marge de millora i on hem de fer més incidència, ja que estem normalitzant l'ús d'eines privatives que contribueixen a l'acumulació de poder i capital en poques empreses.

8. Dificultats per superar les exclusions del mercat capitalista més enllà dels projectes d'inserció sociolaboral

Seguint patrons d'anys anteriors, més enllà de les entitats del Tercer Sector, trobem poques pràctiques orientades a superar les exclusions i discriminacions que es produeixen en el sistema capitalista.

9. Les cooperatives de treball segueixen marcant el camí de l'horitzontalitat i la corresponsabilitat en un conjunt d'organitzacions que tenen marge de millora en la transparència de les decisions preses pels òrgans societaris

Un 70% de les iniciatives promou mecanismes de participació activa. L'exemple paradigmàtic són les cooperatives de treball. La seva horitzontalitat es reflecteix en els alts percentatges de participació de les persones treballadores en la presa de decisions i en els càrrecs societaris, uns indicadors que les estableixen com la referència en l'eix democràtic.

En general, els indicadors de transparència segueixen la tendència positiva dels darrers anys, però encara hi ha marge de millora, sobretot pel que fa a la difusió dels resultats del balanç social i a la transparència de les decisions preses pels òrgans societaris.

10. L'ESS segueix caracteritzant-se per una estructura laboral feminitzada, però hi ha marge de millora en la perspectiva feminista de les organitzacions. El llibre "Economia Solidària i Feminista" ens aporta reflexions i pràctiques inspiradores per seguir-hi treballant

Les dades del balanç social i del Pam a Pam ens ofereixen un anàlisi de les pràctiques feministes en el si de les organitzacions. D'una banda, veiem com l'ESS manté una desigual ocupació de

l'espai caracteritzada per una estructura laboral feminitzada amb una bretxa salarial positiva però una base social on, en comparació, les dones hi estan menys representades. Ara bé, la perspectiva feminista és el quart criteri amb menys acompliment de tots els recollits a Pam a Pam, la qual cosa deixa clar que en aquest àmbit encara hi ha molt marge de millora. Per exemple, veiem com només un 36% de les entitats tenen formalitzat un protocol per a la prevenció i abordatge de l'assetjament sexual per raó de sexe, d'identitat de gènere o de preferència sexual. El fet que la XES hagi facilitat l'adhesió al protocol davant d'assetjaments per a les sòcies de la xarxa hauria de servir com a referència perquè aquest percentatge vagi creixent i cada vegada més entitats treballin en favor de la prevenció de les violències masclistes incorporant un protocol i desenvolupant les accions necessàries de prevenció, detecció i abordatge.

Enguany, la comissió d'Economies Feministes de la XES i la de Formació i Publicacions han editat el llibre *Economia Solidària i Feminista, Pràctiques i pensament col·lectiu per fer saltar les costures*²⁹, que il·lustra amb diferents reflexions i pràctiques feministes des de diferents sectors de l'ESS: sobre les aportacions i dificultats de les pageses a Catalunya, els projectes d'autoorganització laboral i de suport mutu de les treballadores de la llar i les cures, els processos de transició organitzatius feministes, la denúncia del racisme burocràtic, institucional, sexista i mercantilista, la salut comunitària i les experiències d'urbanisme feminista. Es tracta d'una obra col·lectiva inspiradora per entendre com es practica el feminisme i l'economia de les cures en l'ESS i els reptes que té per endavant.

11. Es consolida un nivell de diferència salarial relativament baixa, inferior a 2

S'ha consolidat una diferència salarial inferior a 2, que és generalitzada si la detallem en funció del gènere, sector i forma jurídica. Les fundacions i els sectors de salut i cures, logística i la producció i/o venda d'altres productes manufacturats són les excepcions en igualtat retributiva.

12. Les dades han millorat, però hi segueix havent una bretxa entre el discurs i les pràctiques quan es tracta d'interculturalitat

Les dades ens segueixen mostrant diferències entre el "discurs" i les pràctiques. A la vora del 40% de les entitats afirmen que tenen la "voluntat" d'afavorir la presència de persones treballadores extracomunitàries o racialitzades. Ara bé, a la pràctica només un 34% d'aquestes té treballadores extracomunitàries i un 29%, treballadores racialitzades. Aquests percentatges baixen al 8% si calculem el pes d'aquests dos col·lectius entre el total de persones treballadores. Malgrat les diferències entre la pràctica i el discurs que percebem en aquestes dades, hem d'apuntar que aquestes diferències s'estan reduint als últims anys i que, d'ençà de 2019, ha augmentat el nombre d'entitats amb persones extracomunitàries i racialitzades als seus equips.

13. Estem aplicant pràctiques amb criteris ambientals, però ens segueix mancant reflexió estratègica en el si de les organitzacions per poder abordar l'emergència climàtica

Seguint la tendència d'edicions anteriors, trobem més pràctiques concretes amb criteris ambientals en el si de les organitzacions d'ESS, que una reflexió estratègica que guii les actuacions de les entitats: pràcticament totes les organitzacions apliquen criteris ambientals quan organitzen

29 - *Economia Solidària i Feminista. Pràctiques inspiradores que fan saltar les costures*. Mireia Bosch, Alba Crespo, Sarai Dorado, Mercè Esteban, Júlia Granell, Elba Mansilla, Martina Marcet, Estel·la Marcos, Ana Muñoz, Tatiana Salazar i Blanca Valdivia. Més informació a: <https://xes.cat/lilibre/economia-solidaria-i-feminista>.

esdeveniments (95%) o de consum responsable a l'hora d'adquirir productes (94%), però només un 45% disposa d'un pla d'acció ambiental. Quant al consum energètic, les xifres mostren camí a recórrer: poc més de la meitat (56%) de les iniciatives es proveeixen d'energia verda i tan sols el 38% ho fa amb empreses cooperatives de l'ESS.

La comissió d'Ecologia de la XES ens està brindant documents que permeten, per una banda, fer una diagnosi de la situació en què es troba l'ESS com a agent en la transició ecològica; i per altra banda, propostes pràctiques per caminar cap al necessari canvi ecosocial.

En el primer cas³⁰, l'estudi identifica una sèrie de sectors estratègics per impulsar processos de transició ecològica i analitza la presència d'iniciatives d'ESS en aquests. El resultat que ens dona és aquest: alimentació (50%), cultura i educació (15%), producció circular i sostenible (14%), energia (8%), mobilitat i transport sostenible (5%), conservació i biodiversitat (4%), habitatge i ciutats (3%) i per últim aigua (1%). La poca presència d'iniciatives ESS en alguns sectors estratègics per a la transició ecològica, juntament amb la reflexió sobre la necessitat que les activitats econòmiques de les iniciatives d'ESS siguin d'utilitat social i ambiental marca un bon full per avançar en el curt i mitjà termini. És necessari que la dimensió ecològica de l'ESS es col·loqui en una posició més central i vertebradora. Necessitem, doncs, començar a desenvolupar mesures en aquesta direcció, ja que l'economia social i solidària té un paper clau i decisiu en el procés de transició ecosocial.

En el segon cas, la Comissió d'Incidència Política de la XES ha elaborat un document que recull 13 propostes³¹, des del foment d'activitats productives socialment útils, fins a la reconversió d'activitats insostenibles i l'augment de la sobirania econòmica del país, passant pel reconeixement de l'economia de les cures i la seva democratització o la necessitat de disposar d'indicadors de progrés socioeconòmic alternatius al PIB. El document ofereix més de 83 recomanacions sobre com avançar cap a la democratització econòmica i la transició ecosocial.

14. Les organitzacions generen benestar laboral posant les persones al centre, però la temporalitat dels contractes ens hauria de fer estar alerta

Una de les característiques principals de l'ESS és la voluntat de generar una economia que posi les persones al centre de l'activitat. En aquest sentit veiem com el 77% de les organitzacions millora les condicions laborals del conveni i un 74%, els permisos establerts per la llei en matèria de conciliació. Ara bé, només un 53,5% dels contractes són indefinits i prossegueix la preocupant tendència global dels darrers anys pel que fa a la temporalitat.

Les enquestes de qualitat laboral del balanç social ens permeten veure com les persones treballadores valoren molt positivament aspectes com l'autonomia per organitzar-se la feina i la flexibilitat. El pagament de nòmines, i l'autonomia i flexibilitat per organitzar-se la feina són els aspectes que més valoren les persones treballadores. Per contra, el sou i l'adequació de la feina a la jornada laboral són, any rere any, els aspectes pitjor valorats.

30 - *La dimensió ecològica de l'Economia Social i Solidària: situació actual i reptes per a la transició ecològica*. Eva Vilaseca, 2019 UAB.

31 - *Propostes per a la democratització econòmica i la transició ecosocial*, XES, abril 2021. Més informació a: <https://xes.cat/livre/propostes-per-a-la-democratitzacio-economica-i-la-transicio-ecosocial/>

